

e-ISSN 2651-320X

Cilt:7 Sayı:1, Haziran 2024 / Volume:7 Issue:1, June 2024

Bayterek Uluslararası Akademik Araştırmalar Dergisi, 2024, 7 (1)

BAYTEREK Uluslararası Akademik Araştırmalar Dergisi

BAYTEREK International Journal of Academic Research

(e-ISSN): 2651-320X

© 2024 BUAAD-BIJAR. Tüm hakları saklıdır.

DergiPark
AKADEMİK

bayterekdersisi@gmail.com

<http://dergipark.gov.tr/buaad>

BAYTEREK

Uluslararası Akademik Araştırmalar Dergisi

International Journal of Academic Research

Cilt: 7 Sayı: 1 Yıl: 2024 / Volume: 7 Issue: 1 Year: 2024

Editörler / Editors: **Dr. Onur Alp KAYABAŞI & Dr. Mehmet ÖZKAYA**

Editör Yardımcısı / Assistant Editor: **Uğur ÜLGEN**

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü / Publisher Editor: **Dr. Onur Alp KAYABAŞI**

Redaksiyon / Redaction: **Dr. Onur Alp KAYABAŞI**

Dizgi ve Sayfa Tasarımı / Typographic & Page Design: **Dr. Mehmet ÖZKAYA**

Kapak Tasarımı / Cover Design: **Dr. Mehmet ÖZKAYA**

İletişim / Contact Person: **Uğur ÜLGEN**

Dizinlenmektedir / Indexed in: **EBSCO, MLA, Asos İndeks, OpenAIRE, İdeal Online**

BAYTEREK Dergisi **2018 yılından itibaren yılda iki defa** düzenli olarak yayınlanmaktadır.

Journal of BAYTEREK published biannually since 2018.

Yayın Kurulu / Publication Board*

Dr. Gökhan ARI: Düzce Üniversitesi

Dr. Haluk DUMAN: Aksaray Üniversitesi

Dr. İbrahim DİLEK: Gazi Üniversitesi

Dr. Mehmet AKINCI: Aksaray Üniversitesi

Dr. Meryem SAMIRKAŞ KOMŞU: Mersin Üniversitesi

Dr. Mustafa GÖKÇE: Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi

Dr. Seyfullah YILDIRIM: Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

Dr. Ünsal Yılmaz YEŞİLDAL: Akdeniz Üniversitesi

Dr. Yılmaz YEŞİL: Gazi Üniversitesi

Dr. Yunus GÜNİNDİ: Aksaray Üniversitesi

* Liste isme göre alfabetik olarak düzenlenmiştir. / List is created in alphabetical order

Hakem Kurulu / Reviewers*

Dr. Abdullah KÖK

Dr. Abdullmuttalip İPEK

Dr. Abdulvahit SOFİZADEH

Dr. Adem SEZER

Dr. Ahmet MERMER

Dr. Alaattin AKÖZ

Dr. Ali YAKICI

Dr. Alpaslan DEMİR

Dr. Atıla KARTAL

Dr. Ayhan BIÇAK

Dr. Aynur KOÇAK

Dr. Aysun YEMEN

Dr. Ayşe YÜCEL ÇETİN

Dr. Ayten KİRİŞ AVAROĞULLARI

Dr. Bekir DİREKÇİ

Dr. Betül KERAY DİNÇEL

Dr. Bünyamin TAŞ

Dr. Cihat YILDIRIM

Dr. Celal KARACA

Dr. Dilek CERAN

Dr. Dursun YILDIRIM

Dr. Ekrem ARIKOĞLU

Dr. Eman HAYAJNEH

Dr. Ercan OKTAY

Dr. Erdal YILDIRIM

Dr. Eren YÜRÜDÜR

Dr. Erkan SALAN

Dr. Esma ŞİMŞEK

Dr. Eyup AKIN

Dr. Eyüp AKMAN

Dr. Eyüp ŞİMŞEK

Dr. Eyyup YARAŞ

Dr. Farhod MAKSUDOV

Dr. Fatma AÇIK

Dr. Fatma ÖZKAN

Dr. Figen GÜNER DİLEK

Dr. Gökhan ARI

Dr. Gökhan DUMAN

Dr. Gökhan ÖZSOY

Dr. Gülay MİRZAOĞLU SIVACI

Dr. Gürsoy AKÇA

Dr. Hakan AKDAĞ

Dr. Hakan KOÇ

Dr. Hakan SELDÜZ

Dr. Haktan DEMİRCİOĞLU

Dr. Haluk DUMAN

Dr. Hamza KELEŞ

Dr. Haneen ABUDAYEH

Dr. Hasan IŞIK

Dr. Hatice GEDİK

Dr. Hayati BEŞİRLİ

Dr. Ivan FUKALOV

Dr. İbrahim DİLEK

Dr. İbrahim ERDAL

Dr. İhsan KALENDEROĞLU

Dr. İsa ÖZKAN

Dr. İsmet ÇETİN

Dr. Karjavbay Sartkojauli

Dr. Kenan ARIBAŞ

Dr. Kürşat KURTULGAN

Dr. M. Engin DENİZ

Dr. M. Faruk ÖZÇINAR

Dr. M. Tevfik HEBEBCİ

Dr. Mahmut YARDIMCIOĞLU

Dr. Mehmet AÇA

Dr. Mehmet AK

Dr. Mehmet AKINCI

Dr. Mehmet ÇERİBAŞ

Dr. Mehmet ÇEVİK

Dr. Mehmet Emre ÇELİK

Dr. Melek ÇOLAK

Dr. Meryem SAMIRKAŞ KOMŞU

Dr. Mohammad Nabi SALİM

Dr. Muammer NURLU

Dr. Muhammed BEZİRCİ

Dr. Muhammed SALMAN

Dr. Muhammed AVAROĞULLARI

Dr. Muhammed BAŞTUĞ

Dr. Mustafa BAŞI

Dr. Mustafa GÖKÇE

Dr. Mustafa KIŞOĞLU

Dr. Mustafa TAHİROĞLU

Dr. Mustafa TEFİK HEBEBCİ

Dr. Mustafa YILDIZ

Dr. Muvaffak EFLATUN

Dr. N. Tayyibe EKEN

Dr. Necmettin AYGÜN

Dr. Nedim BAKIRCI

Dr. Oğuzhan Serdar

KESİCİOĞLU

Dr. Oman DOĞANAY

Dr. Onur Emre KOCAÖZ

Dr. Osman UYANIK

Dr. Ömer ÖZKAN

Dr. Özgür ÖNDER

Dr. Özgür YILDIZ

Dr. Özlem YURT

Dr. Pap NORBERT

Dr. Petr KUÇERA

Dr. Refik TURAN

Dr. Remzi KILIÇ

Dr. Remzi KUZUOĞLU

Dr. Ruhi İNAN

Dr. Saadettin Yağmur GÖMEÇ

Dr. Savaş KARAGÖZ

Dr. Selahattin AVŞAROĞLU

Dr. Serkan Selim ÜKTEN

Dr. Seyfullah YILDIRIM

Dr. Tahsin YILDIRIM

Dr. Turan AÇIK

Dr. Ünsal Yılmaz YEŞİLDAL

Dr. Ünal ŞİMŞEK

Dr. Veli Savaş YELOK

Dr. Yalçın DİLEKLİ

Dr. Yılmaz YEŞİL

Dr. Yunus CERAN

Dr. Yunus GÜNİNDİ

Dr. Zahra ABOLHASSANİ

Dr. Zekeriya KARADAVUT

Dr. Zelfira ŞÜKÜRÇİYEVA

Dr. Zeliha SEÇKİN

Dr. Zübeyir OVACIK

* Liste isme göre alfabetik olarak düzenlenmiştir. / List is created in alphabetical order

İletişim Bilgileri / Contact Information

E-posta / E-mail: bayterekdersisi@gmail.com

Telefon / Phone: +90 (382) 288 3437

Adres/Address: Aksaray Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Adana Yolu Üzeri E-90 Karayolu 7. Km 68100

Aksaray / TÜRKİYE

BAYTEREK Uluslararası Akademik Araştırmalar Dergisi

BAYTEREK International Journal of Academic Research

Volume:7 Issue:1 Year:2024

(e-ISSN): 2651-320X

Editorial...

BAYTEREK International Journal of Academic Research, shares review, research, and introductory articles of various science fields, especially Social Sciences, Humanities and Administrative Sciences, Educational Sciences and Teacher Training and Philology, with open access to the readers in electronic environment. In this issue, 6 articles have been published from various branches of science. We invite scientists to support the journal and the scientific community with their original articles in their fields; hope to meet at our new issue.

Editörden...

BAYTEREK International Journal of Academic Research, özellikle Sosyal ve Beşerî Bilimler, İdari Bilimler, Eğitim Bilimleri ve Öğretmen Eğitimi ve Filoloji gibi çeşitli bilim alanlarından inceleme, araştırma ve tanıtım makalelerini okuyuculara elektronik ortamda açık erişimle sunmaktadır. Bu sayıda, farklı bilim dallarından 6 makale yayınlanmıştır. Bilim insanlarını, kendi alanlarındaki özgün makaleleriyle dergimize ve bilimsel topluluğa destek olmaya davet ediyoruz; yeni sayımızda görüşmek üzere...

BAYTEREK Uluslararası Akademik Araştırmalar Dergisi

BAYTEREK International Journal of Academic Research

İçindekiler / Contents

Editörden / Editorial	Sayfa /Page
Makaleler / Articles	
Eski Sovyet Baltık Ülkeleri Estonya, Letonya ve Litvanya'nın Güvenlik Politikaları (Security Policies of Former Soviet Baltic States Estonia, Latvia and Lithuania) Ömer Akpınar, Taylan Özbek	1-22
Sosyal Hizmetlerde Çalışan Bakım Personelinin Ebeveyn Yeterliklerinin ve Çocuklarının Uyum Sorunlarının İncelenmesi (Analysing Parental Efficacy of Care Staff Working in Social Services and Adaptation Problems of Their Children) Esmâ İnce Keser, Haktan Demircioğlu	23-58
Öztürkçe Meselesi ve Nesiller Arası İletişim (“Öztürkçe” and Intergenerational Communication) Ömer Akdağ	59-68
Yusuf Has Hâcib'in "Kutadgu Bilig" Adlı Eserinin Değerler Açısından İncelenmesi (Research of Yusuf Has Hâcib's Work "Kutadgu Bilig" In Terms Of Values) Murat Şahin, Ekrem Gözoğlu	69-82
Paternal Acceptance as a Mediator of the Association Between Maternal Acceptance and Youth's Personality Disposition (Anne Kabulü ile Gencin Kişilik Eğilimleri Arasında Baba Kabulünün Aracılığı) Duygu Olgaç, Dilek Şirvanlı Özen	83-103
Erken Okuryazarlık Becerilerinin Desteklenmesinde Temel Eğitim Öğretmenlerinin Öz Yeterlik Algılarının İncelenmesi (Examining the Self-Efficacy of Basic Education Teachers in Supporting Early Literacy Skills) Osman Gedik, Burak Delican	104-118

Volume 7, Issue 1, Year 2024

Eski Sovyet Baltık Ülkeleri Estonya, Letonya ve Litvanya'nın Güvenlik Politikaları

(Security Policies of Former Soviet Baltic States Estonia, Latvia and Lithuania)

Ömer Akpınar¹ Taylan Özbek²

Makale Geçmişi

ÖZ

Article History

Alındı/Received:

13/06/2024

Kabul edildi/Accepted:

22/04/2024

Article Type:

Derleme Makalesi

Review Article

DOI:

10.48174/buaad.1314069

Estonya, Letonya ve Litvanya Baltık ülkeleri olarak bilinir. Bu üç komşu Baltık ülkesinin ortak özelliği eski SSCB ülkesi olmalarıdır.

Bu çalışmada, Baltık ülkelerinin, SSCB sonra elde ettikleri bağımsızlıklarını nasıl korudukları açıklanmıştır. Bu ülkelerin bağımsızlıkları açısından en önemli tehdit Rusya'dır. Bu sebeple, üç ülke de savunma stratejilerini, Rusya'nın ülkelerine müdahalesi veya işgali üzerine kurmuşlardır.

Bağımsızlık sonrası Baltık ülkeleri kendilerini Batı ülkeleri tarafında konumlandırdılar. Bu sebeple AB ve NATO üyelikleri için çabaladılar. 2004 yılında hem AB hem de NATO üyesi olmuşlardır. Özellikle NATO üyeliği Baltık ülkelerin güvenliği için önemlidir. Çünkü bu ülkeler ulusal kaynaklarla Rusya'ya karşı ülkelerini koruyamayacaklarını düşündüler. Güvenlik politikalarını ulus üstü yapılara taşdılar. Bu politikalarında başarılı oldular. Ulusal programlarla NATO üyelikleri Baltık ülkelerinin güvenlik kaygılarını en aza indirdi. Ancak Kırım'ın Rusya tarafından işgali ve 2022 Ukrayna-Rusya Savaşı Baltık ülkelerinin güvenlik politikalarını tekrar gözden geçirmelerine sebep oldu.

Kırım işgali ve Ukrayna savaşıyla Baltık ülkeleri NATO iş birliğini artırmışlardır. Özellikle 2022 NATO Madrid toplantısında önemli kararlar alınmıştır. NATO'nun acil müdahale gücünün Baltık ülkelerinde konuşlanması sağlanmıştır. NATO'nun Baltık bölgesindeki askeri varlığı artırılmıştır. Baltık Denizi ile Karadeniz'in güvenliği aynı konseptte değerlendirilmiştir. Baltık bölgesinde NATO tarafından Rusya'ya karşı konuşlanan dört taburluk askeri yapı bugün kolordu düzeyine çıkmıştır. Baltık ülkeleri ulusal güvenliklerini bu sayede güvence altına almışlardır.

Anahtar Kelimeler: Estonya, Letonya, Litvanya, Baltık ülkeleri, NATO

© 2024 BUAAD-BIJAR. Tüm hakları saklıdır.

Kaynak gösterme / To cite this article:

Akpınar, Ö., & Özbek, T. (2023). Eski sovyet baltık ülkeleri estonya, letonya ve litvanya'nın güvenlik politikaları. *Bayterek Uluslararası Akademik Araştırmalar Dergisi*, 7(1), 1-22. doi: 10.48174/buaad.1314069

Summary

Estonia, Latvia and Lithuania are known as the Baltic states. The common feature of these three neighboring Baltic countries is that they are the countries of the former USSR.

In this study, it is explained how the Baltic countries have maintained their independence, which they achieved after the USSR. The most important threat to the independence of these countries is Russia. For this reason, all three countries have based their defense strategies on Russia's intervention or invasion of their countries.

The Baltic states were liberated from the rule of Tsarist Russia after the First World War, but after World War II, they came under the rule of the USSR. The Russians are the only actors who have taken away the sovereignty of these countries throughout history. For this reason, throughout history, the Baltic states have fought with the Russians. In other words, the most important actor threatening the existence and security of the Baltic states is the Russians and Russia.

Estonia, Latvia and Lithuania, the three Baltic countries, have small state capacities in military matters. The Baltic countries, which have both a small geography and a small population, cannot ensure their security alone. Because the country that threatens the security of all three countries is Russia. All three countries are neighbors to Russia. There is a large Russian population in all three countries. It is impossible for them to ensure their security against Russia who is a nuclear power state only with national resources.

¹Milli Eğitim Bakanlığı, Doktor, omerakpnr25@gmail.com, Orcid: 0000-0001-5007-7880

²Milli Eğitim Bakanlığı, Doktor, taylanozi@gmail.com, Orcid: 0009-0004-4984-1764

After independence, the Baltic countries have positioned themselves on the side of the Western countries. For this reason, they had strived for EU and NATO membership for years. they became members of both the EU and NATO in 2004. In particular, NATO membership is important for the security of the Baltic countries. Because these countries thought that they could not protect their countries against Russia in national sources. They have moved their security policies to supranational structures. They have been successful in these policies. National programs and NATO memberships have minimized the security concerns of the Baltic states. However, the invasion of Crimea by Russia and the 2022 Ukraine-Russia War have caused the Baltic countries to reconsider their security policies. The events in Crimea and Ukraine have caused the Baltic states to increase their military capabilities. The military structures have changed and the practice of compulsory military service has come to the agenda. New sophisticated weapons have been received from the West. The national army has been integrated into the military units that NATO has built against Russia. In fact, multinational military units have been deployed in every country. The Baltic states have increased their defense spending. According to NATO standards, 2% of GDP is allocated to defense expenditures, while the Baltic countries have increased this number between 2.5% and 3%.

In the Ukraine-Russia War, the Baltic states stood on Ukraine's side. They have provided both arms and humanitarian aid to Ukraine. In fact, they have sent almost half of their existing military equipment to Ukraine. Because they thought that after Ukraine, the turn would come to the Baltic countries. In other words, for the Baltic states, Ukraine's loss of the war means the occupation of Estonia, Lithuania and Latvia in the next stage.

With the Crimean invasion and the Ukrainian war, the Baltic states have increased NATO cooperation. In particular, important decisions were made at the 2022 NATO Madrid Summit. NATO's emergency response force has been deployed in the Baltic countries. NATO's military presence in the Baltic region has been increased. The security of the Baltic Sea and the Black Sea has been evaluated in the same concept. The four-battalion military structure deployed by NATO in the Baltic region against Russia.. The Baltic states have secured their national security in this way. After the Madrid Summit, NATO has fully ensured the security of the Baltic countries. The military structure in the Baltic region is connected to the headquarters in Poland. NATO, which also includes Poland in the defense of the Baltics, thus maintains 21,500 multinational NATO troops in peacetime. This number does not include the NATO air and naval forces. NATO, which initially settled in the region with four battalions, has now reached two brigade levels, that is, a corps structure, except for the national armies. Even when naval, air and space troops are included, it can be claimed that NATO has an army in the Baltic region. If we include national troops in the number -all of which are taken under the NATO umbrella- there are 179,200 deployed land armies in the Baltic region with Poland.

Russia, which threatens the existence of the Baltic states, has shown that this threat is not unwarranted with the invasion of Ukraine. It is understandable how Russia, which has attacked Ukraine with a population of 42 million and a surface area of 602,000 km², is a threat to the Baltic states. It is not possible for the Baltic countries to respond to this threat alone. For this reason, with a correct policy, they have managed to transfer the risks and costs of the threat to the EU and NATO. In this context, the Baltic countries are maintaining a correct strategy. There is no other way to maintain their existence, except for the EU and NATO.

Keywords: Estonia, Latvia, Lithuania, the Baltic states, NATO

Giriş

Rusya'nın 24 Şubat 2022 günü sabahı Ukrayna'yı işgale kalkışmasıyla tüm dünya, dikkatini, eski Sovyet coğrafyasına çevirdi. Gerçekten de bu savaş, Avrupa için, 2. Dünya Savaşı'ndan sonraki en büyük krizdir. Bu savaş sebebiyle, 2. Dünya Savaşı'nda ve Soğuk Savaş döneminde tarafsız kalmayı başarmış İsveç bile NATO'ya girmek için başvurmuştur. Rusya-Ukrayna Savaşı da dahil, eski Sovyet coğrafyasındaki tüm çatışmaların sebebi, SSCB'nin dağılmasından sonra oluşan sınır dağılımından ve politik durumdan memnuniyetsizliklerdir. Şüphesiz bu memnuniyetsizliğin temel kaynağı ve en büyü aktörü Rusya Federasyonu'dur.

Rusya, Baltık ülkeleriyle tarihi bir geçmişe sahiptir. Örneğin ilk Rus başkenti olan Veliki Novgorad ile Estonya sınırı arası sadece 250 km'dir. Yani Rusya, bugünkü Litvanya, Letonya ve Estonya'nın da içinde bulunduğu coğrafyada tarih sahnesine çıkmıştır. Bu sebeple bu üç Baltık ülkesinin tarihinde ve bugünkü politik hayatında Rusya'nın çok önemli bir yeri vardır. SSCB sonrası

bağımsızlıklarını kazanan bu üç ülke kendilerini Batı dünyası içinde konumlandırıdılar. Üçü de aynı anda, 2004 yılında, Avrupa Birliği'ne ve NATO'ya üye oldular. Hem AB üyeliği hem de NATO üyeliği bu ülkeler için, hem Batı blokunda yer alma hem de Rusya'nın tehditlerinden kurtulmanın bir yoluydu.

Rusya, 1990'lı yıllarda, SSCB'nin uluslararası etki gücünü tekrar geri kazanma çabasına girmiştir. Bu çabası komşu ülkeler başta olmak üzere eski Sovyet ülkelerini endişelendirmiştir. Rusya'nın güvenlik tehdidine karşı bazı ülkeler tekil bazı ülkeler de bölgesel önlem almışlardır. Baltık ülkeleri güvenliklerini bölgesel olarak değerlendirmiştir. Başka bir ifadeyle Estonya, Letonya ve Litvanya ülke güvenliklerini Baltık bölgesi güvenliğinin bir parçası olarak görmüşlerdir (Piotrowski, 2018: 47). Baltık ülkesi olarak Estonya, Letonya ve Litvanya'nın bağımsızlık sonrası güvenlik politikalarının nasıl değiştiği bu çalışmanın temel konusudur. Kırım işgali ve Ukrayna-Rusya Savaşı'nın bu üç ülkenin güvenlik politikalarını nasıl etkilediği ayrıca açıklanmıştır. Bu üç ülkenin seçilmesinin sebebi de Türkçe literatürde, bu üç ülkenin güvenlik üzerinden analizinin çok az olmasıdır. Meral Balcı (2022) üç Baltık ülkesinin NATO ve AB üyeliği süreci, Eli Eravcı (2019) Baltık ülkeleri (Estonya-Letonya-Litvanya) ile AB-NATO entegrasyonunun Rus dış politikasına etkisi ve Oya Yücel (2005) AB genişleme sürecinde Estonya, Letonya ve Litvanya'nın karşılaştırmalı ekonomik analizini yaptığı çalışmalar hariç, bu üç ülkeye dair bütüncül bir değerlendirme yapılmamıştır.³

1. Tarihsel Bir Değerlendirme

Estonya, Letonya ve Litvanya tarihsel olarak farklı geleneklere sahiptir. Baltık Denizi'ne kıyısı olan bu üç komşu ülke, coğrafya ve nüfus bakımından küçük ülkelerdir. Farklı politik kültüre sahip olsalar da özellikle Rusya üzerinden, ortak tarih sebebiyle ve Ukrayna, Belarus, Rusya ve Polonya'ya nazaran daha küçük olmaları sebebiyle, uluslararası ilişkilerde birlikte hareket etmektedirler. Bugün, genel tehdit Rusya'yken ve Rusya tehdidine karşılık politik yapı şekillenirken, geçmişte Baltık Denizi siyasi yapıları Rusya, İsveç, Almanya, Danimarka ve Polonya'nın çatışmaları ve etkileri sonucu oluştu (Auers, 2015: 8).

Baltık devletlerinin tarihi çok farklı şekillenmiştir ve çok derin geçmişi vardır. Derin tarihsel geçmişin analizi, çalışmanın tarih içerisinden kaybolmasına sebep olur. Bu sebeple, çalışmada, 1. Dünya Savaşı sonrası incelenmiştir.

³ Baltık ülkeleriyle ilgili yukarıda verilen çalışmalar incelenmiştir. Üç çalışma da güvenlik konusuyla ilgili değildir. Bölgenin farklı tanımlamaları açısından çok değerli olan bu çalışmalar, çalışmamızın temellendirildiği kavram (güvenlik) açısından değerlendirilebilir değerlerdir. Bu sebeple ilgili çalışmalara atıflar yapılmamıştır.

Estonya ve Letonya, tarihsel süreç içerisinde kendi kimliklerini ve devletlerini inşa ederlerken Almanların, Litvanya ise Polonyalıların etkisinden kurtulmaya çalışmıştır. Yani Letonya ve Litvanya için öteki Almanlar iken, Litvanyalılar için öteki Polonyalılar olmuştur. Modern dönemdeki kimlik etkileşimi ve gerilimlerine karşılık bu üç ülke yönelmelerini Batı'ya, yani Fransa ve İngiltere'ye çevirmişlerdir. Modernleşme hikayesinde Batı'ya dönüş bir tercihtir. Örnek vermek gerekirse Estonya ve Litvanya'da insanlar Alman olan isimlerini, isimlerine en yakın olan ulusal dillerindeki karşılığıyla değiştirdiler. Yerel diller ve şiveler yerine ulusal dili tercih ettiler ve Almanca başta olmak üzere diğer dillerin etkisindeki şiveleri konuşmak ayıp sayıldı (Kasekamp, 2010: 119). Diğer yandan, kendi ulusal kimliklerini inşa eden bu ülkeler, kendi içlerindeki ulusal azınlıklara karşı, söylemlerinden farklı bir politika izledi. Litvanya, Polonyalı ulusal azınlıklara daha radikal veya kısıtlayıcı davranırken Letonya ve Estonya, içindeki Alman, İsveç, Yahudi ve Rus etnik nüfusa karşı daha hoşgörülü politika izledi (Kasekamp: 122). Bugün dahi, Estonya'da, kültürel otonomi kanunu vardır. Yani kendisini bir kimlik üzerine tanımlamış insanların oluşturduğu yapıların hakları özel bir kanunla korunmaktadır (Riigi Teataja, 1993).

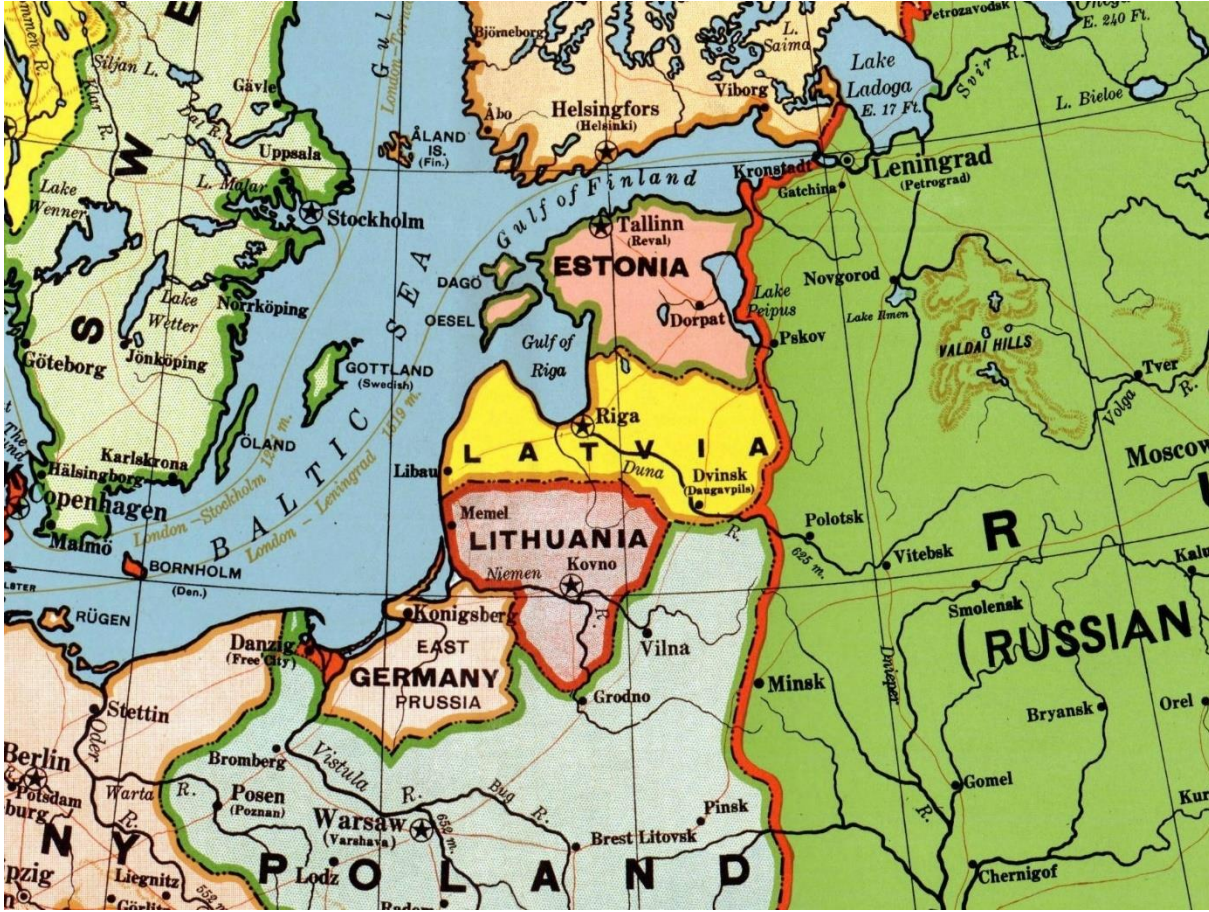
1.Dünya Savaşı sonrası üç Baltık ülkesi, güvenlik konusunda, beklenildiği ölçüde iş birliği yapamadı. Savaş öncesi Çarlık Rusya'sı egemenliği altında olan Estonya, Bolşevik Devrimi sonrası, 24 Şubat 1918'de bağımsızlığını ilan etti. Bağımsızlık sonrası potansiyel düşman Sovyet Rusya'yı (SSCB). Estonya gibi Letonya da 1. Dünya Savaşı öncesi Çarlık Rusya'nın bir parçasıydı. Savaş ve Rusya'daki devrim sonrası, 18 Kasım 1918'de, bağımsızlığını ilan etti. Estonya'nın güvenlik kaygısıyla Litvanya'ninkinden biraz farklıydı. Letonya için potansiyel düşman hem SSCB hem de Almanya'ydı. Litvanya'nın, Lehistan-Litvanya Birliği üyesi olarak, 1795 yılında 2. Katerina zamanında tamamen Çarlık Rusya'sı egemenliği altına girdi. Savaş zamanı, 1915'te Almanya'nın işgaline kadar, Çarlık Rusya'sının egemenliği altında kaldı. 16 Şubat 1918 yılında, Rusya'daki devrim sonrası, bağımsızlığını ilan etti. Bağımsızlık sonrası Litvanya Rusya'yı, Polonya'ya karşı, dengeleyici ülke olarak algıladı. Estonya ve Letonya ile yakın ilişkiler içinde olan Litvanya, Almanya ile de problemlili ilişkilere sahipti. Almanya'da Hitler'in iktidara gelmesiyle ilişkiler daha da karmaşık hale geldi (Kasekamp: 126). Litvanya ile Almanya arasındaki ilk ciddi problem Klaipeda bölgesinde ortaya çıktı. Polonya ile Vilnius üzerindeki egemenlik tartışmasını çözmüşken, 1. Dünya Savaşı sonrası Litvanya egemenliğinde kalan Klaipeda, eski Alman bölgesiydi (Arbušauskaitė, 2012: 23).

Litvanya, Letonya ve Estonya tarafından 1921 yılında tanındı. Letonya Dışişleri Bakanı Zigfrids Meierovics Letonya, Estonya ve Litvanya Baltık Birliği kurulmasını önerdi. Birliğe Polonya ve Finlandiya'nın da katılması konuşuldu. Litvanya Letonya'nın "Üçlü Baltık Birliği" fikrini destekledi. Varşova'da gerçekleşen görüşmelerin sonucunda, 17 Mart 1922 günü, Polonya, Litvanya, Estonya ve Finlandiya temsilcileri, nihayetinde bir antlaşmaya vardılar. Bu antlaşmanın en önemli

maddesi saldırmazlık iradesiydi. Antlaşmaya göre, imzacı ülkelerden herhangi birinin bir saldırıya uğraması durumunda, diğer imzacı ülkeler dostluklarını sürdürecektir ve gerekli tedbirleri saldırılan müttefik lehine alacaklardır. Beş yıllığına geçerli olan bu antlaşma her beş yılda bir, itiraz eden ülke olmadığı takdirde, kendiliğinden uzayacaktı. Ancak antlaşma hayata geçemedi. Finlandiya antlaşmayı onaylamadı. Finlandiya, Almanya'dan korkuyordu. Almanya'nın olası Polonya saldırısında tarafsız kalmak, hatta Almanya ile iyi ilişkiler içinde olmak istiyordu. Finlandiya'nın olmadığı bu yapı daha sonra tekrar toplandı. Ancak savunmaya dair bir karar çıkmadı. Kültürel ve ekonomik ilişkiler üzerine anlaşmaya varıldı (Lossowski, 1995: 254, Lukasik-Duszynska, 2008: 194).

Bu tarihten sonra Baltık devletlerinin ilişkileri ekonomik, kültürel ve diplomatik boyutta kaldı. Güvenlik konusu Milletler Cemiyeti üzerinden yürütüldü. Milletler Cemiyeti'nin 1930'lu yıllarda işlevinin zayıflaması Baltık ülkelerini endişelendirdi. Birleşik Krallık ile Hitler Almanya'sının anlaşması, pratikte Baltık devletlerini Almanya'nın kontrolüne bıraktı. Buna karşılık, bu ülkeler, tarafsızlık ilan ettiler ve bu yolla yardım bulacaklarını düşündüler. Fakat düşündükleri gibi olmadı. Bağımsızlıklarını kazandıkları yıldan yaklaşık 20 yıl sonra kaybettiler. Tarihi süreç içerisinde zor elde edilmiş bağımsızlıklardı. Üç ülke de Almanya ve Rusya arasında yapılan gizli anlaşma gereği işgal edildiler. Esasında Batı, özellikle Avrupa, bu üç Baltık ülkesinin bağımsız devlet olma konusunda başarılı olacaklarına dair şüpheliydiler. Ancak bu şüphe boşa çıktı. Çünkü Estonya, Letonya ve Litvanya bağımsızlıklarını iç karışıklık ve iç savaş sebebiyle değil, dış işgalle kaybettiler (Piptrowski: 50).

Harita 1: 1. Dünya Savaşı Sonrası Baltık Ülkeleri Haritası

Kaynak: themoscowtimes, 2018.

Harita, 1923 yılına ait, Baltık haritasıdır. Bugünkü siyasi sınırlara benzememektedir. Örneğin Vilnus (Vilna) bugün Litvanya'nın başkentidir. Ancak 1. Dünya Savaşı sonrası oluşan yapıda Polonya'ya kalmıştır. Aynı şekilde, Kaliningrad bugün Rusya'ya aitken, haritada Almanya siyasi sınırları içinde kalmıştır.

2.Dünya Savaşı'nın başlamasıyla, Rusya ve Almanya arasında yapılan Molotof-Ribbentrop Paktı gereği, üç ülke Rusya tarafından işgal edildi. Esasında, savaş başladığında, üç ülke tarafsızlık ilan etmişti. Ancak savaşın esas amaçlarından biri Stalin'in eski Çarlık Rusya'sı topraklarını SSCB'ye katmaktı. Molotov-Ribbentrop Antlaşması'nın (1939) gizli 1'inci maddesi şu şekildedir:

“Baltık devletlerinin (Finlandiya, Estonya, Litvanya ve Letonya) sınırlarının ve siyasi yapılarının yeniden düzenlenmesi durumunda, Litvanya'nın kuzey sınırı Almanya ve SSCB'nin sınırı kabul edilecektir. Bu bağlamda, Vilnus'da Litvanya menfaatleri, her iki taraf tarafından tanınacaktır.”

Gizli maddelerden ikincisi Polonya'nın bölüşümü üzerinedir. Üçüncüsü ise Besarabya veya Moldova, o günkü haliyle Romanya'nın pay edilmesiyle ilgilidir. Yukarıda verilen gizli madde açıkça

Baltık ülkelerinin SSCB'ye ait olduğunu söylemektedir. Bir tek Litvanya istisna tutulmuştur. Vilnus merkezli, küçük, tampon bir Litvanya devleti kurulması kararlaştırılmıştır. Bunun haricinde Letonya ve Estonya'nın adları dahi zikredilmeden, Litvanya kuzey sınırına kadar olan bölge (bugün Kaliningrad'a karşılık gelmektedir) SSCB'ye bırakılmıştır.

1940 yılının yazında SSCB üç Baltık ülkesini işgal etti. Baltık ülkelerindeki askeri yapılar Kızıl Ordu'ya⁴ katıldı. Bazı subaylar Kızıl Ordu'ya katılmak istemediler. Bu subaylar ve orduda görev almak istemeyen askerler öldürüldüler. Aileleri de Sibirya'ya sürüldü (Baran, 2012: 57). Bu sebeple, Alman askerlerinin SSCB'ye saldırması sonucu Estonya, Letonya ve Litvanya'yı işgali, bu coğrafyalardaki insanlar tarafından sevinçle karşılandı. Kızıl Ordu ve Üçüncü İmparatorluk (Third Reich) ordusunun savaşı boyunca pek çok insan Almanların tarafına geçmiştir. 1944'te durum SSCB lehine değiştiğinde bazı askerler ısrarla Almanlarla birlikte savaşırken bazıları Kızıl Ordu saflarına geçmiştir. Çünkü bu Almanlar 1. Dünya Savaşı'ndaki Almanlar değillerdi. Çoğu insan için Sovyet Ruslarından farkları yoktu (Kasekamp: 142-145).

2. Bağımsızlık Sonrası Güvenlik Politikaları

Üç Baltık ülkesi, elli yıl boyunca, SSCB'nin egemenliği altında kaldılar. Bu elli yıl Baltık halkları için zor yıllardı. Komünist Parti Genel Sekreteri Mihail Gorbaçov'un Batı ile entegre olma ve SSCB'nin sorunlarını çözme arzusu farklı sonuçlar doğurdu. Açıklık (glasnost) ve yeniden yapılanma (perestroyka) politikalarının getirdiği özgür ortamı Baltık ülkeleri bağımsızlık yolunda değerlendirmek istediler. Milliyetçi akımlar güçlendi. Estonya, Letonya ve Litvanya kendi yasaklı ulusal bayraklarını kullanmaya başladılar ve SSCB tarihinde ilk kez muhalif örgüt oluşturdular. Milli Cephe (Popular Front) olarak isimlendirilen muhalif yapı ilk kez Estonya'da, Ağustos 1988 yılında kuruldu. Bu parti ilk komünist olmayan partiydi. Kışa doğru üç Baltık ülkesinde demokratik talepler arttı ve sokak gösterileri başladı (Kasekamp: 170).

Estonya'nın başkenti Tallin'de ilk toplantısını yapan Milli Cephe (MC) liderleri Baltık Konseyi'ni kurdular. Kasım 1991 yılında ise Baltık Meclisi kuruldu ve 60 vekilin yılda iki kez toplanmasına karar verildi. Bu mecliste görüşülen esas konular, üç Baltık ülkesinin güvenliği ve eski Sovyet ülkeleriyle olan ilişkilerin nasıl olacağıyla birlikte, kendi ilişkilerini düzenlemeydi. Daha sonra bu meclis Avrupa Birliği ve NATO ile birleşti (Palmer, 2008: 436).

Mihail Gorbaçov, SSCB Komünist Parti lideri olarak, 1989 yılında, Baltık ülkelerine SSCB içinde gevşek bir federasyon içinde kalmaları için ticari birliktelik antlaşması önerdi. Buna karşılık Baltık ülkelerinde bağımsızlık arzusu çok büyüktü ve politik bir talebe dönüşmüştü. 1990 yılı baharında

⁴ Kızıl Ordu, SSCB silahlı kuvvetlerine verilen isimdir. 1918 yılında, Çar'ı destekleyen ve kendilerine Beyaz Ordu diyen gruba karşı, Lenin'in emriyle Lev Troçki tarafından kurulmuştur.

yapılan ilk serbest Yüksek Sovyet seçimlerinde, her üç ülkedeki Milli Cephe siyasi yapısı büyük başarı gösterdi (Taagepera, 1990: 303-309).

25 Aralık 1990 günü Mihail Gorbaçov'un istifası ve akabinde 26 Aralık 1990'da SSCB'nin dağılmasıyla, diğer ülkeler gibi, Baltık ülkeleri de bağımsızlıklarını garanti altına aldılar. Üç Baltık ülkesinin bağımsızlıklarını ilk tanıyan ülkeler İskandinav ve Doğu Avrupa ülkeleriyle birlikte Rusya Federasyonu oldu. Esasında Litvanya SSCB'den ayrılan ilk ülke olarak 11 Mart 1990'da, Estonya 20 Ağustos 1991'de ve Letonya 21 Ağustos 1991'de; başka bir ifadeyle SSCB resmen dağılmadan önce bağımsızlıklarını ilan etmişlerdi. Daha sonra, 17 Eylül 1991 yılında, üçü birlikte Birleşmiş Milletlere üye oldular. Birleşmiş milletlere üyelik ulusal savunma için ilk önemli adımdı. Böylece tüm dünya tarafından bağımsız birer ülke olarak tanındılar ve BM çatısı altında kendilerini ifade etmeyi başardılar.

a. Estonya

Bir Kuzey Avrupa ve Baltık ülkesi olan Estonya 45.227 km² yüzölçümüne sahiptir. Ülkede 2.222 ada veya adacık vardır ve topraklarının %22'si bataklıktır. Ülkede 1.365.884 insan yaşamaktadır (estonia.ee, 2023). Estonya Anayasası'na (1992) göre resmi dil Estoncadır. Madde 37'ye göre ulusal azınlıklar eğitim kurumlarında azınlık dilini eğitim dili olarak seçebilirler. Estonya İstatistik Bürosu 2021 verilerine göre ülkedeki nüfusun %69,8'si Estonyalı. Yine aynı yıl verilerine göre ülkede, yasal olarak tanınmış, 211 farklı etnik grup bulunmaktadır. Ülke nüfusunun %23,7'si, 315.252 kişi, Rus etniğindedir. Bu sebeple Rusça en çok konuşulan ikinci dildir.

Bağımsızlıktan sonra Estonya hemen herhangi bir askeri angajmana girmedir. Tarafsızlığı (neutrality) seçmek varlığını sürdürmenin yolu olduğunu düşündü. Böylece gelecekte Rusya ile bir çatışmadan sakınmış olacaktır. Ülkedeki Rus azınlık ve Rusya, Estonya'nın tarafsızlık politikasını destekledi (Urbelis, 2003: 3). Tarafsızlık tutumunun altındaki bir başka gerekçe ise Estonya'nın askeri kapasitesiydi. Bu sebeple Estonya Yüksek Konseyi, 3 Eylül 1991 yılında, Estonya Milli Savunma Gücü'nü kurdu. Ancak bu yapının kapasitesi ve görev tanımı kafaları karıştırmaktaydı. Savunma konusunda, üç Baltık ülkesinden en zayıfı ve kaynakları en kısıtlı olan ülke Estonya'ydı. Bu sebeple Estonya savunma konseptini ulusal savunmadan ziyade tüm Baltık ülkeleriyle birlikte inşa ederse mevcudiyetini sürdürebileceğine kanaat getirdi (Moller, 2002: 48-51).

Estonya için diğer önemli bir problem ülkede bulunan Rus askeri gücüydü. Rusya askeri gücünü Estonya'dan çekmeye yanaşmadı ve 2004 yılına kadar iki ülke arasında bir antlaşma imzalanmadı. 2004 yılına kadar askeri mevcudiyetini bulduran Rusya, Haziran 2004 yılında imzalanan antlaşma gereği, aynı yıl askerlerinin çoğunu Estonya'dan çekti. Ancak antlaşmaya aykırı olarak 1.000 asker ülkede kaldı. Estonya SSCB döneminde en önemli askeri üslerden biriydi. Bu dönemde 100.000 ila

135.000 arasında asker vardı. Estonya topraklarının %2'si askeri bölge ilan edilmişti. Tallin yakınında nükleer denizaltı limanı ve tatbikat yapma alanı vardı. Bütün bu askeri hareketler SSCB döneminde Estonyalıların Ruslara önyargılı olmasına sebep oldu (Kozakiewicz, 2003: 42).

Estonya 1990'larda büyük göç vermeye başladı. Estik Estonyalılar ülkede azalmaya başladı. SSCB döneminde yapılan Ruslaştırma politikası ülke etnik yapısını önemli ölçüde değiştirmişti. Bu durum, ülke içinde, Rusların büyük bir azınlık olmasına sebep oldu. Zaten 1990'larda ülke nüfusunun %30'u Rus'tu. Rus askeri varlığı da düşünülürse nüfus yapısı Estonya için ulusal güvenlik sorunu olmaya başladı (European Centre for Minority Issues, 1998).

Estonya, Rusya'nın emperyal arzularının dirilmesinden, ülkede totaliter bir rejim kurmasından, iç işlerine karışmasından, Rusya'nın ekonomik ve politik olaylarından doğrudan etkilenmekten ve ülke içindeki Rus azınlığı kendi siyasi amaçları için kullanmasından korkuyordu. Estonya'nın korkuları Rus askerlerinin ülkeden çekilmesi sırasında yaşandı. Batı, Estonya'nın tarafında yer aldı. Zaten Estonya 1990'lı yıllarda AB ve NATO ile görüşmeye başlamıştı. Buna karşılık Rusya, Baltık ülkelerine güvenlik garantisi ve iş birliği öneriyordu. Hatta NATO'ya başvurunun geri çekilmesine karşılık, Rusya, tüm askeri güçlerini Baltık bölgesinden çekmeyi öneriyordu. Baltık ülkeleri bu öneriyi reddettiler ve NATO başvurularını sürdürdüler. Ancak Estonya daha dengeli bir politika izledi. Bu süreçte Rusya'yı dinledi ancak NATO ve AB yolunda yürümeye devam etti (Moller, 2007: 158).

Estonya 2004 yılında NATO ve AB'ye üye oldu. Buna rağmen güvenlik algısını küresel sorunlara ve kriminal olaylara ayırdı. Ancak 2013 yılı sonrası ulusal güvenliğe bakış açısını değiştirdi. 2013 yılında yayınladığı Ulusal Savunma Geliştirme Planı'na (2013-2022) göre askeri araç-gereçler alımına, orta menzilli hava savunma sistemi alımına, ikinci piyade tugayını kurmaya ve bunlara bağlı olarak savunma harcamalarını artırmaya karar verdi.

Estonya, 2007 yılında yaşadığı siber saldırı sonrası, 2008 yılında NATO, Tallin'de, siber saldırılara karşı savunma amaçlı çalışma başlattı ve karargâh kurdu. 2014'te, Amari Hava Üssü NATO'nun operasyon merkezi oldu (NATO, 2023).

b. Letonya

Letonya coğrafi olarak Estonya ve Litvanya arasında kalan bir ülkedir. Rusya Federasyonu ve Belarus'a komşudur, Başkenti Riga'dır. 64.589 km² yüzölçümüne sahip ülkenin nüfusu, 2021 verilerine göre, 1.893.223 kişidir. Nüfusun %25'i etnik olarak Rus'tur. Resmi dili Letoncadır (Litvanya İstatistik Ofisi, 2021).

Letonya güvenliği açısından en önemli konu etnik yapıdır. SSCB döneminde yıllarca süren Ruslaştırma politikası sonrası ülkede Letonyalılar nerdeyse azınlık duruma gelmişlerdi. 1989 yılında ülkedeki Letonyalıların oranı %52'ye gerilemişti. Geri kalan nüfusun %33'ü Rus, %4,5'i Belarus, %3,5'i Ukraynalı, %2,3'ü Polonyalı ve diğerlerinden oluşuyordu. Bu sebeple ülkede milliyetçiliğin canlandırılması ve ulusal politikaların milliyetçilik üzerine inşa edilmesi bir zaruriyetti (Eberhardt, 1996: 56).

İkinci önemli konu, ülkede yerleşik bulunan ve yaklaşık 40.000 kişiden oluşan Rus askerleriydi. 1992 yılında başlayan Rus askerlerinin ülkeden çekilmesi görüşmeleri iki yıl sonra son buldu. Ancak Letonya pek çok taviz vermek zorunda kaldı. Yapılan antlaşmaya göre SSCB döneminde emekli olan askerlerin hakları Letonya'da korundu. Ayrıca askeri tesislerin bir kısmı kaldı. Hatta bir Rus radar merkezinin ülkede konuşlu olması kabul edildi. Bu yıllarda Ulusal Muhafızları olan Letonya 1994 yılında Letonya Silahlı Kuvvetler ve Sınır Güvenlik Kuvveti örgütünü, savunma bakanlığını kurdu ve bu kurumlarla ilgili yasal düzenlemeleri meclisten geçirdi. Aynı yıl NATO açık kapı politikasını duyurdu. Baltık ülkelerinin de NATO'ya üye olabilecekleri belirtildi. Ulusal çalışmaların NATO ve AB'nin bir alternatifi olamayacağını anlayan Letonya 1995 yılında, Letonya Parlamentosu'ndan geçirdiği bir kanunla NATO ve AB üyeliklerinin "Ulusal Güvenlik Konsepti" içinde olduğunu belirtti. Bu sebeple NATO ve AB üyelikleri devlet politikası oldu. Böylece bölgesellik ve tarafsızlık politikasından tamamen vazgeçildi (Bajarnas vd., 1995: 52).

NATO ve AB üyeliklerini 2004 yılında elde eden Letonya 2012 yılına kadar bu iki kurumun güvenlik politikalarının takipçisi oldu. Estonya gibi 2007 ve 2008 yıllarında Rus tehdidini gördü. Ukrayna'da yaşanan Rusya ve Batı çekişmesinin oluşturduğu politik hava Letonya'yı 2012 yılında politika değişikliğine itti. Ayrıca küresel sorunlar; terörizm, göç, uyuşturucu trafiği gibi konular sebebiyle, savunma için milli gelirden ayırdığı payı artırdı. NATO'nun ortak savunma yapılarına girdi ve tatbikatlara katıldı. AB ile ilişkilerini güçlendirdi ve bağlarını güçlendirdi (Piotrowski: 58).

Kırım işgali sonrası Letonya askeri kapasitesini artırdı. NATO'nun belirli bir gücünün ülkede devamlı bulunmasını talep etti ve bu güç ülkeye yerleşti. Bu süreçte savunma giderlerini artıran Letonya Batı ülkelerinden ağır askeri silahlar satın aldı. Bunların arasında çoklu roket sistemleri, orta menzilli füzeler ve hava savunma sistemleri de vardır. Silahlarla birlikte asker sayısını da artıran Letonya yılda 3.000 insanı orduya alacağını ve böylece asker sayısını 2021 yılına kadar iki katına çıkaracağını duyurdu. Yeni askerlerle yeni bir mekanize piyade tugayı kurulacağı ve özel görevler yapacak olan bu tugayın adının "Demir Kurt (Iron Wolf)" olduğu açıklandı. Ayrıca iç ve dış güvenlikte görev alacak özel kuvvetlerin kurulacağı söylendi. Sonuç olarak Letonya, Kırım işgalinden sonra, askeri kapasitesi de dahil tüm güvenlik konseptini yeniden gözden geçirmiş ve güçlendirmiştir (Szymański, 2015: 5).

c. Litvanya

Litvanya, Belarus ve Polonya'ya komşudur. Rusya'ya ise Kaliningrad'dan komşudur. Bu haliyle coğrafi olarak Letonya ve Estonya'dan farklıdır. Resmi dili Litvancadır ve başkenti Vilnius'tur. Yüzölçümü 65.200 km², nüfusu 2.670.230 kişidir (Company UAB, 2023).

Litvanya'nın 1990 sonrası üç temel güvenlik problemi vardı. Bunlar; coğrafyadan kaynaklı iç güvenlik problemi, Rusya'nın politik etkisi ve artan kriminal vakalar. Bunlarla birlikte, Letonya ve Estonya'nın aksine, tereddütsüz, tüm politik elitler ve karar alıcılar, Batı dünyasıyla politik ve askeri entegrasyon taraftarıydı. Bu yaklaşımı 1992 Litvanya Anayasası'nda görebiliriz. Anayasanın kurucu bölümünde eski Sovyet üzerine kanunlar yazılmıştır. Bu kanunlara göre Litvanya eski Sovyet ülkeleriyle, Sovyet yapısının mirası üzerine ekonomik, sosyal, askeri ve politik hiçbir angajmana girmeyecektir. Hatta eski Sovyet ülkelerinin birliklerine girmeye kalkışmayı anayasa, ülkenin bağımsızlığına düşmanca hareket olarak tanımlamaktadır. Bununla birlikte Rusya'nın adını zikrederek ne Rusya'nın ne de Bağımsız Devletler Topluluğu'na (BDT)⁵ ait askeri mevcudiyetinin Litvanya'da olamayacağı söylenmiştir (Litvanya Cumhuriyeti Anayasası, 1992).

Bütün bunlar olurken Litvanya'da yaklaşık 50.000 Sovyet askeri konuşlanmıştı. Yapılan müzakereler sonrası, iki yıl içinde, tüm askerler Litvanya'dan çekildi. Esasında Litvanya bağımsızlığı ilk öngören ülkeydi. Bu sebeple 1990 yılında, henüz SSCB dağılmamışken, savunma bakanlığını kurdu. Aynı yıl elit gruplar halinde askeri yapılarını inşa etmeye başladı. Bölgedeki etkisini kaybetmek istemeyen Rusya özel kuvvetleriyle (OMON, Отряд Мобильный Особого Назначения) ortamı kışkırtmaya başladı. Hatta 1991 yılında yedi Litvanyalı sınır güvenlik personeli infaz edildi. Litvanya kışkırtmalara ve cinayetlere diplomasiyle cevap verdi. Moskova'nın kanlı hamlelerine karşın Litvanya ulusal güvenliğini akılcı bir zeminde yürüttü. Vilnius Üniversitesi'nden bilim insanları, 1992-1993 yıllarında, ulusal güvenlik politikaları geliştirdiler. Bu çalışmalarda ulusal tehdidin dıştan geleceği ve Batı ile yakın ilişkiler kurularak dış tehditlerden korunulabileceği belirtildi. Bununla birlikte, akademik çalışma sonucu hazırlanan raporda, ekonomik ve politik yapı ile milli kimlik sorunlarının da aşağıda tanımlanmış dış tehditlerden kaynaklandığı belirtildi (Kasekamp: 177, Kozakiewicz, 14-17):

- a. İkili ilişkilerden kaynaklı politik gerilimler,
- b. Litvanya'da bulunan Sovyet askerleri,
- c. Politik ve ekonomik tahakkümler,

⁵ Bağımsız Devletler Topluluğu (Commonwealth of Independent States) SSCB'nin yerine, eski Sovyet ülkelerinin ekonomik, politik ve askeri ortaklığını amaçlayan örgüttür. Resmi dili Rusçadır. Moskova ve Minsk merkezlidir. Ermenistan, Azerbaycan, Belarus, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Tacikistan ve Rusya birliğin üye ülkeleridir (worlddata, 2023).

- d. BDT ve diğer eski Sovyet ülkeleriyle olası gerilimler,
- e. Dışarıdan kaynaklı çevresel tehditler,
- f. Sosyal hastalıkların ülkeye sirayet etmesi,
- g. Beyin göçü.

Litvanya problemleri belirledikten sonra Baltık ve İskandinav ülkeleriyle ilişkiler kurmaya başladı. Litvanya'nın bu ülkelerle tarihi, coğrafi ve kültürel bağları vardı. Bununla birlikte, bu ülkelerin zenginliği ve demokrasi deneyimleri Litvanya için iyi örnekti. Özellikle İskandinav ülkeleri (Danimarka, İsveç, Finlandiya, Norveç ve İzlanda) Baltık bölgesinde istikrar ve ticaret için Litvanya'yla ilişkilerini geliştirdiler. Hatta bu ilişkilerin içinde askeri iş birliği de vardı. Böylece Litvanya NATO'ya girmeden önce, NATO standartlarını yakalamaya çalışarak askeri entegrasyonu kolaylaştırmaya çalıştı (Liik ve Kaljurand, 2012).

Litvanya, 1993 yılında Polonya, Çek Cumhuriyeti (Çekya) ve ABD ile askeri iş birliği antlaşmaları imzaladı. ABD ile yapılan programın adı "Mil to Mil" programıydı. Bu program uyarında Litvanya ABD'den askeri danışmanlık ve eğitim hizmeti aldı. Bir yıl sonra Almanya'dan, Fransa'dan ve Danimarka'dan silah, araç kullanımı ve mühimmat eğitimi aldı. Yani NATO'nun teknik silahları Litvanya'da konuşlandı ve Litvanya askeri personeli, bu silahların nasıl kullanılacağını öğrendi. NATO'ya üye olmadan NATO'yla "Barış İçin İş Birliği" programı kapsamında iş birliğine girdi. Nihayetinde Litvanya, Baltık ülkeleri, Birleşik Krallık, Danimarka, Norveç, İsveç ve Finlandiya ile "Baltık Barış Gücü Taburu-Baltic Battalion of Peacekeeping Force (BALT-BAT)" kurulması konusunda anlaşma yapıldı. Nihayetinde 2004 yılında NATO ve AB üyeliği elde eden Litvanya ilk günden beri güvenliğini Batı güvenliğinin bir parçası olarak gördü (Piotrowski: 57).

Litvanya'nın tüm savunma politikalarında en büyük tehdit Rusya'dır. Litvanya'nın Rusya tehdidine karşı aldığı güvenlik önlemleri 2014 yılı Kırım işgaliyle farklı bir boyut kazandı. 2016 yılında hazırlanan yeni ulusal strateji belgesi 2017 yılında parlamento tarafından onandı. Bu sefer tehdit tanımlamasında doğrudan Rusya ismi kullanıldı. Rusya tehdidine karşı, 2016 yılı ulusal strateji belgesinde, şu stratejiler belirlendi (Litvanya Ulusal Savunma Stratejisi, 2016):

- a. Ülkenin savunma kapasitesinin artırılması,
- b. NATO ortak savunmanın güçlendirilmesi,
- c. Kriz yönetimi ve iş birliğin konusunda NATO ile aktif çalışma,
- d. AB ile birlikteliği ve dayanışmayı güçlendirme.

Kırım işgali ve Ukrayna-Rusya Savaşı sonrası Litvanya savunma harcamalarını artırdı. Askeri malzemeler satın aldı ve silah stoklarını artırdı. Bununla birlikte yeni askeri yapılar oluşturdu.

Özellikle ani ortaya çıkan krizlere müdahale edebilecek askeri birimler ordu içine yerleştirildi. NATO kuvvetlerinin ülkede sürekli olarak kalmasına izin verdi. Ayrıca askerlik görev süresini değiştirdi. 3.000 kişilik ek bir askeri birim kurdu. Litvanya savunma kapasitesini ve askeri varlığını on yıl içinde iki katına çıkarmayı planladı (Szymański: 5).

3. Ukrayna-Rusya Savaşı

Baltık ülkelerinin tüm güvenlik kaygıları Rusya'nın bölgedeki etkisidir. Bu etki Baltık ülkeleri tarafından Rus işgalciliği olarak tanımlandı ve bu iddialar Moskova tarafından reddedildi. Baltık ülkelerinin öngörüsü doğru çıktı ve Rusya'nın emperyal arzuları Ukrayna'da savaşa oldu. Baltık ülkelerinin Rusya'nın Ukrayna'ya saldırmasına cevabı sert ve tavizsiz oldu. Üç Baltık ülkesi birlikte hareket ettiler ve Ukrayna'nın yenilmesiyle sıranın kendilerine geleceğini belirttiler. Bu sebeple Ukrayna'ya insani ve askeri yardımda bulundular (Tidey, 2022). Bu bağlamda Estonya Başbakanı Kalla Kallas "Ukrayna bu savaşı kazanmak zorunda ve Rusya kendi sınırlarına çekilmek zorundadır" demiştir (Government of Estonia, 2022).

Estonya 2022 yılı içinde, Ukrayna'ya, yıllık bütçesinin %40'ına karşılık gelecek miktarda para ve silah yardımında bulunmuştur. Javelian anti-tank, howitzers veya obüs topları gibi savaşın seyrini değiştirecek silahlardan sağlık ürünlerine kadar, bir ordunun ihtiyacı olan her şeyi Ukrayna'ya sağlamıştır (Estonya Dışişleri Bakanlığı, 2022).

Estonya 2022 yılından itibaren askeri hareketliliğini ve kapasitesini artırma kararı aldı. Bu bağlamda, Estonya Dışişleri Bakanı Hanno Pevkur, 2023 yılı için, savunma bütçesini %42 artırılacağını, bu miktarın da Estonya gayri safi yurt içi hasılanın (GSYİH veya GDP-Gross Domestic Product) %3'üne denk geldiğini belirtti. Bu miktar 2006 NATO kararlarına göre %2 olan orandan %50 daha fazladır. Bununla birlikte Estonya son zamanlarda, ABD'den, 6 adet M142 HIMARS (orta veya uzun menzilli roket sistemi) satın aldı (Hudson, L. ve McLeary, 2022).

Savaşın başlamasından kısa bir süre sonra Letonya büyük bir siber saldırıya uğradı. Bu saldırı Rusya'nın imkân bulduğu her anda bölgeye müdahale edeceği şeklinde yorumlandı. Letonya'da tüm kurumlar Ukrayna'ya yardım ve destek için örgütlendi. Hatta "yap veya öl" söylemiyle, Rusya'nın işgaline karşılık NATO ile yeni bir ülke savunması konseptine girdi (Garamone, 2022).

Letonya, Ukrayna'ya stinger füzeleri ve 155 mm obüsler dahil, çok büyük askeri yardımlarda bulundu. Bu yardımlar GSYİH'nin %0,9'una denk gelmektedir. Savaşla birlikte savunma harcamalarını GSYİH'nin %2,2'sine çıkardı. İşgale karşılık olarak, tamamen profesyonellerden oluşan asker sayısını 500 kişi artırarak 7.100 kişiye çıkardı. Ulusal muhafızların sayısı 8.000'den 10.000'e çıktı. 18-27 arası zorunlu askerlik uygulaması için kanun taslağı çalışması başladı ve beş yıl

içinde kanunlaştırması planlandı. Bununla birlikte NATO'nun ülkede farklı üsler açması için çalışmalar yapılmaktadır. Estonya gibi Letonya'da 6 adet HIMERS satın almıştır (LSM, 2022).

Savaşın başlamasıyla birlikte NATO Litvanya'ya asker göndermiştir. Hava, deniz ve kara kuvvetlerinin güçlendirilmesi amacıyla, Litvanya'ya yapılacak saldırıların senaryolaştırıldığı, askeri tatbikatlar yapıldı. Bu tatbikatlara NATO üyesi 17 ülke katıldı. Litvanya İleri Hazır Piyade Taburunun eğitildiği tatbikatlara 4.200 NATO askeri ve ABD Özel Kuvvetleri iştirak etti. Tatbikatların merkezi Litvanya Adazi askeri üssü seçildi (ABD Savunma Bakanlığı, 2022).

Litvanya eski başbakanı Mihail Kasyanov, eğer Ukrayna düşerse bir sonraki Baltık ülkeleri olacaktır, dedi. Hatta ilk hareketin Litvanya'dan başlayacağı düşünüldü. 2022 yılında, Rusya Federasyonu meclisi Duma, Litvanya'nın Rusya tarafından tanınmasını iptal edecek bir plan bile hazırladı. Bunu, Letonya'da olduğu gibi, siber saldırılar izledi. Bu saldırılarda enerji şirketleri hedef alındı. Buna karşılık Litvanya, Kaliningrad da dahil, Rusya'ya ticaretini ve ulaşımı kesti (Hartwell vd., 2022: 16).

Litvanya'da diğer Baltık ülkeleri gibi Ukrayna'ya ağır silah yardımında bulundu. Bunlar arasında Stinger füzeleri ve 120 mm havan topları da vardı. Hatta hava savunma sistemi ve dronlar da Litvanya'nın Ukrayna'ya yaptığı askeri yardımlar arasındadır (Hartwell: 17).

Litvanya 2018 yılında savunma politikasını yeniden gözden geçirmişti. Bir plan dahilinde, 2030'a kadar savunma bütçesi, GSYİH'nin %2,5'una kadar çıkarılacaktı. Ancak savaş tüm planları erkene aldırıldı. Savaş araç gereçlerini de yenileyen Litvanya 8 adet HIMERS ve 300 km menzilli 140-MGM ATACSMS (Orta menzilli taktik füze-Army Tactical Missile System) satın aldı. 2030'da ulaşmayı planladığı GSYİH'nin %2,5'ünü savunmaya harcama planına 2022 yılı itibariyle ulaştı. Zorunlu askerliğin 18-23 yaş arası erkeklere getirilmesi planlandı. Diğer Baltık ülkelerinden farklı olarak Litvanya, hem ülke içindeki sivillerin hem de diasporanın dahil olduğu, ulusal savunma konsepti hazırladı. Buna göre, kriz anında, sivil unsurlar ve yapılar askeri yapıyla birleştirilebilecektir. Kriz anında Kaliningrad ve Belarus arasını karayoluyla bağlayan Suwalki koridoru Litvanya tarafından kapatılması çok önemli olacaktır. Litvanya, Rusya'nın, nükleer silah ve S-400 füzeler dahil Kaliningrad'ı silahlandığını iddia etmektedir. Yani Rusya'nın tehdit olarak en kritik bölgesi Kaliningrad'dır. Belarus'un Rusya'yla askeri angajmanları ve askeri tatbikatları bu ülkeyi de Rusya gibi tehdit olarak tanımlamaya sebep olmuştur (Hartwell, vd.: 17). Litvanya bu durumu öngörmüş ve nihayetinde Vladimir Putin, 7-8 Temmuz 2023 tarihinde, Belarus'a nükleer silahların konuşlanacağını ifade etmiştir (NBC News, 2023).

Savaş sonrası Litvanya ve NATO'nun ilişkileri sıkılaştı. Almanya Litvanya'ya bir tugay göndermeye karar verdi. ABD Dışişleri Bakanı Llyod Austin 2019'dan beri Pabrade'de konuşlu ABD

taburunun 2026'ya kadar bu üste kalacağını açıkladı. Ayrıca NATO'nun Doğu Kanadı askeri birliğinin 11-12 Temmuz 2023 toplantısı başkent Villnus'ta gerçekleştirilecektir (BNS, 2022).

4. Baltık Devletleri ve NATO

Üç Baltık ülkesi Estonya, Letonya ve Litvanya 2004 yılında NATO'ya üye oldular. 2002 Prag Yaz Toplantısı'nda alınan karara uyarınca üç ülkenin üyeliği, 29 Mart 2004'te, Bulgaristan, Romanya, Slovakya, Slovenya'yla birlikte gerçekleşti. Buna "Soğuk Savaş sonrası ikinci dalga genişleme" denir. 1999 yılında, birinci Sovyet sonrası genişlemede, Macaristan, Çekya ve Polonya NATO üyesi olmuşlardı. 2004 yılı üyeliklerle NATO, Baltık denizinden Adriyatik Denizine ve Karadeniz'e güvenlik hattı çekmiş oldu (NATO, 2004).

NATO, Baltık ülkelerini iki önemli yapıyla korumaktadır. Bunlardan birincisi NATO'nun Doğu Kanadı (NDK-NATO's Eastern Flank) ve NATO Karşı Müdahale Kuvveti'dir (NKMK-NATO's Response Force). NDK, Romanya ve Bulgaristan'ın da dahil olduğu bir yapıdır. Bu yapıyla NATO, Karadeniz ve Baltık Denizi'ni aynı güvenlik konsepti içine sokmuştur (NATO, 2022). Hatta Slovakya, Polonya, Macaristan ve Çekya'da bu yapının içine alınarak Rusya'nın karşısında hemen hemen tüm Doğu Avrupa ülkelerini dikmiştir. Böylece NATO, Rusya ve Avrupa arasına "kurşun perde (lead curtain)" çekmiştir.

NATO, NKMK'nın mevcudiyetini şu şekilde açıklamaktadır:

- a. Rusya komşularına ve transatlantik ülkelere karşı saldırgan tutum sergilemektedir. Bu saldırganlığa karşı NATO, Doğu Avrupa kanadında askeri mevcudiyetini artırmıştır. Rusya, Avrupa-Atlantik ülkelerin barış, istikrar ve güvenliğini doğrudan tehdit etmektedir.
- b. 2016 yılında, Varşova toplantısında, yukarıdaki gerekçeyle NKMK'nın kurulmasına karar verildi. Bu karar müttefik devletlerin devlet ve hükümet başkanları kararıyla alındı.
- c. İlk askeri birliklerin bölgeye sevki 2017 yılında gerçekleşti. Çok uluslu sekiz tabur öncelikle Litvanya, Estonya ve Letonya ve Polonya'ya Birleşik Krallık, Kanada, Almanya ve ABD önderliğinde, sırasıyla gönderildi. Bu muharip gruplar bulunduğu ülkelerin hava, deniz ve kara gücüne katkıda bulunurlar.
- d. 2022 yılında başlayan Rusya'nın Ukrayna'ya saldırısı sonrası dört muharebe birliği Bulgaristan, Romanya, Slovakya ve Macaristan'a yerleştirildi. Böylece Doğu Karadeniz ve Baltık hattında 8 askeri birlik oluştu. Bu sayı, oluşumun planlandığı duruma göre iki kat daha fazla asker demektir.
- e. 2022 NATO'nun Madrid Zirvesi'nde alınan karara göre 8 adet tabur gücü bir yapı içerisinde, tugay şeklinde, yeniden düzenlenmiştir. Ukrayna işgali sonrası, müttefik ülkeler ayrıca bu yapıya uçak, asker ve gemi gönderdiler.

NATO'nun 2016 yılında kurulmasına karar verdiği NKMK Doğu Avrupa ve Balkanları tek bir güvenlik yapısına sokmuştur. Baltık ülkeleri bu güvenlik konseptinin merkezidir. Böylece üç Baltık ülkesinin güvenliği tüm Avrupa ve transatlantik güvenliğinin parçası olmuştur. Hatta NATO'nun en önemli tehdidi Rusya olmuştur. Rusya'nın en üst düzeyde tehdit olarak algılanmasını NATO, Kırım'ın işgaline ve Ukrayna Savaşı'na bağlamaktadır (NATO, 2022).

NATO, NKMK kapsamında, Kasım 2022 itibarıyla Baltık ülkelerindeki askerleri şu şekilde konuşlandırmıştır:

Ev sahibi ülke : **Estonya**

Lider ülke : Birleşik Krallık

Asker gönderen ülke : Danimarka, Fransa ve İzlanda

Ev sahibi ülke : **Letonya**

Lider ülke : Kanada

Asker gönderen ülke : Arnavutluk, Çekya, İtalya, Karadağ, Kuzey Makedonya, Polonya, Slovakya, Slovenya ve İspanya.

Ev sahibi ülke : **Litvanya**

Lider ülke : Almanya

Asker gönderen ülke : Belçika, Çekya, Lüksemburg, Hollanda ve Norveç.

Üç Baltık ülkesinde bulunan askeri birlikler Polonya'daki birlikle birlikte, tek bir komutadan sevk ve idare edilmektedir. Polonya'nın Szczecin şehrinde bulunan Çokuluslu Kuzeydoğu Askeri Karargâhı, Polonya'yla birlikte, 4 askeri birliğin merkezidir.

Ayrıca NATO, NKMK'yı, Çok Yüksek Hazır (Acil) Müşterek Görev Kuvveti'yle (NATO's Very High Readiness Joint Task Force-VJTF) desteklemektedir. Bu yapının mekanizması 2022 NATO Madrid Zirvesi'nde şekillenmiştir. Buna göre bir saldırı anında üç aşamalı bir plan devreye girecektir. Birinci aşama 10 gün sürmekte ve 100.000 asker ilgili bölgeye intikal etmektedir. İkinci aşama 10-30 gün sürmekte ve 200.000 askeri olaya dahil olmaktadır. Üçüncü aşama ise 30-180 sürmekte ve 500.000'e kadar askeri muharip hale getirmektedir (NATO, 2023a).

Yukarıda açıklanan askeri yapı, NATO literatüründe, NATO'nun Doğu Kanadı (NDK-NATO's Eastern Flank) olarak bilinmektedir. NDK askeri yapısı, konuşlandırıldığı ülkeler ve asker sayıları NATO tarafından açıklanmıştır. NDK yapısı aşağıdaki gibidir (NATO, 2023b).

Resim 1: NDK'nın Askeri Gücü ve Konuşlandığı Ülkeler

Veriler incelendiğinde, Baltık bölgesine büyük bir askeri yığınak yapıldığı görülür. Üç Baltık ülkesi coğrafi olarak küçük ülkelerdir. Bu sebeple NATO askerlerinin büyüklüğünü o ülkenin ulusal silahlı kuvvetler sayısı ile kıyaslayarak anlayabilir. Estonya'nın 10.500 muharip askeri varken NATO 2.200 askeri konuşlandırmıştır. Yani Estonya'nın askeri varlığını NATO %22 artırmıştır. Şüphesiz NATO askerleri hem daha teknik hem de askeri teçhizatlarıyla bölgede varlar. Aynı şekilde 7.500 muharip askeri olan Letonya'ya 4.000 NATO askeri konuşlanmıştır. Yani Letonya'nın askeri sayısını NATO %53 artırmıştır. Litvanya için de durum aynıdır. 17.200 muharip askere ek olarak NATO 3.700 askerle Litvanya'da konuşlanmıştır. Böylece Litvanya ordusunu NATO, sayısal olarak, %21 artırmıştır.

Sonuç ve Değerlendirme

Birer eski Sovyet ülkesi olan Estonya, Letonya ve Litvanya literatürde Baltık ülkeleri olarak bilinmektedir. Baltık Denizi'ne kıyısı olan bu üç ülke bağımsızlıklarını veya mevcudiyetlerini sürdürebilmeleri için çok büyük zorluklar yaşamıştır.

Tarihte, Litvanya gibi büyük devletler kurmuş veya varlıklarını korumuş halklara sahip olan bu devletler, 2. Dünya Savaşı sonrası SSCB'nin egemenliği altına girdiler. Ruslaştırma politikalarından yaşadığı toprakların Ruslaştırılmasına kadar pek çok sorun yaşadılar. SSCB dağıldığında, bağımsızlık konusunda, en istekli halklar bu üç ülkenin haklarıydı. Bağımsızlıklarını

kazandıklarında Rus tehdidi devam ediyordu. Hatta her üç ülkede de Rus askeri varlığı devam ediyordu.

Baltık ülkelerinin bağımsızlığını tehdit eden bir tek dış güç vardı. O da Rusya'ydı. Rusya'nın geçmişteki emperyal arzularına döneceğini düşünen bu ülkeler tek başlarına Rusya'nın saldırgan politikalarıyla baş edemeyeceklerini düşündüler. Bu sebeple Batı ile mutlak ve şartsız birlikteliğe gittiler. Kendi ulusal güvenlik kuvvetlerini oluşturmaları bir yana, AB ve NATO üyelikleri için şartsız görüşmeye başladılar. 2004 yılında hem AB hem de NATO üyesi oldular.

AB ve NATO üyeliklerinin Rusya'nın tehdit ve etkisini yok etmeyeceğini biliyorlardı. Her üç ülke de içlerinde büyük çoğunlukta Rus azınlık bulundurmaktadır. Ukrayna'da bulunan Rus yanlılarının ve Rus etnik unsurların Kırım'ın işgaline sebep olması, Donbas çatışmalarını başlatması üç Baltık ülkesinin güvenlik algısını değiştirdi. Ulusal askeri yapılarını yeniden düzenleyen Estonya, Letonya ve Litvanya, NATO iş birliğinin kendi topraklarında gerçekleşmesini istedi. Bu sebeple her ülkede NATO taburları kuruldu. Üç Baltık ülkesi yaklaşık 15-20 yıllık güvenlik planlarını ve stratejilerini Rusya'nın müdahalesi üzerine inşa ettiler. Rusya'nın Ukrayna'yı 2022 şubatında işgale başlamasıyla bu 15-20 yıllık planların gerçekleşmesi hızlandı. Milli gelirden savunmaya ayrılan paylardan yeni silah teknolojisine, askeri yapıların değiştirilmesinden çok uluslu askeri yapılarla iş birliğine kadar pek çok konu yeniden gözden geçirildi. Kırım işgali ve akabinde Ukrayna'ya saldırı Baltık ülkelerinin güvenlik stratejilerini ve risk tanımlamalarını yeniden şekillendirdi.

Baltık ülkeleri NATO'nun karar alma ve Rusya'ya karşı konumlanma politikalarını etkiledi. Özellikle 2022 NATO Madrid Zirvesi, Baltık ülkelerinin zaferiyle sonuçlandı. Çünkü 2022 yılı NATO Madrid toplantısında, ABD ve Birleşik Krallık, Baltık ülkelere ek asker göndereceği taahhüdünde bulundu. Ancak Birleşik Krallık'taki siyasi istikrarsızlık bu vaadin yerine gelmesine engel oldu. Hatta İngiliz kuvvetlerinin yarısı, örneğin Estonya'dan, çekildi. Bu durum Baltık ülkelerinde endişeye sebep oldu. Buna karşılık Baltık ülkeleri NATO'nun doğu kanadının bölgede güçlendirilmesini ve yeni NATO üstlerinin kurulmasını istediler. Bu istekleri kabul edildi ve uygulamaya konuldu (Brown, 2022).

Madrid toplantısı sonrası NATO, Baltık ülkelerinin güvenliğini tam anlamıyla sağlamıştır. Baltık bölgesindeki askeri yapı Polonya'daki karargâha bağlıdır. Polonya'yı da Baltık savunmasına dahil eden NATO, böylelikle, barış zamanında 21.500 çokuluslu NATO askeri bulundurmaktadır. Bu sayıya NATO hava ve deniz kuvvetleri dahil değildir. Başlangıçta dört taburla bölgeye yerleşen NATO bugün, ulusal ordular hariç, iki tugay düzeyine, yani bir kolordu yapısına kavuşmuştur. Hatta deniz, hava ve uzay birlikleri dahil edildiğinde, NATO'nun Baltık bölgesinde bir ordusu olduğu iddia

edilebilir. Ulusal birlikleri de sayıya dahil edersek -ki tamamı NATO şemsiyesi altındadır- Polonya'yla birlikte 179.200 konuşlanmış kara ordusu mevcuttur.

Baltık ülkelerinin mevcudiyetlerini tehdit eden Rusya, Ukrayna işgaliyle bu tehdidin yersiz olmadığını göstermiştir. 42 milyon nüfuslu ve 602.000 km² yüz ölçüme sahip Ukrayna'ya saldıran Rusya'nın Baltık ülkeleri için nasıl bir tehdit olduğu anlaşılır bir durumdur. Bu tehdide Baltık ülkelerinin tek başlarına cevap vermeleri mümkün değildir. Bu sebeple, doğru bir politikayla, tehdidin risklerini ve maliyetlerini AB'ye ve NATO'ya havale etmeyi başarmışlardır. Bu bağlamda Baltık ülkeleri doğru bir stratejiyi sürdürmektedir. Mevcudiyetlerini sürdürmenin, AB ve NATO hariç, başka bir yolu bulunmamaktadır.

Kaynakça

- Auers, D. (2015). *Comparative Politics and Government of the Baltic States: Estonia, Latvia and Lithuania in the 21st Century*, Palgrave Mcmillan: London.
- Piotrowski, S. (2018). Security Policy of the Baltic States and Its Determining Factors, *Security and Defence Quarterly*, 22 (5).
- Riigi Teataja. (1993). National Minorities Cultural Othonmy Act. Kabul Tarihi: 26.10.1993, No: RT I 1993, 71, 1001, Yayınlanma Tarihi: 28.11.1993.
<https://www.riigiteataja.ee/en/eli/519112013004/consolide>.
- Arbušauskaitė, A. L. (2012). Episodes of the Klaipėda/Memel Anschluss in March 1939. *Baltic Region*, 2, 23-31. <https://doi.org/10.5922/2079-8555-2012-2-3>.
- Themoscowtimes. (2018). Russian Blogosphere Bemused U. S. Agency Inclues Ukraine in Russia in Map Gaffe, <https://www.themoscowtimes.com/2018/04/04/russian-blogosphere-left-bemused-after-us-association-places-ukraine-part-russia-map-gaffe-a61045>, Erişim Tarihi: 01.06.2023.
- Łossowski P. (1995). Stabilizacja pozycji międzynarodowej Polski (czerwiec 1921 – marzec 1923).
- Łukasik-Duszyńska M. (2008). Brytyjskie poselstwo donosi. Posłowie brytyjscy wobec stosunków Polski z państwami bałtyckimi w latach 1920–1926, Szkoła Wyższa Psychologii Społecznej, Warsaw.
- Molotov-Ribbentrop Paktı. (1939). Secret Additional Protocol, Article I.
https://www.files.ethz.ch/isn/125339/1393_Molotov-Ribbentrop_Pact.pdf, Erişim Tarihi: 02.06.2023.

- Baran A. (2012). *Wojna po wojnie. Antysowieckie podziemie w Europie Środkowo-Wschodniej w latach 1944-1953*. Scholar, Gdańsk-Warsaw.
- Kasekamp, A. (2010). *A History of the Baltic States*, Palgrave Mcmillan: Hampshire.
- Palmer, A. (2010). *The Baltic: A New Histort of the Region and its People*, Duchwork&Co: London.
- Taagepera, R. (1990). The Baltic States, *Electrol Studies*, 9-4, 303-3011.
- Estonia.ee. (2023). Estonia, <https://estonia.ee/overview/>, Erişim Tarihi: 03.06.2023.
- Estonya Anayasası. (1992). Anayasa Maddeleri, <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/521052015001/consolide>.
- Estonya İstatistik Bürosu. (2023). 2021 Nüfus Sayımı, <https://rahvaloendus.ee/en/results/demographic-and-ethno-cultural-characteristics-of-the-population>, Erişim Tarihi: 03.06.2023.
- Urbelis, V. (2003). Defence Policies of the Baltic States: form the Concept of Neutrality towards NATO membership, NATO-EAPC Individual Fellowship Report 2001-2003: Vilnius. <https://www.nato.int/acad/fellow/01-03/vaidotas.pdf>.
- Moller F. (2002). *The Baltic States: Security, Identity, and the Identity of the State*. Bonn International Centre for Conversation.
- Kozakiewicz J. (2003). *Polityka bezpieczeństwa państw bałtyckich*. Fundacja Instytut Studiów Strategicznych, Krakow. https://kamunikat.org/usie_knihi.html?pubid=50464&lang=PL.
- European Centre Minority Issues. (1998). *Minorities and Majorities in Estonia: Problem of Integrations at the Threshold of the EU*, Flensburg: Germany. https://www.files.ethz.ch/isn/25735/report_02.pdf.
- Moller F. (2007). *Thinking peaceful change. Baltic Security Policies and security Community Building*, Syracuse University Press: Syracuse-New York.
- Ulusal Savunma Geliştirme Planı 2013-2022. (2013). http://www.kaitseministeerium.ee/sites/default/files/elfinder/article_files/national_defence_development_plan.pdf, Erişim Tarihi: 03.06.2023.
- NATO. (2023). Estonia, <https://shape.nato.int/estonia>, Erişim Tarihi: 06.06.2023.
- Litvanya İstatistik Ofisi. (2021). Litvanya Bilgileri, <https://stat.gov.lv/en/statistics-themes/population/population>, Erişim Tarihi: 06.06.2023.

- Eberhardt P. (1996). *Między Rosją a Niemcami. Przemiany narodowościowe w Europie Środkowo-Wschodniej w XX w.* Wydawnictwo Naukowe PWN, Warsaw.
- Bajarnas E., Haab M., Viskne I. (1995). The Baltic States: security and defense after independence. Chatillon paper no 19, Institute for Security Studies.
- Szymański, P. (2015). Between Continuation and adaptation: The Baltic States security policy and arm forces, OSW Commentary.
https://www.osw.waw.pl/sites/default/files/commentary_190.pdf.
- Company UAB. (2023). What to know about Lithuania, <https://tet.lt/blog/what-to-know-about-lithuania/>, Erişim Tarihi: 06.06.2023.
- Litvanya Cumhuriyeti Anayasası. (1992). <https://www.lrs.lt/home/Konstitucija/Constitution.htm>.
- Worldata. (2023). Members of CIS, <https://www.worlddata.info/alliances/cis-commonwealth-of-independent-states.php>, Erişim Tarihi: 06.06.2023.
- Liik K. ve Kaljurand R. (2012). Baltic-Nordic-US cooperation as a vehicle for democratic change, International Center for Defence Studies. <https://icds.ee/en/baltic-nordic-us-cooperation-as-a-vehicle-for-democratic-change/>, Erişim Tarihi: 06.06.2023.
- Litvanya Ulusal Savunma Stratejisi. (2016). <https://www.newstrategycenter.ro/wp-content/uploads/2019/07/2017-nacsaugstrategijaen.pdf>, Erişim Tarihi: 07.06.2023.
- Tidey, A. (2022). Ukraine war: Hungary comparing EU sanctions on Russia to bombs is “inappropriate”. Euronews, <https://www.euronews.com/my-europe/2022/10/19/hungary-comparing-eu-sanctions-on-russia-to-bombs-is-inappropriate-says-eu-commission>, Erişim Tarihi: 07.06.2023.
- Government of Estonia. (2022). Kallas at a meeting with Colonna: we will continue to support Ukraine to win the war, <https://www.valitsus.ee/en/news/kallas-meeting-colonna-we-will-continue-support-ukraine-win-war>, Erişim Tarihi: 07.06.2023.
- Estonya Dışişleri Bakanlığı. (2022). Estonia is sending Ukraine ammunition and equipment, Republic of Estonia Ministry of Foreign Affairs, 7 October, <https://www.kaitseministeerium.ee/en/news/estonia-sending-ukraine-ammunition-and-equipment>, Erişim Tarihi: 07.06.2023.
- Hudson, L. ve McLeary, P. (2022). U.S. industry cranks up HIMARS production as Ukraine war intensifies. Politico, <https://www.politico.com/news/2022/10/18/himars-production-war-ukraine->

Sosyal Hizmetlerde Çalışan Bakım Personelinin Ebeveyn Yeterliklerinin ve Çocuklarının Uyum Sorunlarının İncelenmesi*

(Analysing Parental Efficacy of Care Staff Working in Social Services and Adaptation Problems of Their Children)

Esmâ İnce Keser¹, Haktan Demircioğlu²

Makale Geçmişi

ÖZ

Article History

Alındı/Received:

16/12/2023

Kabul edildi/Accepted:

28/06/2024

Article Type:

Araştırma Makalesi

Research Article

DOI:

10.48174/buaad.1405776

Bu araştırmada, sosyal hizmetlerde korunmaya ihtiyacı olan çocuklara hizmet veren bakım personelinin ebeveyn yeterliklerinin ve çocuklarının uyum sorunlarının incelenmesi amaçlanmıştır. Çalışmada amaçlı örnekleme yöntemi kullanılmış olup Türkiye'yi temsilen NUTS 2 (26 alt bölge) illerinde, çocuk evlerinde çalışan ve 2-12 yaş arasında en az bir çocuğu bulunan 505 bakım personeli (442 kadın, 63 erkek) çalışmanın örneklemini oluşturmuştur. Araştırma verileri Çocuk/Ebeveyn Bilgi Formu, Çocuk Uyumu ve Annebaba Yeterlik Ölçeği 2-12 Yaş (CAPES-TR) ile toplanmıştır. Sonuç olarak, bakım personeli olarak çalışan ebeveynlerin CAPES-TR'den aldıkları puanların çocuğunun yaşına, çocuğunun duygusal ihtiyaçlarını karşılama düzeyine, çocuğuyla sorun yaşama sıklığına, çocuk gelişimi ve eğitimi konusunda bilgi düzeyine, geçmişte psikolojik desteğe ihtiyaç duymasına, sportif faaliyetlere katılım sıklığına, yaptığı işten memnuniyet düzeyine, çocuk evlerinde sorumlu olduğu çocukların duygusal ihtiyaçlarını karşılama düzeyine, çocuk evlerinde sorumlu olduğu çocuklarla sorun yaşama sıklığına göre anlamlı bir düzeyde farklılık gösterdiği belirlenmiştir ($p<.0.05$).

Anahtar Kelimeler: ebeveyn-çocuk ilişkisi; öz-yeterlik; bakım personeli; uyum sorunu

© 2024 BUAAD-BIJAR. Tüm hakları saklıdır.

Kaynak gösterme / To cite this article:

İnce Keser, E., & Demircioğlu, H. (2024). Sosyal hizmetlerde çalışan bakım personelinin ebeveyn yeterliklerinin ve çocuklarının uyum sorunlarının incelenmesi. *Bayterek Uluslararası Akademik Araştırmalar Dergisi*, 7(1), 23-58. doi:10.48174/buaad.1405776

Summary

In this study, it was aimed to analyse the parental efficacy of care staff providing services to children in need of protection in social services and adaptation problems of their children. This study was carried out by using the quantitative research method screening model. It was analyzed whether there was a significant difference between the independent variables and the dependent variable (child adaptation problem and parental self efficacy). Nomenclature of Territorial Units for Statistics [NUTS] made by the European Union Bureau of Statistics was taken into consideration in sample selection. Accordingly, it was decided that the sample representing Turkey would be carried out in the child homes coordination centres in NUTS 2 (26 sub-regions). The inclusion criteria for parents were working as a care staff in child homes in NUTS 2 (26 sub-regions) and having a child between the ages of 2-12 years. The exclusion criteria were that the child had a diagnosis of physical, cognitive, emotional mental disorder and was receiving psychiatric treatment. Permission was obtained from the Ethics Commission of Hacettepe University and the Ministry of Family and Social Services. Purposive sampling method was used and 505 care staff (442 women, 63 men) working in child homes, with at least one child between the ages of 2-12 years in NUTS 2 (26 sub-regions) provinces representing Turkey constituted the sample of the study. Data were collected online with the Child/Parent Information Form, Child Adjustment and Parental Efficacy Scale 2 - 12 Years (CAPES-TR). The scale was developed by

* Bu çalışma Doç. Dr. Haktan Demircioğlu danışmanlığında Esmâ İnce Keser tarafından 2022 yılında tamamlanan "2-12 Yaşındaki Çocukların Uyum Düzeyleri ile Çocuk Evlerinde Bakım Elemanı Olarak Çalışan Ebeveynlerinin Yeterlik, Psikolojik İyi Oluş ve Algılanan Sosyal Destek Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi" başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

¹ Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Aile ve Sosyal Hizmetler Uzmanı, Dr., esma.ince@aile.gov.tr, Orcid: 0000-0002-1282-8353

² Hacettepe Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Çocuk Gelişimi Bölümü, Doç. Dr., hdemircioglu@hacettepe.edu.tr, Orcid: 0000-0002-5092-1698

Morawska, Sanders, Haslam, Filus, and Fletcher (2014), and the validity and reliability study was conducted by Buran (2015). It was consisting of 27 items and two subscales and factors. The Cronbach's alpha values calculated for the total subscale of child adaptation problems, behavioural problems factor, emotional problems factor and parental self-efficacy subscale of the scale were .90, .89, .69 and .92, respectively. According to the results of the analyses in this study, they were .90, .89, .70 and .96, respectively. Independent Groups t-test and One Way Analysis of Variance (ANOVA) were used in the analysis of the data. When a significant difference was observed in ANOVA, Tukey's test, one of the "Post Hoc" tests, was analysed to determine which group or groups the difference was from, and 0.05 significance level was accepted. It was determined whether the scale scores differed according to different demographic variables. When the distribution of parents according to their participation rates was analysed, the highest participation rate was in Ankara (22%) and the lowest participation rate was in Balıkesir (0.4%). It was found that 62% of the parents had children between the ages of 7-12 years, 51.7% of them rarely had daughters, 61.6% of them had sufficient level of meeting the emotional needs of their child, 73.5% of them rarely experienced problems with their child, and 71.3% of them had sufficient level of knowledge about child development and education. It was found that 82.2% of the parents did not have psychological problems in the past, 56.6% of them rarely participated in sports activities, 48.5% of them were quite satisfied with their job, 66.3% of them had sufficient level of meeting the emotional needs of the children they are responsible for in child homes, and 79.4% of them rarely had problems with the children they are responsible for in child homes.

As a result of the study, it was found that the scores obtained from CAPES-TR of parents working as care staff differed significantly according to the age of the child, the level of meeting the emotional needs of their child, the frequency of experiencing problems with their child, and the level of knowledge about child development and education, needing psychological support in the past, frequency of participation in sports activities, level of satisfaction with their job, level of meeting the emotional needs of the children they are responsible for in child homes, and frequency of having problems with the children they are responsible for in child homes. ($p < 0.05$).

As a suggestion it is important to implement training programmes to increase the knowledge and skills of couples who want to become parents about child development and education, and to make legal arrangements for the appointment of a child development specialist to each family, just like in family medicine. In addition, it is recommended that case-based trainings should be provided for parents and practical applications should be made to gain practicality on how to approach healthy adaptation problems, institutional studies should be carried out to increase the work motivation of working parents, and necessary cooperation should be provided for parents to participate in sports activities.

Keywords: parent-child relationship; self-efficacy; care staff; adaptation problem

Giriş

Gelişim, bireyden bireye farklılık gösteren ve doğum öncesinden yaşamın sonuna kadar bedende ve davranışlarda meydana gelen değişimdir (Perlmutter ve Hall, 1992). Çocuklar gelişim sürecinde yeni beceriler kazanırken sosyal hayata da uyum sağlamaya çalışır. Çocuk, erken çocukluk yıllarında olağan kabul edilen sorunların çözümünde engellemelere veya ebeveynlerin yanlış tutumuna maruz kalırsa, sorunlar sonraki döneme aktarılarak yumak haline dönüşür. Süreçte öğrenmesi gereken yeni beceriler de eklendiğinde çocuk uyumsuz davranmaya başlayabilir (Yavuzer, 1997; 2007). Uyum ve davranış sorunları, çocukların çevresiyle çatışmaya ve gerginliğe neden olan, bazı ruhsal ve fiziksel nedenlerle gerçekleşen, belirli koşullarda ortaya çıkan, sıra dışı, süregelen, kendini tekrar eden, çevreyi rahatsız eden davranışlardır (Ertuğrul, 2014; Yörükoğlu, 1998) ve klinik uygulamada en sık teşhis edilen ruhsal bozukluklar arasındadır (Bachem ve Casey, 2018). İnce (2013), korunmaya ihtiyacı olan çocukların %27.9'unun ruhsal uyum sorunu yaşadığını, %10.6'sının nevroitik, %16.3'ünün davranış, %1.0'inin ise nevroitik ve davranış sorunu olduğunu belirtmiştir. Taner Derman ve Başal (2013), 5-6 yaş çocukların % 60.6'sında en az bir davranış problemi olduğunu, içe kapanıklılık ve dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğunun en sık karşılaşılan duygusal, davranışsal sorunlar olduğunu raporlamıştır. Uyum sorunları yoksulluk, aile içinde yaşanan stres ve huzursuzluklar, çatışma, sağlık problemleri, ebeveynlerden ayrı yaşama ve çevrenin de

etkisiyle ortaya çıkabilmektedir (Kulaksızoğlu, 1998). Ancak ailenin çocuğu için tutarlı ve güvenli bir çevre ortamı (sevgi, kabullenme, aile tutumları ve uyumlu aile ilişkileri, bilişsel, sosyal duygusal uyarımlar) oluşturması, sağlıklı kişilik ve benlik gelişimi için önemlidir (Collins, Maccoby, Steinberg, Hetherington ve Bornstein, 2000; akmaklı, 2009; Yavuzer, 1997; Vimpani, Patton ve Hayes, 2002). Baskıcı ve otoriter, aşırı hoşgörölü, kararsız ve dengesiz, aşırı koruyucu, tutarsız, reddedici veya mükemmelliyetçi, ayrımcılık yapan ebeveyn tutumlarının çocuğa olumsuz etkileri bulunmaktadır (Arı, 2005; Engin, 2015). Eğer çocuğa sağlıklı ebeveyn desteği oluşturulmaz ve gelişimin kendi güçlüklerine yanlış tutumlar da eklenirse, çocuğun kendini güvensiz hissetmesine, karmakarışık duygular, düşünce ve çelişkiler yaşamasına yol açılır (akmaklı, 2009; Yavuzer, 1997; 2007). Bu nedenle ebeveynlerin tutum ve davranışlarını etkileyen, ebeveynin problemle başa çıkabilme, engeller karşısında ne kadar sürdürülebilir olacağına ilişkin kendi kapasitesine ve inançlarına yönelik yargısını ifade eden ebeveyn özyeterliği kavramı dikkat çekmektedir (Bandura, 1977; Buran, 2015; de Montigny ve Lacharité, 2005). Ana babaların özyeterlik inançları, çocuk bakımı konusunda yeteri kadar bilgi, ebeveynlik sorumluluklarını yerine getirebilme özgüveni, çevresinden çocuğunun davranışları ve gelişiminde yardım alabileceği inancıyla oluşur (Coleman ve Karraker, 1998; Coleman ve Karraker, 2003; Coleman vd., 2002). Çocuğa uyaranlarla zengin çevre sağlama, uygun ebeveynlik tutumlarını sergileme, çocuğun ilgi ve isteklerinin farkında olma, davranışsal sorunlarıyla başa çıkabilme gibi beceriler özyeterlikle ilişkilidir (Elibol, 2007; Elibol, Mağden ve Alpar, 2006). Demirdöven ve Özyürek (2022), annelerin ebeveyn özyeterlik algılarıyla çocuk yetiştirme tutumları arasında anlamlı ilişkiler olduğunu, annelerin ebeveynlik özyeterliğin artışına bağlı çocuklarına daha olumlu ve demokratik tutum sergiledikleri, yeterlik düzeyinin azalışına bağlı ise baskıcı ve otoriter tutum, istenmeyen ebeveyn tutumunu sergilediklerini saptamıştır. Alan yazında çocuklarda görölen davranış problemleriyle ebeveynlerin ebeveynlik özyeterliği arasında ilişkiler belirtilmiştir (Jusiene, Breidokiene ve Pakalniskiene, 2015; Maniadaki, Sonuga-Barke, Kakouros ve Karaba, 2005; Sanders, ve Woolley, 2005). Düşük ebeveyn özyeterliği, çocukların artan içselleştirme problemlerinde öngörücü rol oynamakta (Ahun vd., 2018), çocuklardaki sosyal duygusal sorunların tek anlamlı yordayıcısı olmaktadır (Coyle, Sarma, Maguire ve De Flumere, 2021). Ebeveynlerin ebeveynliğe yönelik algıladıkları özyeterlik düzeylerinin, çocukların saldırganlık, dışlanma, hiperaktivite, akran mağduriyeti düzeylerini yordamada etkili olduğu, ebeveynliğe yönelik algılanan özyeterlik düzeyi arttıka çocuklarda daha düşük düzeyde saldırganlık, dışlanma, hiperaktivite, akran mağduriyeti olduğu saptanmıştır (Seçer, Gulay Ogelman, Onder ve Berengi, 2012; Seçer, Gülay Ogelman ve Önder, 2013). Rominov, Giallo ve Whelan (2016). 3.741 kişi üzerinde yaptığı çalışmasında, doğumdan sonra babalarda ortaya çıkan sıkıntıların ve düşük ebeveynlik özyeterliğin, 4-5 yaşındaki çocuklarına karşı daha fazla düşmanca ebeveynlik ve daha düşük ebeveyn tutarlılığıyla ilişkili olduğu, bu çocukların 8-9 yaşlarına geldiğinde daha

olumsuz özelliklere sahip olduğu saptanmıştır. Erken yıllarda ruh sağlığıyla ilgili yapılan araştırmalarda ebeveyn özyeterliliğini artırarak çocuk ruh sağlığını geliştirmenin mümkün olduğu belirtilmektedir (Abarashi, Tahmassian, Mazaheri, Panaghi ve Mansoori, 2014; Rominov, Giallo ve Whelan, 2016, Sanders, 2012). Bu nedenle ebeveynlerin ebeveynlik becerileri açısından yeterlik düzeylerinin ve ihtiyaçlarının araştırılmasının, çocukların uyum sorunları yaşamaması ve topluma daha uyumlu, duyarlı, girişken ve üretken bireylerin yetişmesi için önemli olduğu düşünülmektedir. Erken dönem çalışmalarının koruyucu olmasından hareketle bu araştırmada sosyal hizmetlerde çalışan bakım personelinin ebeveyn yeterliklerinin ve 2-12 yaş arasındaki çocuklarının uyum sorunlarının incelenmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda “Bakım personelinin ebeveyn yeterlikleri ve 2-12 yaş arasındaki çocuklarının uyum sorunları ne düzeydedir?” şeklinde temel problem belirlenmiştir. Araştırmanın alt problemleri aşağıdaki şekildedir:

1- Bakım personelinin ebeveyn yeterlikleri ve 2-12 yaş arasındaki çocuklarının uyum sorunları çocukların; yaşlarına, cinsiyetlerine, duygusal ihtiyaçlarının karşılanıp karşılanmadığına, ebeveynlerin; çocuklarıyla sorun yaşama sıklığına, çocuk gelişimi ve eğitimi konusundaki bilgi düzeylerine, geçmişte psikolojik desteğe ihtiyaç duyup duymadığına, sportif faaliyetlerine katılım sıklığına göre anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?

2- Bakım personelinin ebeveyn yeterlikleri ve 2-12 yaş arasındaki çocuklarının uyum sorunları ebeveynlerin; yaptığı işten memnuniyet düzeyine, çocuk evlerinde sorumlu olduğu çocukların duygusal ihtiyaçlarını karşılama düzeyine, çocuk evlerinde sorumlu olduğu çocuklarla sorun yaşama sıklığına göre anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?

Yöntem

Araştırma modeli

Araştırmada nicel araştırma yöntemlerinden tarama modeli kullanılmıştır. Bağımsız değişkenlerle bağımlı değişken (çocuk uyum sorunu ve ebeveyn yeterlik) arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığı incelenmiştir.

Çalışma grubu

Mülga Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının 2020 yılı Faaliyet Raporu (T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı [AÇSHB, 2021]’na göre Türkiye’de toplam 1193 çocuk evinde 3579 bakım personeli görev yapmaktadır. Çocuk evlerinde çalışan bakım personelinden kaçınının 2-12 yaş arası çocuğu olduğunun bilinmemesi sebebiyle mevcut bakım personel sayısı, en az çocuk sayısı olarak esas alınmıştır. Bu bağlamda Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı [ASHB] taşra teşkilatı 81 İl Müdürlüğü bünyesinde Çocuk Evleri Koordinasyon Merkezi Müdürlüğü [ÇEKOM]’ne

bağlı çocuk evlerinde bakım personeli olarak çalışan 3579 kişi ve çocuğu çalışmanın evrenini oluşturmuştur.

Örneklem seçiminde Avrupa Birliği [AB] İstatistik Bürosu (*Eurostat*) tarafından yapılan İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflaması [İBBS] –Nomenclature of Territorial Units for Statistics [NUTS] dikkate alınmıştır. Bu sınıflamadaki bölgeler *NUTS 1* (12 bölge), *NUTS 2* (26 alt bölge) ve *NUTS 3* (81 il) şeklindedir (Taş, 2006). Buna göre Türkiye'yi temsilen örneklemin *NUTS 2* (26 alt bölge)'deki ÇEKOM'da yürütülmesi kararlaştırılmıştır. *NUTS 1* (12 bölge)'ye bağlı *NUT 2* (26 alt bölge) şu şekildedir:

İstanbul bölgesi (İstanbul); Batı Marmara bölgesi (Tekirdağ, Balıkesir); Ege bölgesi (İzmir, Aydın, Manisa); Doğu Marmara bölgesi (Bursa, Kocaeli); Batı Anadolu bölgesi (Ankara, Konya); Akdeniz bölgesi (Antalya, Adana, Hatay); Orta Anadolu bölgesi (Kırıkkale, Kayseri); Batı Karadeniz bölgesi (Zonguldak, Kastamonu, Samsun); Doğu Karadeniz bölgesi (Trabzon); Kuzeydoğu Anadolu bölgesi (Erzurum, Ağrı); Ortadoğu Anadolu bölgesi (Malatya, Van) ve Güneydoğu Anadolu bölgesi (Gaziantep, Şanlıurfa, Mardin) (Taş, 2006).

Araştırmada Israel (1992)'in örneklem büyüklüğü tablosu kullanılmış olup %95 güven aralığında 3579 kişilik evrenden çekilmesi gereken minimum örneklem hacmi 364 kişidir. Araştırmanın amacına bağlı olarak belirli ölçütlere ve özelliklere sahip olan bir ya da daha fazla özel durumu araştırmaya fırsat veren amaçlı örnekleme (Büyüköztürk, Kılıç Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2018) yöntemi kullanılmıştır.

Ebeveynlerin araştırmaya dâhil edilme kriterleri, ASHB taşra teşkilatı *NUTS 2* (26 alt bölge)'de yer alan illerdeki ÇEKOM'lara bağlı çocuk evlerinde bakım personeli olarak çalışma ve 2-12 yaş aralığında çocuğu olmasıdır. Çocuğun fiziksel, zihinsel, duygusal ruhsal bozukluk tanısına sahip olması ve psikiyatrik tedavi görmesi ise dışlama ölçütlerindedir. Örneklemin evren temsil gücünü arttırmak için, örneklemdaki 26 alt bölgedeki (İstanbul'da 5 ÇEKOM, diğer bölgelerde 1'er adet olmak üzere toplam 30 ÇEKOM) tüm koordinasyon merkezlerine bağlı çocuk evlerinden elde edilen verilerin toplanması hedeflenmiştir. Bu kapsamda 2-12 yaş arası çocuğu olan 512 bakım personeline ulaşılmıştır. Ancak araştırma kriterlerini taşıyan toplam 505 bakım personeli/ebeveyn (442 kadın, 63 erkek) ve 2-12 yaş arasındaki çocuğu çalışmanın örneklemini oluşturmuştur. Araştırma Türkiye'nin 81 ilini temsilen 26 alt bölgede (ilde) gerçekleştiğinden Türkiye'ye genellebilir sonuçların olduğu değerlendirilmektedir.

Araştırmaya katılan ebeveynlerin *NUTS 1* (*NUTS 2*)'ye göre dağılımları

Ebeveynlerin katılım oranlarına göre *NUTS 1* (*NUTS 2*) kapsamındaki dağılımı incelendiğinde; en yüksek katılım (%25.9) ile Batı Anadolu bölgesinden (Ankara: %22, Konya:

%3.9) ve en düşük katılım (%1) ile Doğu Karadeniz (Trabzon: %1) bölgesinden olmuştur. NUTS 2 özelinde bakıldığında ise en yüksek katılım Ankara (%22), en düşük katılım ise Balıkesir (%0.4) ilindedir.

Araştırmaya katılan ebeveynlere ve çocuklara ait demografik dağılımlar

Tablo 1

Ebeveynlere ve çocuklara ait demografik dağılımlar

Değişkenler	Gruplar	n	%
Çocuğun yaşı	2-3 yaş	67	13.3
	4-6 yaş	125	24.7
	7-12 yaş	313	62.0
Çocuğun cinsiyeti	Kız	261	51.7
	Erkek	244	48.3
Ebeveynin çocuğunun duygusal ihtiyaçlarını karşılama düzeyi	Yeterli değil	144	28.5
	Kararsızım	50	9.9
	Yeterli	311	61.6
Ebeveynin çocuğu ile sorun yaşama sıklığı	Hiçbir zaman	52	10.3
	Nadiren	371	73.5
	Kararsızım	35	6.9
	Çoğu zaman	47	9.3
Ebeveynin çocuk gelişimi ve eğitimi konusundaki bilgi düzeyi	Kararsızım	30	5.9
	Yeterli	360	71.3
	Çok yeterli	115	22.8
Ebeveynin geçmişte psikolojik desteğe ihtiyaç duyup destek alma durumu	Hayır, psikolojik bir sorun yaşamadım	415	82.2
	Psikolojik bir sorun yaşadım ama destek almadım	60	11.9
	Psikolojik destek aldım/alıyorum. (İlaç, psikoterapi vb.)	30	5.9
Ebeveynin sportif faaliyetlere katılım sıklığı	Hiçbir zaman	43	8.5
	Nadiren	286	56.6
	Çoğu zaman	137	27.1
	Her zaman	39	7.8
Ebeveynin yaptığı işten memnuniyet düzeyi	Pek memnun değilim	60	11.9
	Kararsızım	83	16.4
	Oldukça memnunum	245	48.5
Ebeveynin çocuk evinde sorumlu olduğu çocukların duygusal ihtiyaçlarını karşılama düzeyi	Tamamen memnunum	117	23.2
	Yeterli değil	34	6.7
	Yeterli	335	66.3
	Çok yeterli	136	27

Ebeveynin çocuk evinde sorumlu olduğu çocuklarla sorun yaşama sıklığı	Hiçbir zaman Nadiren Çoğu zaman	64 401 40	12.7 79.4 7.9
	Toplam	505	100

Tablo 1 incelendiğinde ebeveynlerin % 62'sinin 7-12 yaş arasında çocuğu olduğu, % 51.7'sinin kız çocuğu olduğu, % 61.6'sının çocuğunun sevilme, ilgi gösterilme, vakit geçirme gibi duygusal ihtiyaçlarını karşılama düzeyinin yeterli olduğu, % 73.5'inin nadiren çocuğuyla sorun yaşadığı, % 71.3'ünün çocuk gelişimi ve eğitimi konusunda yeterli bilgi düzeyine sahip olduğu görülmüştür. Ayrıca ebeveynlerin %82.2'sinin geçmişte psikolojik sorun yaşamadığı, % 56.6'sının sportif faaliyetlere nadiren katılım sağladığı, % 48.5'inin yaptığı işten oldukça memnun olduğu, % 66.3'ünün çocuk evinde sorumlu olduğu çocukların sevilme, ilgi gösterilme, vakit geçirme gibi duygusal ihtiyaçlarını yeterince karşıladığı, % 79.4'ünün çocuk evinde sorumlu olduğu çocuklarla nadiren sorun yaşadığı saptanmıştır.

Veri toplama araçları

Araştırmanın verileri, "Çocuk/Ebeveyn Bilgi Formu" ve "Çocuk Uyumu ve Annebaba Yeterlik Ölçeği 2 - 12 Yaş (Child Adjustment And Parent Efficacy Scale) [CAPES-TR]" ile toplanmıştır.

Çocuk/ebeveyn bilgi formu

Araştırmada çocuklar ve ebeveynleri hakkında bilgi toplamak amacıyla hazırlanan formdur. Çocuğun yaşı, cinsiyeti, ebeveynlerin; kendi çocuğunun duygusal ihtiyaçlarını karşılama düzeyi, çocuğuyla sorun yaşama sıklığı, çocuk gelişimi ve eğitimi konusunda bilgi düzeyi, geçmişte psikolojik desteğe ihtiyaç duyması gibi farklı sosyo-demografik bilgilere ilişkin sorular mevcuttur.

Çocuk uyumu ve annesaba yeterlik ölçeği (2-12 Yaş) (CAPES-TR)

Morawska, Sanders, Haslam, Filus, ve Fletcher (2014) tarafından geliştirilen ölçeğin geçerlik ve güvenilirliği Buran (2015) tarafından yapılmıştır. Ölçek, çocuğun duygusal ve davranışsal sorunlarıyla ebeveyn öz yeterliliğini değerlendirmektedir. Toplam 27 maddeden oluşan ölçek dörtlü likert tipi derecelendirmeye dayalıdır. CAPES-TR iki alt ölçekten oluşmakta olup bunlar "çocuk uyum toplam alt ölçeği" (çalışmada "çocuk uyum sorunu toplam alt ölçeği" olarak belirtilmiştir) ve ebeveyn yeterliliği alt ölçeğidir. "Çocuk uyum sorunu toplam alt ölçeği"; "davranışsal sorunlar ve duygusal sorunlar" faktörü olmak üzere iki faktörden oluşmaktadır. Çocuk uyum sorunu toplam alt ölçeğinden alınan puanların artması, çocukların uyum sorunlarına ilişkin davranışlarının arttığını gösterirken, ebeveyn öz yeterliliği alt ölçeğinden alınan puanların artması, ebeveynlerin çocuklarının

davranışlarıyla baş etmede öz yeterliliklerinin yüksek olduğu anlamına gelmektedir. Ölçeğin *çocuk uyum sorunları toplam alt ölçeği*, *davranış sorunları faktörü*, *duygusal sorunlar faktörü* ve *ebeveyn öz yeterliliği alt ölçeği* için hesaplanan Cronbach alfa değerleri sırasıyla .90, .89, .69 ve .92'tür. Bu çalışmadaki analiz sonuçlarına göre ise sırasıyla .90, .89, .70 ve .96'dır.

Veri toplama süreci

Araştırma için Hacettepe Üniversitesi Etik Komisyonundan (25.03.2021 tarih ve 1514704 sayı) ve ASHB'den (29.06.2021 tarihli ve 605.01-4 sayı) izin alınmıştır. Türkiye'de NUTS 2'de, 26 İl Müdürlüğü ve bağlı 30 ÇEKOM yetkililerine çevrimiçi olarak ölçek ve formlar yönlendirilmiştir. Yetkililer tarafından en az iki kez ilgili tüm personele çevrimiçi doküman paylaşımı yapılmıştır. Gönüllülük ilkesi kapsamında araştırmanın amacı, konusu, katılım koşullarının belirtildiği gönüllü katılım formuna onay veren bakım personeli/ebeveynlerden 26/07/2021 ile 15/10/2021 tarihleri arasında veriler toplanmıştır.

Veri analizi

Verilerinin analizinde SPSS 24.0 Windows paket programından yararlanılmış, frekans-yüzde tablolarıyla ortalama standart sapma tabloları kullanılmıştır. Çalışmada ölçek puanlarının normal dağılıma uygunluğunun belirlenmesinde basıklık ve çarpıklık katsayıları incelenmiş olup değerlerin +3 ile -3 arasında normal dağılım için yeterli görülmesi (DeCarlo, 1997; Hopkins ve Weeks, 1990; Groeneveld ve Meeden, 1984; Moors, 1986) nedeniyle araştırmadaki ölçek puanların normal dağılım gösterdiği bulunmuştur (Tablo 2).

Tablo 2

Basıklık ve Çarpıklık Değerleri ile Güvenirlilik Katsayısı

		n	Çarpıklık	Basıklık
Çocuk uyum sorunu	Davranışsal sorunlar	505	0.882	0.935
	Duygusal sorunlar	505	0.928	0.721
	Toplam	505	0.918	1.097
	Ebeveyn yeterlik	505	-1.616	2.986

Araştırmada parametrik test teknikleri kullanılmıştır. Ölçek puanlarının demografik özelliklere göre farklılık gösterme durumu için Bağımsız Gruplar t testi ve Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) testi yapılmıştır. ANOVA' da anlamlı farklılık görülmesi üzeri ne farklılığın hangi gruptan veya gruplardan olduğunu belirlemek için "Post Hoc" testlerinden Tukey testi analizi gerçekleştirilmiş, 0.05 anlamlılık düzeyi kabul edilmiştir.

Bulgular

Çalışma grubunun CAPES-TR'den aldıkları puanların çocukların ve ebeveynlerinin bazı belirlenen değişkenlere göre anlamlı düzeyde farklılık gösterip göstermediği analiz edilmiştir.

Tablo 3

CAPES-TR Faktör Yapıları ve Alt Ölçekleri Puanlarının Çocuğun Yaşına Göre Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

		Yaş	n	\bar{x}	Ss	F	p	Fark
Çocuk uyum sorunu	Davranışsal sorunlar	2-3 yaş ¹	67	20.1	9.7	5.775	0.003*	1-3
		4-6 yaş ²	125	18.7	10.4			2-3
		7-12 yaş ³	313	16.2	10.3			
	Duygusal sorunlar	2-3 yaş	67	2.3	1.7	0.520	0.595	
		4-6 yaş	125	2.6	2.1			
		7-12 yaş	313	2.5	1.9			
	Toplam	2-3 yaş ¹	67	22.4	10.8	4.463	0.012*	1-3
		4-6 yaş ²	125	21.3	11.6			
		7-12 yaş ³	313	18.6	11.5			
Ebeveyn yeterlik	2-3 yaş ¹	67	160.3	24.7	4.932	0.008*	1-3	
	4-6 yaş ²	125	166.9	21.8				
	7-12 yaş ³	313	169.8	22.4				

* $p < 0.05$

Tablo 3 incelendiğinde CAPES-TR'nin davranışsal sorunlar faktör puanı çocuğun yaşına göre anlamlı düzeyde farklılık göstermektedir ($p < 0.05$). Farkın 7-12 yaş ile 2-3 yaş ve 4-6 yaş arasında 7-12 yaş lehine olduğu saptanmıştır. Toplam alt ölçek puanı ve ebeveyn yeterlik alt ölçek puanı çocuğun yaşına göre anlamlı düzeyde farklılık göstermektedir ($p < 0.05$). Farkın 2-3 yaş ve 7-12 yaş arasında 7-12 yaş lehine olduğu saptanmıştır. Ancak duygusal sorunlar faktör puanının çocuğun yaşına göre anlamlı düzeyde farklılık göstermediği belirlenmiştir ($p > 0.05$).

Tablo 4

CAPES-TR Faktör Yapıları ve Alt Ölçekleri Puanlarının Çocuğun Cinsiyetine Göre T Testi Sonuçları

		Cinsiyet	n	\bar{x}	Ss	t	p
Çocuk uyum sorunu	Davranışsal sorunlar	Kız	261	17.0	10.0	-0.622	0.534
		Erkek	244	17.6	10.7		
	Duygusal sorunlar	Kız	261	2.5	2.0	0.520	0.603
		Erkek	244	2.4	1.9		
	Toplam	Kız	261	19.6	11.1	-0.470	0.639
		Erkek	244	20.1	11.9		
Ebeveyn yeterlik	Kız	261	167.6	23.1	-0.226	0.822	
	Erkek	244	168.0	22.4			

$p < 0.05$

Tablo 4 incelendiğinde CAPES-TR'nin davranışsal ve duygusal sorunlar faktör puanları ile toplam ve ebeveyn yeterlik alt ölçek puanlarının çocuğun cinsiyetine göre anlamlı düzeyde farklılık göstermediği belirlenmiştir ($p > 0.05$).

Tablo 5

CAPES-TR Faktör Yapıları ve Alt Ölçekleri Puanlarının Çocuğun Duygusal İhtiyaçlarını Karşılama Düzeyine Göre Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

		Duygusal İhtiyaçların Karşılanması	n	\bar{x}	Ss	F	p	Fark
Çocuk uyum sorunu	Davranışsal sorunlar	Yeterli değil ¹	144	19.7	11.8	9.266	0.000*	1-3
		Kararsızım ²	50	19.9	9.2			2-3
		Yeterli ³	311	15.8	9.5			
	Duygusal sorunlar	Yeterli değil ¹	144	3.0	2.2	13.229	0.000*	1-3
		Kararsızım ²	50	3.0	1.8			2-3
		Yeterli ³	311	2.1	1.8			
	Toplam	Yeterli değil ¹	144	22.8	13.2	11.222	0.000*	1-3
		Kararsızım ²	50	22.9	10.1			2-3
		Yeterli ³	311	17.9	10.5			
	Ebeveyn yeterlik	Yeterli değil ¹	144	160.9	27.4	16.649	0.000*	1-3
		Kararsızım ²	50	159.9	23.2			2-3
		Yeterli ³	311	172.3	18.9			

* $p < 0.05$

Tablo 5 incelendiğinde CAPES-TR'nin davranışsal ve duygusal sorunlar faktör puanı, toplam alt ölçek puanı ve ebeveyn yeterlik alt ölçek puanı çocuğun duygusal ihtiyaçlarını karşılama düzeyine göre anlamlı düzeyde farklılık göstermektedir ($p < 0.05$). Farkın çocuğunun duygusal ihtiyaçlarını yeterli düzeyde karşıladığını ifade eden ebeveynler ile yeterli düzeyde karşılamadığını söyleyen ve bu konuda kararsızlık yaşayan ebeveynler arasında çocuğunun duygusal ihtiyaçlarını yeterli düzeyde karşıladığını ifade eden ebeveynler lehine olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 6

CAPES-TR Faktör Yapıları ve Alt Ölçekleri Puanlarının Çocuğuyla Sorun Yaşama Sıklığına Göre Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

		Çocuğuyla						
		Sorun yaşama	n	\bar{x}	Ss	F	p	Fark
		sıklığı						
Çocuk uyum sorunu	Davranışsal sorunlar	Hiçbir zaman ¹	52	9.7	8.3	28.251	0.000*	1-2
		Nadiren ²	371	16.8	9.2			1-3
		Kararsızım ³	35	22.7	9.1			1-4
		Çoğu zaman ⁴	47	26.1	13.5			2-3
								2-4
	Duygusal sorunlar	Hiçbir zaman ¹	52	1.3	1.7	21.812	0.000*	1-3
		Nadiren ²	371	2.4	1.8			1-4
		Kararsızım ³	35	2.9	1.8			2-4
		Çoğu zaman ⁴	47	4.2	2.3			3-4
								3-4
	Toplam	Hiçbir zaman ¹	52	10.9	9.0	31.252	0.000*	1-2
		Nadiren ²	371	19.2	10.3			1-3
Kararsızım ³		35	25.6	9.7	1-4			
Çoğu zaman ⁴		47	30.3	14.9	2-3			
							2-4	
Ebeveyn yeterlik	Hiçbir zaman ¹	52	181.7	12.0	21.176	0.000*	1-2	
	Nadiren ²	371	169.0	21.1			1-3	
	Kararsızım ³	35	158.2	22.8			1-4	
	Çoğu zaman ⁴	47	149.7	30.3			2-3	
							2-4	

* $p < 0.05$

Tablo 6 incelendiğinde CAPES-TR'nin davranışsal sorunlar faktör puanı, toplam alt ölçek puanı ve ebeveyn yeterlik alt ölçek puanı çocuğu ile sorun yaşama sıklığına göre anlamlı düzeyde farklılık göstermektedir ($p < 0.05$). Farkın çocuğu ile hiçbir zaman sorun yaşamadığını ifade eden ebeveynler ile nadiren, çoğu zaman sorun yaşadığını söyleyen ve bu konuda kararsızlık yaşayan ebeveynler arasında hiçbir zaman sorun yaşamadığını ifade eden ebeveynler lehine olduğu saptanmıştır. Ayrıca çocuğu ile nadiren sorun yaşadığını ifade eden ebeveynler ile bu konuda kararsızlık yaşayan ve çoğu zaman sorun yaşadığını ifade eden ebeveynler arasında nadiren sorun yaşadığını ifade eden ebeveynler lehine bir farkın olduğu tespit edilmiştir.

Duygusal sorunlar faktör puanı çocuğu ile sorun yaşama sıklığına göre anlamlı düzeyde farklılık göstermektedir ($p < 0.05$). Farkın çocuğu ile hiçbir zaman sorun yaşamadığını ifade eden ebeveynler ile nadiren, çoğu zaman sorun yaşadığını söyleyen ve bu konuda kararsızlık yaşayan ebeveynler arasında hiçbir zaman sorun yaşamadığını ifade eden ebeveynler lehine olduğu saptanmıştır. Ayrıca çoğu zaman sorun yaşadığını ifade eden ebeveynler ile nadiren sorun yaşadığını ifade eden ebeveynler ve bu konuda kararsızlık yaşayan ebeveynler arasında nadiren sorun yaşadığını ifade eden ebeveynler lehine bir farkın olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 7

CAPES-TR Faktör Yapıları ve Alt Ölçekleri Puanlarının Ebeveynin Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Konusunda Bilgi Düzeyine Göre Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

	ÇGE Bilgi Düzeyi	n	\bar{x}	Ss	F	p	Fark	
Çocuk uyum sorunu	Davranışsal sorunlar	Kararsızım ¹	30	21.6	7.3	8.919	0.000*	1-3
		Yeterli ²	360	18.0	10.2			2-3
		Çok yeterli ³	115	14.2	10.6			
	Duygusal sorunlar	Kararsızım ¹	30	3.4	2.0	6.082	0.002*	1-2
		Yeterli ²	360	2.5	2.0			1-3
		Çok yeterli ³	115	2.1	1.5			
	Toplam	Kararsızım ¹	30	25.0	7.7	9.519	0.000*	1-3
		Yeterli ²	360	20.5	11.5			2-3
		Çok yeterli ³	115	16.3	11.5			
Ebeveyn yeterlik	Kararsızım ¹	30	147.6	33.8	25.200	0.000*	1-2	
	Yeterli ²	360	166.4	22.2			1-3	
	Çok yeterli ³	115	177.5	15.6			2-3	

* $p < 0.05$

Tablo 7 incelendiğinde CAPES-TR'nin davranışsal sorunlar faktör puanı ve toplam alt ölçek puanı ebeveynin çocuk gelişimi ve eğitimi konusunda bilgi düzeyine göre anlamlı düzeyde farklılık göstermektedir ($p < 0.05$). Farkın çocuk gelişimi ve eğitimi konusunda bilgi düzeyinin çok yeterli olduğunu ifade eden ebeveynler ile yeterli olduğunu ifade eden ve bu konuda kararsızlık yaşayan ebeveynler arasında çocuk gelişimi ve eğitimi konusunda bilgi düzeyinin çok yeterli olduğunu ifade eden ebeveynler lehine olduğu saptanmıştır.

Duygusal sorunlar faktör puanı ebeveynin çocuk gelişimi ve eğitimi konusunda bilgi düzeyine göre anlamlı düzeyde farklılık göstermektedir ($p < 0.05$). Farkın çocuk gelişimi ve eğitimi konusunda bilgi düzeyi konusunda kararsızlık yaşayan ebeveynler ile çocuk gelişimi ve eğitimi konusunda bilgi düzeyinin yeterli ve çok yeterli olduğunu belirten ebeveynler arasında çocuk gelişimi ve eğitimi konusunda bilgi düzeyinin yeterli ve çok yeterli olduğunu ifade eden ebeveynler lehine olduğu tespit edilmiştir.

Ebeveyn yeterlik alt ölçek puanı ebeveynin çocuk gelişimi ve eğitimi konusunda bilgi düzeyine göre anlamlı düzeyde farklılık göstermektedir ($p < 0.05$). Farkın çocuk gelişimi ve eğitimi konusunda bilgi düzeyi konusunda kararsızlık yaşayan ebeveynler ile çocuk gelişimi ve eğitimi konusunda bilgi düzeyinin yeterli ve çok yeterli olduğunu belirten ebeveynler arasında çocuk gelişimi ve eğitimi konusunda bilgi düzeyinin yeterli ve çok yeterli olduğunu ifade eden ebeveynler lehine olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca çocuk gelişimi ve eğitimi konusunda bilgi düzeyinin yeterli ve çok

yeterli olduğunu belirten ebeveynler arasında çocuk gelişimi ve eğitimi konusunda bilgi düzeyinin çok yeterli olduğunu ifade eden ebeveynler lehine bir farkın olduğu saptanmıştır.

Tablo 8

CAPES-TR Faktör Yapıları ve Alt Ölçekleri Puanlarının Ebeveynin Geçmişte Psikolojik Desteğe İhtiyaç Duymasına Göre Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

	Psikolojik desteğe ihtiyaç	n	\bar{x}	Ss	F	p	Fark	
Çocuk uyum sorunu	Davranışsal sorunlar	Hayır, psikolojik sorun yaşamadım ¹	415	16.5	9.7	7.720	0.000*	1-2
		Psikolojik sorun yaşadım ama destek almadım ²	60	21.9	12.1			
		Psikolojik destek aldım/alıyorum. (İlaç, psikoterapi vb.) ³	30	19.0	12.3			
	Duygusal sorunlar	Hayır, psikolojik sorun yaşamadım ¹	415	2.4	1.9	11.263	0.000*	1-2
		Psikolojik sorun yaşadım ama destek almadım ²	60	3.6	2.0			2-3
		Psikolojik destek aldım/alıyorum. (İlaç, psikoterapi vb.) ³	30	2.1	1.9			
	Toplam	Hayır, psikolojik sorun yaşamadım ¹	415	18.9	10.8	9.025	0.000*	1-2
		Psikolojik sorun yaşadım ama destek almadım ²	60	25.5	13.5			
		Psikolojik destek aldım/alıyorum. (İlaç, psikoterapi vb.) ³	30	21.0	13.5			
Ebeveyn yeterlik	Hayır, psikolojik sorun yaşamadım ¹	415	169.6	21.3	9.836	0.000*	1-2	
	Psikolojik sorun yaşadım ama destek almadım ²	60	156.0	27.4				
	Psikolojik destek aldım/alıyorum. (İlaç, psikoterapi vb.) ³	30	166.4	25.4				

* $p < 0.05$

Tablo 8 incelendiğinde CAPES-TR'nin davranışsal sorunlar faktör puanı, toplam ve ebeveyn yeterlik alt ölçek puanı ebeveynin geçmişte psikolojik desteğe ihtiyaç duymasına göre anlamlı düzeyde farklılık göstermektedir ($p < 0.05$). Farkın geçmişte psikolojik bir sorun yaşamadığını söyleyen ebeveynler ile psikolojik bir sorun yaşamasına rağmen destek almadığını belirten ebeveynler arasında geçmişte psikolojik bir sorun yaşamadığını söyleyen ebeveynler lehine olduğu saptanmıştır.

Duygusal sorunlar faktör puanı ebeveynin geçmişte psikolojik desteğe ihtiyaç duymasına göre anlamlı düzeyde farklılık göstermektedir ($p < 0.05$). Farkın psikolojik bir sorun yaşamasına rağmen

destek almadığını belirten ebeveynler ile geçmişte psikolojik bir sorun yaşamadığını söyleyen ebeveynler ve psikolojik destek alan/almaya devam ettiğini belirten ebeveynler arasında psikolojik bir sorun yaşamadığını ve psikolojik destek alan/almaya devam ettiğini belirten ebeveynler lehine olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 9

CAPES-TR Faktör Yapıları ve Alt Ölçekleri Puanlarının Ebeveynin Sportif Faaliyetlere Katılım Sıklığına Göre Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

		Faaliyetlere katılım sıklığı	n	\bar{x}	Ss	F	p	Fark
Çocuk uyum sorunu	Davranışsal Sorunlar	Hiçbir zaman ¹	43	20.6	9.8	6.635	0.000*	1-4
		Nadiren ²	286	18.1	10.3			2-4
		Çoğu zaman ³	137	16.2	10.5			
		Her zaman ⁴	39	11.7	7.9			
	Duygusal Sorunlar	Hiçbir zaman ¹	43	3.0	1.9	4.320	0.005*	1-4
		Nadiren ²	286	2.6	2.0			
		Çoğu zaman ³	137	2.2	1.8			
		Her zaman ⁴	39	1.8	2.0			
	Toplam	Hiçbir zaman ¹	43	23.6	10.9	7.036	0.000*	1-3
		Nadiren ²	286	20.8	11.5			1-4
		Çoğu zaman ³	137	18.4	11.6			2-4
		Her zaman ⁴	39	13.5	9.3			
Ebeveyn Yeterlik	Hiçbir zaman ¹	43	156.2	29.6	12.099	0.000*	1-3	
	Nadiren ²	286	165.1	23.5			1-4	
	Çoğu zaman ³	137	173.8	16.7			2-3	
	Her zaman ⁴	39	178.8	16.8			2-4	

* $p < 0.05$

Tablo 9 incelendiğinde CAPES-TR'nin davranışsal sorunlar faktör puanı ebeveynin sportif faaliyetlere katılım sıklığına göre anlamlı düzeyde farklılık göstermektedir ($p < 0.05$). Farkın her zaman sportif faaliyetlere katıldığını belirten ebeveynler ile hiçbir zaman katılmadığını ve nadiren katıldığını ifade eden ebeveynler arasında her zaman sportif faaliyetlere katıldığını belirten ebeveynler lehine olduğu ortaya konmuştur.

Duygusal sorunlar faktör puanı ebeveynin sportif faaliyetlere katılım sıklığına göre anlamlı düzeyde farklılık göstermektedir ($p < 0.05$). Farkın hiçbir zaman sportif faaliyetlere katılmadığını belirten ebeveynler ve her zaman sportif faaliyetlere katıldığını belirten ebeveynler arasında her zaman sportif faaliyetlere katıldığını belirten ebeveynler lehine olduğu ortaya konmuştur.

Toplam alt ölçek puanı ebeveynin sportif faaliyetlere katılım sıklığına göre anlamlı düzeyde farklılık göstermektedir ($p < 0.05$). Farkın hiçbir zaman sportif faaliyetlere katılmadığını belirten ebeveynler ile çoğu zaman ve her zaman sportif faaliyetlere katıldığını belirten ebeveynler arasında çoğu zaman ve her zaman sportif faaliyetlere katıldığını belirten ebeveynler lehine olduğu ortaya

konmuştur. Ayrıca nadiren ve her zaman sportif faaliyetlere katıldığını belirten ebeveynler arasında her zaman sportif faaliyetlere katıldığını belirten ebeveynler lehine bir farkın olduğu görülmektedir.

Ebeveyn yeterlik alt ölçek puanı ebeveynin sportif faaliyetlere katılım sıklığına göre anlamlı düzeyde farklılık göstermektedir ($p < 0.05$). Farkın hiçbir zaman sportif faaliyetlere katılmadığını belirten ebeveynler ile çoğu zaman ve her zaman sportif faaliyetlere katıldığını belirten ebeveynler arasında çoğu zaman ve her zaman sportif faaliyetlere katıldığını belirten ebeveynler lehine olduğu ortaya konmuştur. Ayrıca nadiren ile çoğu zaman ve her zaman sportif faaliyetlere katıldığını belirten ebeveynler arasında çoğu zaman ve her zaman sportif faaliyetlere katıldığını belirten ebeveynler lehine olduğu saptanmıştır.

Tablo 10

CAPES-TR Faktör Yapıları ve Alt Ölçekleri Puanlarının Ebeveynin Yaptığı İşten Memnuniyet Düzeyine Göre Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

		İşten Memnuniyet Düzeyi	n	\bar{x}	Ss	F	p	Fark
Çocuk uyum sorunu	Davranışsal sorunlar	Pek memnun değilim ¹	60	20.6	11.1	9.172	0.000*	1-4
		Kararsızım ²	83	20.4	11.2			2-3
		Oldukça memnunum ³	245	17.1	9.5			2-4
		Tamamen memnunum ⁴	117	13.9	9.9			3-4
	Duygusal sorunlar	Pek memnun değilim ¹	60	2.9	1.8	4.780	0.003*	1-4
		Kararsızım ²	83	2.8	1.8			2-4
		Oldukça memnunum ³	245	2.6	2.0			3-4
		Tamamen memnunum ⁴	117	1.9	1.8			
	Toplam	Pek memnun değilim ¹	60	23.4	12.3	9.455	0.000*	1-4
		Kararsızım ²	83	23.2	12.3			2-4
		Oldukça memnunum ³	245	19.6	10.7			3-4
		Tamamen memnunum ⁴	117	15.9	11.2			
Ebeveyn yeterlik	Pek memnun değilim ¹	60	157.5	27.0	11.066	0.000*	1-3	
	Kararsızım ²	83	162.2	21.9			1-4	
	Oldukça memnunum ³	245	168.5	21.9			2-4	
	Tamamen memnunum ⁴	117	175.6	19.7			3-4	

* $p < 0.05$

Tablo 10 incelendiğinde CAPES-TR'nin davranışsal sorunlar faktör puanı ebeveynin yaptığı işten memnuniyet düzeyine göre anlamlı düzeyde farklılık göstermektedir ($p < 0.05$). Farkın yaptığı işten tamamen memnun olduğunu belirten ebeveynler ile bu konuda kararsızlık yaşayan, pek memnun olmadığını ve oldukça memnun olduğu belirten ebeveynler arasında yaptığı işten tamamen memnun olduğunu belirten ebeveynler lehine olduğu ortaya konmuştur. Ayrıca kararsızlık yaşayan ebeveynler

ile yaptığı işten oldukça memnun olduğunu belirten ebeveynler arasında oldukça memnun olduğunu belirten ebeveynler lehine bir farkın olduğu tespit edilmiştir.

Duygusal sorunlar faktör puanı ve toplam alt ölçek puanı ebeveynin yaptığı işten memnuniyet düzeyine göre anlamlı düzeyde farklılık göstermektedir ($p<0.05$). Farkın yaptığı işten tamamen memnun olduğunu belirten ebeveynler ile bu konuda kararsızlık yaşayan, pek memnun olmadığını ve oldukça memnun olduğu belirten ebeveynler arasında yaptığı işten tamamen memnun olduğunu belirten ebeveynler lehine olduğu ortaya konmuştur.

Ebeveyn yeterlik alt ölçek puanı ebeveynin yaptığı işten memnuniyet düzeyine göre anlamlı düzeyde farklılık göstermektedir ($p<0.05$). Farkın yaptığı işten tamamen memnun olduğunu belirten ebeveynler ile bu konuda kararsızlık yaşayan, pek memnun olmadığını ve oldukça memnun olduğu belirten ebeveynler arasında yaptığı işten tamamen memnun olduğunu belirten ebeveynler lehine olduğu ortaya konmuştur. Ayrıca yaptığı işten pek memnun olmadığını belirten ebeveynler ve oldukça memnun olduğunu belirten ebeveynler arasında oldukça memnun olduğunu belirten ebeveynler lehine bir farkın çıktığı ortaya konmuştur.

Tablo 11

CAPES-TR Faktör Yapıları ve Alt Ölçekleri Puanlarının Ebeveynin Çocuk Evlerinde Sorumlu Olduğu Çocukların Duygusal İhtiyaçlarını Karşılama Düzeyine Göre Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

		Duygusal ihtiyaçların karşılanması	n	\bar{x}	Ss	F	P	Fark
Çocuk uyum sorunu	Davranışsal sorunlar	Yeterli değil ¹	34	22.6	11.7	11.370	0.000*	1-2
		Yeterli ²	335	18.0	9.8			1-3
		Çok yeterli ³	136	14.3	10.6			2-3
	Duygusal sorunlar	Yeterli değil ¹	34	3.3	1.8	6.235	0.002*	1-3
		Yeterli ²	335	2.6	1.9			2-3
		Çok yeterli ³	136	2.1	1.9			
	Toplam	Yeterli değil ¹	34	25.9	12.9	11.911	0.000*	1-2
		Yeterli ²	335	20.6	10.9			1-3
		Çok yeterli ³	136	16.4	11.8			2-3
Ebeveyn yeterlik	Yeterli değil ¹	34	151.6	24.2	26.463	0.000*	1-2	
	Yeterli ²	335	165.3	23.5			1-3	
	Çok yeterli ³	136	177.9	15.4			2-3	

* $p < 0.05$

Tablo 11 incelendiğinde CAPES-TR'nin davranışsal sorunlar faktör puanı, toplam ve ebeveyn yeterlik alt ölçek puanı ebeveynin çocuk evlerinde sorumlu olduğu çocukların duygusal ihtiyaçlarını karşılama düzeyi göre anlamlı düzeyde farklılık göstermektedir ($p<0.05$). Farkın çocuk evlerinde sorumlu olduğu çocukların duygusal ihtiyaçlarını yeterli düzeyde karşılamadığını ifade eden

ebeveynler ile yeterli ve çok yeterli düzeyde karşıladığını söyleyen ebeveynler arasında sorumlu olduğu çocukların duygusal ihtiyaçlarını yeterli ve çok yeterli düzeyde karşıladığını söyleyen ebeveynler lehine olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca söz konusu çocukların duygusal ihtiyaçlarını yeterli ve çok yeterli düzeyde karşıladığını söyleyen ebeveynler arasında çok yeterli düzeyde karşıladığını söyleyen ebeveynler lehine bir farkın olduğu bulunmuştur.

Duygusal sorunlar faktör puanı ebeveynin çocuk evlerinde sorumlu olduğu çocukların duygusal ihtiyaçlarını karşılama düzeyine göre anlamlı düzeyde farklılık göstermektedir ($p<0.05$). Farkın çocuk evlerinde sorumlu olduğu çocukların duygusal ihtiyaçlarını çok yeterli düzeyde karşıladığını ifade eden ebeveynler ile yeterli düzeyde karşılamadığını söyleyen ebeveynler ve yeterli düzeyde karşıladığını söyleyen ebeveynler arasında çok yeterli düzeyde karşıladığını ifade eden ebeveynler lehine olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 12

CAPES-TR Faktör Yapıları ve Alt Ölçekleri Puanlarının Ebeveynin Çocuk Evlerinde Sorumlu Olduğu Çocuklarla Sorun Yaşama Sıklığına Göre Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

		Çocuklarla sorun yaşama sıklığı		n	\bar{x}	Ss	F	p	Fark
Çocuk uyum sorunu	Davranışsal sorunlar	Hiçbir zaman ¹	64	14.0	9.3	9.160	0.000*	1-2	
		Nadiren ²	401	17.3	10.1				1-3
		Çoğu zaman ³	40	22.8	11.7				2-3
	Duygusal sorunlar	Hiçbir zaman ¹	64	2.2	2.2	4.413	0.013*	1-3	
		Nadiren ²	401	2.4	1.9				2-3
		Çoğu zaman ³	40	3.3	2.0				
	Toplam	Hiçbir zaman ¹	64	16.3	10.4	9.335	0.000*	1-3	
		Nadiren ²	401	19.7	11.3				2-3
		Çoğu zaman ³	40	26.1	12.7				
Ebeveyn yeterlik	Hiçbir zaman ¹	64	177.1	15.1	10.734	0.000*	1-2		
	Nadiren ²	401	167.4	23.0				1-3	
	Çoğu zaman ³	40	156.5	25.3				2-3	

* $p < 0.05$

Tablo 12 incelendiğinde CAPES-TR'nin davranışsal sorunlar faktör puanı ve ebeveyn yeterlik alt ölçek puanı ebeveynin çocuk evlerinde sorumlu olduğu çocuklarla sorun yaşama sıklığına göre anlamlı düzeyde farklılık göstermektedir ($p<0.05$). Farkın çocuk evlerinde sorumlu olduğu çocuklarla hiçbir zaman sorun yaşamadığını belirten ebeveynler ile nadiren ve çoğu zaman sorun yaşadığını belirten ebeveynler arasında hiçbir zaman sorun yaşamadığını belirten ebeveynler lehine olduğu sonucu ortaya konmuştur. Ayrıca çocuk evlerinde sorumlu olduğu çocuklarla nadiren ve çoğu zaman sorun yaşadığını belirten ebeveynler arasında nadiren sorun yaşadığını belirten ebeveynler lehine bir farkın ortaya çıktığı tespit edilmiştir.

Duygusal sorunlar faktör puanı ve toplam alt ölçek puanı ebeveynin çocuk evlerinde sorumlu olduğu çocuklarla sorun yaşama sıklığına göre anlamlı düzeyde farklılık göstermektedir ($p<0.05$).

Farkın çocuk evlerinde sorumlu olduğu çocuklarla çoğu zaman sorun yaşadığını belirten ebeveynler ile hiçbir zaman sorun yaşamadığını ve nadiren sorun yaşadığını belirten ebeveynler arasında hiçbir zaman sorun yaşamayan ve nadiren sorun yaşadığını belirten ebeveynler lehine olduğu sonucu ortaya konmuştur.

Tartışma ve Sonuç

CAPES-TR'nin davranışsal sorunlar faktör puanının ve toplam alt ölçek puanının çocuğun yaşına göre anlamlı düzeyde farklılık gösterdiği, farkın 7-12 yaş arasında çocuğu olan ebeveynler lehine olduğu saptanmıştır (Tablo 3). Çalışmada 2-3 yaş ya da 4-6 yaş arasında olan çocukların 7-12 yaş arasında olan çocuklara göre daha fazla uyum ve davranışsal sorunlar yaşadığı söylenebilir. Bebeklikten gelen alışkanlıklarını sürdüren çocukların daha büyük çocuklara göre dezavantajlı olduğu belirtilebilir. Gelişimsel krizlerin yaşanması ve çevreye uyum sağlama sürecinde 2-3 yaşta uyum sorunlarının fazla görülmesi beklenebilir. Alan yazındaki bilgiler, bulgularla tutarlılık göstermektedir. Elibol (2007) ve Elibol vd. (2006), 1-3 yaş aralığındaki çocukların dönemine özgü problemleri olduğunu ve ebeveynleri tarafından başa çıkılmasının zor olduğunu bildirmiştir. 31 ayrı toplumda 6-16 yaş arasındaki çocukların duygusal ve davranışsal sorunlarının incelendiği araştırmada, önemli ölçüde 24 toplumun 8'inde dışsallaştırma sorun puanlarının yaşla birlikte düşme eğiliminde olduğu raporlanmıştır (Rescorla vd., 2007). Sayal (2017) da yaş arttıkça sorunların azaldığını belirtmiştir. Neden olarak yaş ve gelişimin ilerlemesiyle olgunlaşma, iletişimin de geliştiği, diğerlerinin duygu ve düşüncelerini fark ederek hareket edilmesi gösterilmiştir. Doğan Keskin ve Baykoç (2015) çalışmasında, 0-6 yaş grubu çocukların uyum ve davranış sorunlarının 7-12 yaşa göre daha fazla olduğunu saptamıştır. Ancak çocuk yaşının anlamlı bir farklılık oluşturmadığını belirten çalışmalar da mevcuttur (Eratay, 2011; Nunes vd., 2021; Rescorla vd., 2007; Yoldaş, 2020).

Ebeveyn yeterlik alt ölçek puanının çocuğun yaşına göre anlamlı düzeyde farklılık gösterdiği, farkın 7-12 yaş arasında çocuğu olan ebeveynler lehine olduğu saptanmıştır (Tablo 3). Çalışmada 2-3 yaş arasında çocuğu olan ebeveynlerin, 7-12 yaş arasında çocuğu olan ebeveynlere göre çocuklarının davranışlarıyla baş edebilmede özyeterliklerinin daha düşük olduğu, çocukların yaşı arttıkça ebeveynlerin baş etme düzeylerinin de arttığı belirtilebilir. Yaş arttıkça bilişsel gelişim de ilerlemekte, çocukların ifade etme becerileri gelişmekte ve somut işlem döneminde olan çocukların sorunları iletişim kurularak daha rahat çözülebilmektedir. Ancak Çattık ve Aksoy (2018) ebeveyn özyeterlik düzeylerinin çocuk yaşına göre farklılık göstermediğini raporlamıştır.

Duygusal sorunlar puanının çocuğun yaşına göre anlamlı düzeyde farklılık göstermediği belirlenmiştir (Tablo 3). Duygusal sorunların çocuk yaşından etkilenmediği söylenebilir. Yoldaş (2020)'ın çalışması bulgularla benzerlik göstermekteyken Sayal (2017)'in çalışması, büyük çocukların daha az duygusal problem yaşadığını göstermiştir. Aksine Rescorla vd. (2007), ortalama

içselleştirme/duygusal sorun puanlarının yaşla birlikte artma eğiliminde olduğunu, ancak yaş etki büyüklüğünün 24 toplumdaki sadece 5'inde anlamlı olduğunu belirtmiştir. Roza, Hofstra, Van Der Ende ve Verhulst (2003), küçük (4-11) yaşındaki çocukların büyük (12-16) yaşındaki çocuklara göre duygusal sorunlarının daha az olduğunu ve takip edilen süre içinde azaldığını bildirmiştir. Cabaj, McDonald ve Tough (2014), 8 yaşında olan çocukların ortalamasının üzerinde duygusal yönden sağlıklı olduklarını (84.9%) belirtmiştir. Yaş değişkenine göre duygusal sorunlara ilişkin farklı sonuçlar ortaya çıkmış olup katılımcıların özellikleri ve yöntemlerin farklılığından kaynaklı alan yazında bir tutarlılık saptanmadığı düşünülmektedir.

CAPES-TR'nin davranışsal ve duygusal sorunlar faktör puanları ile toplam ve ebeveyn yeterlik alt ölçek puanlarının çocuğun cinsiyetine göre anlamlı düzeyde farklılık göstermediği belirlenmiştir (Tablo 4). Bu durum ebeveynlerin çocuk gelişimi ve bakımı konusundaki benzer yeterlik düzeylerinin ve cinsiyet ayrımı gözetmeden çocuk-ebeveyn ilişkisini tesis etmelerinin bir sonucu olabilir. Ancak Rescorla vd.(2007)'nin 6-16 yaş arasındaki çocukların (N = 55.508) duygusal ve davranışsal sorunlarına ilişkin çok kültürlü araştırmasında, 6- 11 yaşları arasındaki erkeklerin duygusal sorunlarının tüm toplumlarda, davranışsal sorunlarının 28 toplumun 19'unda, toplamdaki sorunlar bazında ise 24 toplumdaki sadece 2'sinde anlamlı düzeyde yüksek olduğu vurgulanmıştır.

Alan yazında ebeveyn yeterliği konusunda ise cinsiyet değişkenine göre benzer bulgulara rastlanmıştır (Coleman ve Karraker, 2000; Çattık ve Aksoy, 2018; Eratay, 2011; Ogelman ve Topaloğlu, 2014; Özdemir, 2019; Telef, 2013; Yoldaş, 2020). Özdemir (2019) cinsiyetin tek başına anlamlı olmayacağını belirtmiştir. Bulgulardan farklı olarak Şahin (2020), erkek çocuğu olan ebeveynlerde daha yüksek ebeveynlik stresinin oluştuğunu belirtmiştir. Buna göre erkek çocuğu olan ebeveynlerin özyeterliklerinin düşük olduğu söylenebilir. Kıvrak Kunt (2019) da bu bulguyu destekleyecek şekilde, 5-6 yaş kız çocuğu olan annelerin özyeterliklerinin yüksek olduğunu belirtmiştir.

CAPES-TR'nin davranışsal ve duygusal sorunlar faktör puanının, toplam alt ölçek puanının ve ebeveyn yeterlik alt ölçek puanının çocuğun duygusal ihtiyaçlarını karşılama düzeyine göre anlamlı düzeyde farklılık gösterdiği, farkın çocuğunun duygusal ihtiyaçlarını yeterli düzeyde karşıladığını ifade eden ebeveynler lehine olduğu bulunmuştur (Tablo 5). Çocuğunun duygusal ihtiyaçlarını yeterli düzeyde karşılayan ebeveynlerin çocuklarında diğer ebeveynlerin çocuklarına göre daha az duygusal, davranışsal ve uyum sorunu yaşandığı öngörülebilir. Ayrıca çocuğunun duygusal ihtiyaçlarını yeterli düzeyde karşılayan ebeveynlerin diğerlerine göre çocuklarının davranışlarıyla baş edebilmesinde özyeterliklerinin yüksek olduğu söylenebilir. Çocukların duygusal yakınlığa, ilgiye, sevgiye, temasa, güvenliğe ihtiyaçları vardır. Duygusal ihtiyaçları yeterli düzeyde karşılanan çocuk, kendini daha kolay ifade edebilmekte, anlaşılabilen, güvende hissedebilmekte;

böylece gelişim sorunlarını ebeveyn-çocuk işbirliğiyle daha kolay çözümlenebilmekte, ebeveynse kendini daha yeterli hissedebilmektedir. Güneş (2015) ve Yörükoğlu (2007), çocukluk döneminde duygusal gelişimin aktif olduğunu, sağlıklı birey olmak için çocukların duygusal ihtiyaçların karşılanması gerektiğini, aksi durumda duygusal ihmal yaşanacağı için çocukların olumsuz duygularla yaşamını sürdürecekleri veya uyum sorunlarının yaşanabileceğini belirtmiştir. Öngider (2013), duygusal doyum yaşayan çocuğun güven içinde çevresiyle iletişim kurabileceğini, ancak bunu yaşayamayan çocuğun hırçınlık, huysuzluk, huzursuzluk, agresiflik, çatışmacı davranışlar gibi dengesiz durumlar yaşayabileceğini ifade etmiştir (Güneş, 2015). Çocuğun psikolojisi, ebeveyn davranışlarıyla şekillendiği için yeterli ebeveyn özellikleri göstermeyen ailelerin çocuğunda psikolojik sorunların görülebildiği bildirilmiştir (Öngider, 2013). Çocuğuna karşı duyarlı, hassas, temas edici, ilgili ve sevgi dolu olan, sosyal, duygusal ihtiyaçlarını destekleyen, rehberlik eden, olumlu etkileşimlerde bulunan, güvenli ortam oluşturan, yeni denemelere fırsat veren ebeveynlerin yeterlik düzeylerinin iyi seviyede olabileceği, çocuklarında daha az uyum sorunlarının yaşanabileceği değerlendirilmektedir. Nitekim bu çalışmanın sonuçlarıyla alan yazın uyum göstermektedir. Corso (2007), çocukların sorunlu davranışlarda bulunabileceğini ancak çocukların davranışlarını iyi gözlemleyebilen, kaygılı veya çelişkili durumlarında destekleyebilen ebeveynlerin; çocuklarının duygusal gelişimini olumlu etkilediklerini, bu çocukların daha az sorun yaşadıklarını belirtmiştir. Kurt (2015), çocukların duygusal becerileri arttıkça davranış problemlerinin azaldığını raporlamıştır.

CAPES-TR'nin davranışsal sorunlar faktör puanının, duygusal sorunlar faktör puanının, toplam ve ebeveyn yeterlik alt ölçek puanının çocuğuyla sorun yaşama sıklığına göre anlamlı düzeyde farklılık gösterdiği, farkın hiçbir zaman sorun yaşamadığını ifade eden ebeveynler ve nadiren sorun yaşadığını ifade eden ebeveynler lehine olduğu bulunmuştur (Tablo 6). Çocuğuyla hiçbir zaman sorun yaşamayan veya nadiren sorun yaşayan ebeveynlerin çocuklarında diğerlerine göre daha az uyum sorunu görüldüğü, ebeveynlerin diğerlerine göre çocuklarının davranışlarıyla baş edebilmede özyeterliklerinin yüksek olduğu söylenebilir. İnan (2010), ebeveynlerin en çok TV izlemeye bağlı ortaya çıkan davranış problemleri, beslenme, çocuk korkuları, davranış bozukluğu, çocukla oyun oynamadaki yetersizlikler, gelişimsel problemler ve kardeş kıskançlığıyla ilgili sorun yaşadıklarını belirtmiştir. Ebeveyn çocuk ile ne kadar fazla sorun yaşarsa çocuğun inatçılık, saldırganlık, öfke davranışları o kadar artış gösterebilir. Bu nedenle ebeveynlerin çocuklarıyla ilişkilerinde olabildiğince pozitif kalması ve sorun yaşamaması gerektiği belirtilebilir. Çalışmadan edinilen bulguyla alan yazın tutarlılık göstermektedir. Demirtaş Zorbaz (2018) çocukla yaşanan sorun ve kurulan olumlu ilişkinin ebeveyn özyeterliliğini anlamlı düzeyde yordadığı, çocuğuyla sorun yaşayan ve olumlu ilişki kuramayan ebeveynlerin düşük seviyede, çocuğuyla sorun yaşamayan ve olumlu ilişki kuran ebeveynlerinse yüksek seviyede ebeveyn özyeterliliği olduğu raporlanmıştır. Ebeveyn özyeterliliğinin çocuğun duygusal ve davranışsal sorunlarıyla ilintili olduğu (Ahun, 2018; Coyle vd.,

2021; Day, Factor ve Szkiba-Day, 1994), Meunier, Roskam ve Browne, 2011), çocuğuyla sorun yaşayanlarda çocuk uyum sorununun ve düşük ebeveyn yeterliğin görüldüğü (Day vd., 1994) kaydedilmiştir. Kimi zaman ebeveynlerin yaşadığı çatışmanın olumsuz duygu sosyalleştirme tepkileriyle çocuğa yansıtılmasının çocuk davranış sorunlarıyla ilişkili olduğuna dikkat çekilmiştir (Güven, 2013). Aksine çocuklarıyla sağlıklı iletişim kuran, ilgi, istek ve ihtiyaçlarına duyarlı davranan, kaliteli vakit geçiren ve çatışmaya girmeyen ebeveynlerin yeterlik seviyelerinde artma olabileceği gibi ebeveynleriyle hiç sorun yaşamayan veya nadiren yaşayan, ihtiyaçları giderilen çocukların da daha az uyum sorunları yaşayabilecekleri düşünölmektedir. Ancak ebeveyn çocuk arasındaki ilişkide kararsız, tutarsız, aşırı hoşgörölü vb. olduğunda bazı problemlerle karşılaşılması muhtemeldir. Akçınar ve Özbek (2021)'in çalışmasında annelerin çocuklarına yönelik sıcak davranışı arttıka çocukların dışsallaştırma ve duygusal davranış sorunlarının arttığını, uyum sorunlarının yaşandığını saptamıştır. Bu nedenle ebeveyn-çocuk ilişki ve iletişim örüntüsünün kaliteli (Jones ve Prinz, 2005), sağlıklı, tutarlı ve demokratik olmasına özen gösterilmesi gerekir.

CAPES-TR'nin davranışsal sorunlar faktör puanının ve toplam alt ölçek puanının ebeveynin çocuk gelişimi ve eğitimi konusunda bilgi düzeyine göre anlamlı düzeyde farklılık gösterdiği, farkın çocuk gelişimi ve eğitimi konusunda bilgi düzeyinin çok yeterli olduğunu ifade eden ebeveynler lehine olduğu saptanmıştır. Duygusal sorunlar faktör puanının ebeveynin çocuk gelişimi ve eğitimi konusunda bilgi düzeyine göre anlamlı düzeyde farklılık gösterdiği, farkın çocuk gelişimi ve eğitimi konusunda bilgi düzeyinin yeterli ve çok yeterli olduğunu ifade eden ebeveynler lehine olduğu bulunmuştur. (Tablo 7). Çocuk gelişimi ve eğitimi konusunda bilgi düzeyinin çok yeterli ve yeterli olduğunu ifade eden ebeveynlerin çocuklarında kararsızlara göre daha az duygusal sorun, çok yeterli olduğunu ifade eden ebeveynlerin çocuklarında diğerlerine göre daha az davranış ve uyum sorunu olduğu belirtilebilir. Bu çalışmada ebeveynlerin bakım personeli olmaları nedeniyle gelişim ve eğitim konusunda bilgili olmalarının yanı sıra bilgi düzeyleri arttıka iletişim ve etkileşimleri daha iyi olabileceğinden dolayı çocuklarının farklı sorunlarına nasıl yaklaşılabileceğine dair fikirleri de artış gösterebilir. Böylece çocuğuna sağlıklı yaklaşım gösteren ebeveyn, kendisini daha yeterli hissederken çocuğunun da uyum sorunlarında azalma olabilir. Ancak bu konuda emin olmayan/kararsız ebeveynlerin çocuklarına davranışları da tesadüfi olabileceği ve bu durumun uyum sorunlarını ortaya çıkarabileceği değerlendirilmektedir. Acar, Semerci ve Yaman (2021), çalışmalarında bakım personelinin çoğunun çocuk gelişimi ve eğitiminde temel bilgi ve becerilere sahip olduklarını göstermiştir. Özbek (2009), ebeveynin çocuğun gelişimsel özelliklerinin farkında olarak sağlıklı ve sıcak iletişim kurduğunda, duygusal ve diğer ihtiyaçlarını karşılamaya önem verdiğinde, duygusal ve davranış problemlerinde azalma görölebileceğini belirtmiştir. Nitekim problemlerle etkili başa çıkabilmek için ebeveyn-çocuk ilişkisinin düzenlenmesi, ebeveynlere anababalık becerilerinin kazandırılması, çocuk gelişimi ve eğitimi, problem çözme hakkında bilgi ve yeterliliklerinin

geliştirilmesi gerekir (Özbe, 2010). Bu sonuçlar dikkate alındığında alan yazının yapılan araştırmanın bulgularıyla örtüştüğü görülmektedir.

Ebeveyn yeterlik alt ölçek puanının ebeveynin çocuk gelişimi ve eğitimi konusunda bilgi düzeyine göre anlamlı düzeyde farklılık gösterdiği, farkın çocuk gelişimi ve eğitimi konusunda bilgi düzeyinin yeterli ve çok yeterli olduğunu ifade eden ebeveynler lehine olduğu belirtilmiştir (Tablo 7). Çocuk gelişimi ve eğitimi konusunda bilgi düzeyinin yeterli ve çok yeterli olduğunu ifade eden ebeveynlerin kararsız ebeveynlere göre çocuklarının davranışlarıyla baş edebilmede özyeterliklerinin yüksek olduğu söylenebilir. Alan yazında bulguları destekleyen çalışmalar bulunmaktadır. Elibol (2007) ve Elibol vd. (2006), annelerin çocuk gelişimi ve eğitimi konusundaki bilgi düzeylerinin artmasına paralel olarak ebeveyn özyeterlik puanlarında artış olduğunu, olumlu ebeveynlik becerilerinde yükselmenin görüldüğünü; tam tersine bilgi düzeylerinin azalmasına bağlı olarak ebeveyn özyeterlik düzeyleri ile olumlu ebeveynlik becerilerinde azalmanın görüldüğünü bildirmiştir. Bir araştırmada 5-6 yaş çocuğu olan annelerden çocuk yetiştirmeye ve okulöncesine yönelik eğitim alanların almayan annelere göre özyeterliklerinin yüksek olduğu bulunmuştur (Kıvrak Kunt, 2019). Ersanlı Kaya, (2013), ebeveynliğe yönelik uyum desteği programına katılan gebelerin ebeveynlik bilgi ve becerilerinde yükselmenin olduğunu, ebeveyn özyeterlik algılarının arttığını raporlamıştır.

CAPES-TR'nin davranışsal sorunlar faktör puanının ve toplam puanının ebeveynin geçmişte psikolojik desteğe ihtiyaç duymasına göre anlamlı düzeyde farklılık gösterdiği, farkın geçmişte psikolojik sorun yaşamadığını söyleyen ebeveynler lehine olduğu saptanmıştır (Tablo 8). Geçmişte psikolojik sorun yaşamadığını söyleyen ebeveynlerin çocuklarında daha az davranışsal sorun ve uyum sorunu görüldüğü belirtilebilir. Zorlu yaşam olaylarıyla karşılaşmayan ya da karşılaşmasına rağmen etkilenmeyen ebeveynlerin psikolojisinde dalgalanma olmayabileceği öngörülebilir. Böyle ebeveynlerin tutumlarında değişiklik olmayabileceği veya az olabileceği, pozitif ebeveyn-çocuk ilişkisini sürdürebileceği dikkate alınırca çocuklarında uyum ve davranış sorunlarının az görülmesi muhtemeldir. Alan yazın bulguları destekler niteliktedir. Cabaj vd. (2014), geçmişte psikolojik sorunları olan veya riski altında bulunan annelerin çocuklarında dışsallaştırma sorununun iki kat daha olası olduğunu belirtmiştir. Brown, Copeland, Sucharew ve Kahn (2012), düşük gelirli ailede yetişen 3-4 yaş çocukların %24'ünün sosyal duygusal sorunları olduğunu, bunların %45'inin depresif belirtili ebeveynleri olduğu kaydedilmiştir. Atan (2020), annenin psikolojik iyi oluş düzeyinin çocuğun düşük dışsallaştırma sorununu önemli ölçüde yordadığını göstermiştir. Çocuklardaki düşük dışsallaştırmaya (davranışsal sorunlar karşısında duyguların kontrol edilmesi ve olumlu davranış gösterilmesi) yönelik toplam varyansın %8'inin anne, %4'ünün baba psikolojik iyi oluş düzeyiyle açıklandığını kaydetmiştir. Buna göre ebeveyn psikolojik iyi oluşunun yüksek düzeyde olmasının çocuklarda davranışsal ve uyum sorunları açısından önleyici nitelik taşıdığı belirtilebilir (Rominov vd.,2016).

Duygusal sorunlar faktör puanının ebeveynin geçmişte psikolojik desteğe ihtiyaç duymasına göre anlamlı düzeyde farklılık gösterdiği, farkın psikolojik sorun yaşamadığını ve psikolojik destek alan/almaya devam ettiğini belirten ebeveynler lehine olduğu tespit edilmiştir (Tablo 8). Psikolojik sorun yaşamayan ve sorun yaşaması nedeniyle psikolojik destek alan/almaya devam ettiğini belirten ebeveynlerin çocuklarının psikolojik destek almayanların çocuklarına göre daha az duygusal sorun yaşadıkları söylenebilir. Her ebeveynin hayatı boyunca karşılaştığı sorunları olabilmektedir. Ancak sınırlarını aşan ve çözmekte zorlandığı alanlarda uzman desteği almasının, hem kendi iyilik hali hem de çocuğuna yaklaşımı ve sonuçları açısından önemli olduğu düşünülmektedir. Atan (2020), anne ve baba psikolojik iyi oluşlarının çocukların düşük içselleştirmenin (duygusal sorunlar karşısında duyguların kontrol edilmesi ve olumlu davranış gösterilmesi) yordayıcısı olduğunu, çocukların düşük içselleştirmeye ilişkin toplam varyansın %6'sının annebaba psikolojik iyi oluş düzeyleriyle açıklanabileceğini vurgulamıştır. Rominov vd. (2016), yüksek düzeyde psikolojik sıkıntısı olan ve ebeveyn yeterliği düşük babaların 4-5 yaştaki çocuklarına olumsuz davrandıklarını, bu çocukların 8-9 yaşlarına geldiğinde duygusal ve davranışsal sorunlar gösterdiğini aktarmıştır. Benzer şekilde ebeveynde var olan duygusal problemlerin çocuğun içselleştirme sorunlarının önemli yordayıcısı olduğu, duygusal ve davranışsal problem riskini artırdığı yapılan araştırmalarda belirtilmiştir (Baker, Blacher ve Olsson, 2005; Fosco, Sloan, Fang ve Feinberg, 2022).

Ebeveyn yeterlik alt ölçek puanının ebeveynin geçmişte psikolojik desteğe ihtiyaç duymasına göre anlamlı düzeyde farklılık gösterdiği, farkın geçmişte psikolojik bir sorun yaşamadığını söyleyen ebeveynler ve psikolojik bir sorun yaşamasına rağmen destek almadığını belirten ebeveynler arasında geçmişte psikolojik bir sorun yaşamadığını söyleyen ebeveynler lehine olduğu saptanmıştır (Tablo 8). Geçmişte psikolojik sorun yaşamadığını söyleyen ebeveynlerin diğer gruba göre çocuklarının davranışlarıyla baş edebilmede özyeterliklerinin yüksek olduğu söylenebilir. Psikolojik sorun, derin etkileri nedeniyle zorluk yaşatmasına rağmen böyle bir sorunun yaşanmaması ebeveynlerin yeterliğini olumlu etkilemiş olabilir. Weaver, Shaw, Dishion ve Wilson (2008), daha yüksek özyeterliğe sahip ebeveynlerin stres durumunda daha az umutsuzluğa kapıldığını, durumu tolere ederek problemlere daha sabırla yaklaştığını ve kendilerini yeterli gördüğünü bildirmiştir. Benzer şekilde Bor ve Sanders (2004), anne yeterlik duygusuyla geçmişte psikiyatrik öykünün negatif yönde ilişkili olduğunu, geçmişte psikiyatrik sorun varlığında ebeveyn yeterliğinde azalma olduğunu raporlamıştır. Rominov vd. (2016), ruhsal sorun yaşayan babaların ebeveyn yeterliğini artırmak için hedeflenen destek programlarının, orta çocukluk dönemindeki çocukların duygusal ve davranışsal sorunlarıyla ilişkili olan ebeveyn davranışları açısından kayda değer olduğunu belirtmiştir. Ancak ebeveynlerin kendi ruh sağlığına ilişkin değerlendirmeleriyle özyeterlikleri arasında farklılık bulamadığını belirten Önal (2021), ruh sağlığına ilişkin olumlu değerlendirmelerin artmasıyla yeterliklerin de arttığını belirtmiştir.

CAPES-TR'nin davranışsal sorunlar faktör puanının, duygusal sorunlar faktör puanının ebeveynin sportif faaliyetlere katılım sıklığına göre anlamlı düzeyde farklılık gösterdiği, farkın her zaman sportif faaliyetlere katıldığını belirten ebeveynler lehine olduğu bulunmuştur. Toplam alt ölçek puanının ve ebeveyn yeterlik alt ölçek puanının ebeveynin sportif faaliyetlere katılım sıklığına göre anlamlı düzeyde farklılık gösterdiği, farkın çoğu zaman ve her zaman sportif faaliyetlere katıldığını belirten ebeveynler lehine olduğu ortaya konmuştur (Tablo 9). Sportif faaliyetlere katıldığını belirten ebeveynlerin çocuklarının diğerlerine göre daha az davranışsal ve duygusal sorun veya uyum sorunu yaşadığı, ayrıca sportif faaliyetlere katıldığını belirten ebeveynlerin diğerlerine göre çocuklarının davranışları ile baş edebilmede özyeterliklerinin yüksek olduğu söylenebilir. Ebeveynlerin sportif faaliyetlere katılmasının fiziksel ve ruhsal dinginliği sağlayabileceği, sosyal gelişimlerine katkı sunabileceği, ebeveyn yeterlilik duygusunu artırabileceği düşünülmektedir. Sporla gelişen ve değişen ebeveynlerinse çocuklara daha olumlu ve sabırlı yaklaştıkları, çocuklardaki uyumu ve dinginliği koruyabildikleri değerlendirilmektedir. Alan yazında ilgili ölçek kullanılarak ebeveynin sportif faaliyetlere katılımını araştıran çalışmaya rastlanmamış olup bu yönüyle alana katkı sunmuştur. Çocuk uyum sorunuyla ilgili olmasa da benzer ebeveyn yeterlik çalışmaları bulunmaktadır. Uzun (2019), fiziksel aktivite arttıkça ebeveyn özyeterliğinin zayıf düzeyde olsa da arttığını belirtmiştir. Annelerin fiziksel aktivite düzeyleriyle ebeveyn yeterlilik duygusu arasında pozitif ilişki olduğunu, en fazla (sık sık) fiziksel aktivite bildiren annelerin orta (bazen) veya düşük (hiç, nadiren) aktivite belirtilenlere göre özyeterliklerinin yüksek olduğunu kaydetmiştir. Studts, Pilar, Jacobs ve Fitzgerald (2019), ruhsal etkileri, enerjiyi artırması, bilişsel becerilere katkısı nedeniyle fazla düzeydeki fiziksel aktivitenin ebeveyn yeterlik duygusuyla birlikte ebeveyn becerilerini ve kullanılan yöntemlerin niteliğini geliştirebileceğini raporlamıştır. Ancak Kızılelmas (2021), özellikle kadınlara yönelik toplumsal cinsiyet algısından, çocuk ve ev sorumluluğundan, çalışma hayatındaki rollerinden dolayı kadınların spora yeterince vakit ayıramadıklarını belirtmiştir. Bu çalışmada ebeveynlerin % 87.5'inin kadınlardan oluştuğu, sadece ebeveynlerin üçte birinin sportif faaliyetlere düzenli katıldıkları görülmüştür.

CAPES-TR'nin davranışsal sorunlar faktör puanının ve ebeveyn yeterlik alt ölçek puanının ebeveynin yaptığı işten memnuniyet düzeyine göre anlamlı düzeyde farklılık gösterdiği, farkın yaptığı işten tamamen ve oldukça memnun olduğunu belirten ebeveynler lehine olduğu bulunmuştur. Duygusal sorunlar faktör puanının ve toplam alt ölçek puanının ebeveynin yaptığı işten memnuniyet düzeyine göre anlamlı düzeyde farklılık gösterdiği, farkın yaptığı işten tamamen memnun olduğunu belirten ebeveynler lehine olduğu kaydedilmiştir (Tablo 10). Yaptığı işten memnun olduğunu belirten ebeveynlerin çocuklarının diğerlerine göre daha az davranışsal ve duygusal sorun yaşadıkları, ebeveynlerin ise diğerlerine göre çocuklarının davranışlarıyla baş edebilmede özyeterliklerinin yüksek olduğu söylenebilir. Alan yazında bakım personeli olarak çalışan ebeveynlerin yaptıkları işten

memnun olmalarıyla çocuklarının uyum sorunları ve ebeveyn yeterliklerine ilişkin doğrudan çalışma bulunmamakta olup alan yazına katkıda bulunulmuştur. Keten (2017), bakım personelinin çocuklarla çalışmaktan ve onlara katkı sunmaktan son derece memnun olduğunu belirtmiştir. Kılıç (2019), çocuk evlerinde çalışan bakım personelinin %95.7'sinin yaptığı işten ve hizmetten memnun olduğunu dile getirdiklerini söylemiştir. İşten memnuniyet, bireyin işiyle ilgili olumlu duyguya (Jung, Hong ve Sok, 2021) ve performansa sahip olduğu anlamına gelebilir. Jung vd., (2021), Güney Kore'de bakım personelinin iş tatminlerinin bakım hizmetlerinin kalitesiyle pozitif ilişkili olduğunu, ancak bakım verenle çocuk etkileşiminin iş tatminin de ötesinde değerli olduğunu vurgulamıştır. Fein (2014) ise iş memnuniyetinin sorumlu olunan çocukların duygularını pozitif yönde etkilediğini belirtmiştir. Bakım verenin iş memnuniyetinin hizmete yansmasıyla birlikte kaliteli çocuk bakımı ortaya çıkabilir. Çalıştığı işten memnun olan ebeveynlerin ise çocuklarına karşı daha yetkin ve özyeterliliği bulunan ebeveyn olarak davranabildikleri, çocuklarının da daha uyumlu oldukları söylenebilir.

CAPES-TR'nin davranışsal sorunlar faktör puanının, toplam ve ebeveyn yeterlik alt ölçek puanının ebeveynin çocuk evlerinde sorumlu olduğu çocukların duygusal ihtiyaçlarını karşılama düzeyine göre anlamlı düzeyde farklılık gösterdiği, farkın çocuk evlerinde sorumlu olduğu çocukların duygusal ihtiyaçlarını yeterli ve çok yeterli düzeyde karşıladığını söyleyen ebeveynler lehine olduğu belirlenmiştir. Duygusal sorunlar faktör puanı ebeveynin çocuk evlerinde sorumlu olduğu çocukların duygusal ihtiyaçlarını karşılama düzeyine göre anlamlı düzeyde farklılık gösterdiği, farkın çocuk evlerinde sorumlu olduğu çocukların duygusal ihtiyaçlarını çok yeterli düzeyde karşıladığını ifade eden ebeveynler lehine olduğu bulunmuştur (Tablo 11). Korunmaya ihtiyacı olan çocukların duygusal ihtiyaçlarını çok yeterli düzeyde karşıladığını ifade eden ebeveynlerin kendi öz çocuklarında daha az duygusal sorun; yeterli ve çok yeterli düzeyde karşıladığını ifade eden ebeveynlerin çocuklarında daha az davranışsal sorun veya uyum sorunu yaşanacağı, yeterli düzeyde karşılamayanlara göre çocuklarının davranışlarıyla baş edebilmede özyeterliklerinin yüksek olduğu söylenebilir. Konu ile ilgili doğrudan çalışmaya rastlanmamış olup alan yazına katkı sağlanmıştır. Çalışmada çocuğun duygusal ihtiyacının farkında olan, bu ihtiyaçları görevli olduğu korunmaya ihtiyacı olan çocuklara yönelik çok yeterli düzeyde yaptığını belirten ebeveyn oranının % 27; yeterli düzeyde yapmadığını belirtenlerin oranının % 6.7, geriye kalanların yeterli düzeyde yaptığını söylediği görülmüştür. Bulgularla kısmen benzer olarak Öztürk (2018), bakım personelinin aynı konuya ilişkin % 63,7'sinin "yeterli", % 26'sının "çok yeterli" olarak değerlendirdiğini, %2,0'sinin kendini "yetersiz" olarak gördüğünü ancak kurumda en fazla sorun yaşanan üç problem içinde çocukların duygusal ihtiyaçlarının karşılanamaması olduğunu tespit etmiştir. Bakım personelinin duygusal ihtiyacın kapsamına ilişkin bilgi eksikliği veya duygusal ihtiyaçları karşılamada yetersiz olduğunu söylemekten kaçınmanın etkisi olabileceği, daha detaylı inceleme yapılması gerektiği belirtilmiştir. (Keten, 2017), çocuk evleri modelinde korunmaya ihtiyacı olan çocukların fiziksel, eğitim, sağlık

ihtiyaçlarının karşılandığı gibi artık ilgi, alaka, sevgi, değer gibi duygusal ihtiyaçların da karşılandığını, ev, komşuluk ve toplumsal ilişkilerle sosyalleştiklerini, birey olarak hareket edebildiklerini raporlamıştır. Ancak araştırmalarda çocuk evlerinin tüm imkânlarla rağmen duygusal bağ olarak aile ortamını tutamayacağı (Keten, 2017), sevgi eksikliğini kapatamayacağı belirtilmiştir (Aykul, 2019). Çocuk evlerinin okul ya da tam bir aile ortamı olmadığı, özel bir ortam (Kaplan, 2016) ya da arkadaş ortamı olarak tanımlandığı (Keten, 2017) görülmüştür. Bulgulardan farklı olarak Atli ve Kutlu (2012) ve Şahin (1994), korunmaya ihtiyacı olan çocukların fiziksel ihtiyaçlarının yeteri kadar karşılandığı ancak duygusal ihtiyaçların tam anlamıyla karşılanmadığını kaydetmiştir. Aykul (2019), personelin iş yükünden kaynaklı çocuklarla yeterli kaliteli zaman geçirilmediğini belirtmiştir. Bettmann, Mortensen ve Akuoko (2015), Ganalı yetimhane bakıcılarıyla yaptıkları çalışmada bakıcıların; bakıcıya ulaşma, uyum sağlama, anne sevgisi, zaman, ilgi gösterilme, sarılma, tutma, güvenlik, dikkat olarak duygusal ihtiyaçları tanımladığı ancak yetimhanedeki çocuklar için bu ihtiyaçların nasıl karşılanması gerektiği konusunda eğitim ve desteğe ihtiyaç duyduklarını söylemiştir. Son yıllarda kurum tipi bakımdan ev tipi bakıma geçişin olması, ev ortamında daha samimi atmosferin oluşturularak sosyal ebeveynlik rollerini üstlenen bakım personelinin korunmaya ihtiyacı olan çocukların duygusal ihtiyaçlarını karşılaması ve bunları kendi yaşam alanlarına aktararak öz çocuklarıyla daha az uyum sorun yaşamaları mümkündür. Alan yazındaki farklılık sebebinin kurum tipi hakkında yapılan yorumlardan, çocuk evlerinin birebir aile ortamındaki duygusal bağa eş değer olmamasından ve bakım, temizlik yapma, yemek hazırlama, ödev yaptırma gibi fazla iş yükünden kaynaklanabileceği tahmin edilmektedir.

CAPES-TR'nin davranışsal, duygusal sorunlar faktör puanı, toplam alt ölçek puanı ile ebeveyn yeterlik alt ölçek puanının ebeveynin çocuk evlerinde sorumlu olduğu çocuklarla sorun yaşama sıklığına göre anlamlı düzeyde farklılık gösterdiği, farkın hiçbir zaman sorun yaşamadığını belirten ebeveynler ve nadiren sorun yaşadığını belirten ebeveynler lehine olduğu görülmüştür (Tablo 12). Çocuk evlerinde sorumlu olduğu çocuklarla hiçbir zaman sorun yaşamayan ve nadiren sorun yaşadığını belirten ebeveynlerin çocuklarının çoğu zaman sorun yaşayanların çocuklarına göre daha az davranışsal, duygusal veya uyum sorunu yaşadığı, ebeveynlerin çocuklarının davranışlarıyla baş edebilmede özyeterliklerinin yüksek olduğu söylenebilir. Anlaşılan, dinlenen, saygı gösterilen, sağlıklı iletişim kurulan çocuklar daha duyarlı ve uyumlu olmaya başlar. Hassas, duyarlı yaklaşım ve yöntemleri sürdürerek sorumlu olduğu çocuklarla hiçbir zaman ve nadiren sorun yaşayan ebeveynler, kendi çocuklarına da benzer şekilde yaklaşacağı için uyum sorunlarıyla karşılaşma olasılıklarının düşebileceği, bu beceriyi gösterebilme kapasitesine ve inancına sahip oldukları için de özyeterliklerinin yüksek olabileceği çıkarımı yapılmaktadır. Alan yazında bakım personeli olarak çalışan ebeveynin çocuk evlerinde sorumlu olduğu çocuklarla sorun yaşama sıklığına göre çocuklarında uyum sorunu ve ebeveyn yeterliğinin farklılık gösterip göstermediğine ilişkin

araştırmaya rastlanmamış olup alan yazına katkı sağlanmıştır. Ancak Ketten (2017) çocuk evlerinde çalışan bakım personelinin korunmaya ihtiyacı olan çocuklarla yaşadıkları sorunlarda kendilerinin çözüm bulduğunu veya mesai arkadaşları, ev sorumlusu veya Koordinasyon Merkezindeki uzmanlardan destek alabildiklerini belirtmiştir. Ayrıca içinde buldukları dönemin özelliğine göre bakım personelinin çocukların sorunlarının çözümüne hassas ve güven telkin edici yaklaşım gösterdikleri, çocukların kendi sınırlarına dikkat ettikleri raporlanmıştır. Yalçın (2011), çocukların çalışan personele karşı güven duyduklarını dile getirmiştir. Aykul (2019) olgun ve orta yaş seviyesindeki bakım personelinin en az lise eğitim düzeyine sahip evli ve çocuklu olmalarının, iletişim becerileri açısından avantaj sağlayabileceğini bildirmiştir.

Sonuç olarak CAPES-TR'den alınan puanların ebeveynler ve çocuklar için belirlenen değişkenler açısından (çocuğun cinsiyeti $p > 0.05$ hariç) anlamlı düzeyde farklılık gösterdiği ($p < 0.05$) belirlenmiştir. Ebeveynlerin bireysel, psikolojik, sosyal, kültürel, sportif ve çocuk gelişimi ve eğitimi alanlarında desteklenmesinin özyeterliliği yüksek ebeveyne ve sağlıklı çocuk yetiştirilmesine katkıda bulunabileceği söylenebilir.

Öneri olarak; ebeveyn olmak isteyen çiftlerin çocuk gelişimi ve eğitimiyle ilgili bilgi ve becerilerini artırmaya yönelik eğitim programlarına tabi tutulması, problemleri çözmelerine destek olmak için her aileye Aile hekimliğinde olduğu gibi bir çocuk gelişimi uzmanının atanması için yasal düzenlemelerin yapılması önemlidir. Çocuk gelişimi uzmanlarının ebeveynlere gelişimsel destek, sağlıklı iletişim becerileri ve ebeveyn tutum ve davranışları, uyum ve davranış problemlerine yönelik çözüm yöntemleri gibi konularda rehberlik ve danışmanlık hizmeti vermesi, ebeveyn-çocuk arasındaki duygusal bağın güçlendirilmesi için çalışmalar yapması önerilir. Ayrıca kurum tarafından ebeveynlere/bakım personeline yönelik vaka temelli eğitimler verilip uygulamalar yaptırılarak uyum sorunlarında nasıl sağlıklı yaklaşabileceği yönünde pratiklik kazandırılması, çalışan ebeveynlerin iş motivasyonlarının yükseltilmesi için çalışmalar yapılması, ebeveynlerin sportif faaliyetlere katılımı için gerekli işbirliklerinin sağlanması, önerilmektedir.

Etik beyan

Sosyal Hizmetlerde Çalışan Bakım Personelinin Ebeveyn Yeterliklerinin ve Çocuklarının Uyum Sorunlarının İncelenmesi başlıklı çalışmanın yazım sürecinde bilimsel, etik ve alıntı kurallarına uyulmuş; toplanan veriler üzerinde herhangi bir tahrifat yapılmamış ve bu çalışma herhangi başka bir akademik yayın ortamına değerlendirme için gönderilmemiştir.

Kaynakça

Abarashi, Z., Tahmassian, K., Mazaheri, M.A., Panaghi, L. & Mansoori, N. (2014). Parental self-efficacy as a determining factor in healthy mother-child interaction: a pilot study in Iran. *Iran*

J Psychiatry Behav Sci., 8(1), 19-25. 15 Şubat 2022 tarihinde <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/24995026/> adresinden erişildi.

Acar, B., Semerci, M. & Yaman, Ö.M. (2021). Çocuk evlerinde çalışan bakım elemanlarının mesleki yeterliliklerinin çocuk eğitimi ve bakımı açısından incelenmesi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 21(51), 502-38. <https://doi.org/10.21560/spcd.vi.626495>

Ahun, M.N., Consoli, A., Pingault, J-B., Falissard, B., Battaglia M, Boivin M.,& Côté, S.M. (2018). Maternal depression symptoms and internalising problems in the offspring: The role of maternal and family factors. *Eur Child Adolesc Psychiatry*, 27(7), 921-32. doi: 10.1007/s00787-017-1096-6

Akçınar, B. & Özbek, E. (2021). İş-aile çatışmasının depresyon, ebeveynlik davranışları ve çocukların sosyal davranışsal gelişimi ile ilişkisi. *Nesne*, 9(22), 838-62. doi: 10.7816/nesne-09-22-06

Arı, R. (2005). *Gelişim ve öğrenme*. Ankara: Nobel.

Atan A. (2020). *5-6 yaş çocuklarda psikolojik iyi oluş: bir model önerisi ve ebeveynler ile öğretmenlerin kişilik tipleri, ego durumları ve psikolojik iyi oluş düzeylerinin yordayıcı rolü* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Pamukkale Üniversitesi, Denizli.

Atli, A. & Kutlu, M. (2012). Çocuk yuvaları ve yetiştirme yurtlarında çalışan personelin empatik eğilim düzeylerinin incelenmesi. *Journal of Society & Social Work*, 23(1), 49-66. 15 Mart 2022 tarihinde <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tsh/issue/48532/615975> adresinden erişildi.

Aycul, M. (2019). *Korunmaya ihtiyacı olan çocukların sosyal gelişiminde çocuk evlerinin rolü* (Sakarya örneği) (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sakarya Üniversitesi, Sakarya.

Bachem, R. & Casey, P. (2018). Adjustment disorder: a diagnosis whose time has come. *J Affect Disord*, 227, 243-53. doi: 10.1016/j.jad.2017.10.034

Baker, B.L., Blacher, J. & Olsson, M. (2005). Preschool children with and without developmental delay: behaviour problems, parents' optimism and well-being. *J Intellect Disabil Res.*, 49(8), 575-90. <http://dx.doi.org/10.1111/j.1365-2788.2005.00691.x>

Bandura, A. (1977). Self-efficacy: toward a unifying theory of behavior change. *Psychol Rev.*, 84(2), 191-215. <https://doi.org/10.1037/0033-295X.84.2.191>

Bettmann, J.E., Mortensen, J.M. & Akuoko, K.O. (2015). Orphanage caregivers' perceptions of children's emotional needs. *Children and Youth Services Review*, 49, 71-9. doi: 10.1016/j.childyouth.2015.01.003

- Bor, W. & Sanders, M.R. (2004). Correlates of self-reported coercive parenting of preschool-aged children at high risk for the development of conduct problems. *Aust Nz J Psychiat.*, 38(9), 738-45. doi: 10.1080/j.1440-1614.2004.01452.x
- Brown, C.M., Copeland, K.A., Sucharew, H. & Kahn, R.S. (2012). Social-emotional problems in preschool-aged children: opportunities for prevention and early intervention. *Arch Pediatr Adolesc Med.*, 166(10), 926-32. doi: 10.1001/archpediatrics.2012.793
- Buran, B. (2015). *Çocuk uyumu ve annebaba yeterlik ölçeği 2-12 yaş (CAPES-TR) [Child Adjustment and Parent Efficacy Scale (CAPES)]'in klinik ve toplum örneklerinde türkçe geçerlik ve güvenilirlik çalışması* (Uzmanlık tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Cabaj, J.L., McDonald, S.W. & Tough, S.C. (2014). Early childhood risk and resilience factors for behavioural and emotional problems in middle childhood. *BMC pediatrics*, 14(1), 1-11. 15 Mart 2022 tarihinde <https://bmcpediatr.biomedcentral.com/articles/10.1186/1471-2431-14-166> adresinden erişildi.
- Coleman PK & Karraker KH. (1998). Self-efficacy and parenting quality: Findings and future applications. *Dev Rev.*, 18(1), 47-85. <https://doi.org/10.1006/drev.1997.0448>
- Coleman, P.K. & Karraker, K.H. (2000). Parenting self-efficacy among mothers of school-age children: conceptualization, measurement, and correlates. *Fam Relat.*, 49(1), 13-24. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3729.2000.00013.x>
- Coleman, P.K. & Karraker, K.H. (2003). Maternal self-efficacy beliefs, competence in parenting, and toddlers' behavior and developmental status. *Infant Ment Health J: Official Publication of The World Association for Infant Mental Health.*, 24(2), 126-48. <https://doi.org/10.1002/imhj.10048>
- Coleman, P.K, Trent, A., Bryan, S., King, B., Rogers, N. & Nazir, M. (2002). Parenting behavior, mothers' self-efficacy beliefs, and toddler performance on the Bayley Scales of Infant Development. *Early Child Dev Care*, 172(2), 123-40. doi:10.1080/03004430210888
- Collins, W.A., Maccoby, E.E., Steinberg, L., Hetherington, E.M. & Bornstein, M.H. (2000). Contemporary research on parenting: The case for nature and nurture. *American Psychologist*, 55(2), 218. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.55.2.218>
- Corso, R.M. (2007). Practices for enhancing children's social-emotional development and preventing challenging behavior. *Gifted Child Today*, 30(3), 51-6. <https://doi.org/10.4219/gct-2007>
- Coyle, S., Sarma, K.M., Maguire, C. & De Flumere L. (2021). Building a predictive model of social-emotional adjustment: exploring the relationship between parenting self-efficacy, parenting

behaviour and psychological distress in mothers of young children in Ireland. *Int J Environ Res Public Health*, 18(6), 2861. doi: 10.3390/ijerph18062861

Çakmaklı, K. (2009). *100 soruda çocuk, ergen ve aile*. İstanbul: Nobel.

Çattık, M. & Aksoy, V. (2018). Gelişimsel yetersizliği olan çocukların ebeveynlerinin sosyal destek, öz yeterlik ve yaşam doyum düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Eğitim ve Bilim*, 43(195), 65-77. doi: <http://dx.doi.org/10.15390/eb.2018.7246>

Day, D.M., Factor, D.C. & Szkiba-Day, P.J. (1994). Relations among discipline style, child behaviour problems, and perceived ineffectiveness as a caregiver among parents with conduct problem children. *Can J Behav Sci.*, 26(4), 520. <https://doi.org/10.1037/0008-400X.26.4.520>

DeCarlo, L.T. (1997). On the meaning and use of kurtosis. *Psychol Methods*, 2(3), 292-307. <https://doi.org/10.1037/1082-989X.2.3.292>

Demirdöven, B. & Özyürek, A. (2022). Okul öncesi çocuğu olan annelerin ebeveynlik öz yeterlikleri ve tutumları arasındaki ilişki. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 21(82), 495-510. <https://doi.org/10.17755/esosder.953653>

Demirtaş Zorbaz, S. (2018). Ebeveyn özyeterkinliğinin yordayıcısı olarak ebeveyn-çocuk ilişkisi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, 46, 144-53. 14 Mart 2022 tarihinde <https://dergipark.org.tr/tr/pub/deubefd/issue/41774/487228> adresinden erişildi.

de Montigny, F. & Lacharité, C. (2005). Perceived parental efficacy: Concept analysis. *J Adv Nurs.*, 49(4), 387-96. doi: 10.1111/j.1365-2648.2004.03302.x

Doğan Keskin, A. & Baykoç, N. (2015). Hastanede Çocuk Gelişimi Birimi'ne yönlendirilen çocukların değerlendirilmesi. *Hacettepe University Faculty of Health Sciences Journal*, 1(2), 101-13. 1 Nisan 2022 tarihinde <https://dergipark.org.tr/tr/pub/husbfd/issue/7893/103877> adresinden erişildi.

Elibol F. (2007). *12-36 aylar arasında çocuğa sahip annelere verilen grup eğitiminin annelerin anne babalık görevlerinde özyeterliklerine yönelik katkısının incelenmesi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Elibol, F., Mağden, D. & Alpar, R. (2006). 12-36 aylar arasında çocuğu olan annelere verilen eğitimin annelerin ana-babalık görevlerinde öz yeterliliklerine katkısının incelenmesi. *Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Dergisi*, 3(1-2), 52-61. 12 Nisan 2022 tarihinde <https://search.trdizin.gov.tr/tr/yayin/detay/66243/12-36-aylar-arasinda-cocugu-olan-annelere-verilen-egitimin-annelerin-ana-babalik-gorevlerinde-oz-yeterliliklerine-katkisinin-incelenmesi> adresinden erişildi.

- Engin, E.C. (2015). *Bir aile hekimliği bölgesinde kayıtlı 6-18 yaş arası çocuk ve ergenlerde görülen davranış ve uyum problemlerinin; bu çocuk ve ergenlerin ailelerinin demografik özellikleri, tutum ve davranışlarıyla olan ilişkisinin incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Üsküdar Üniversitesi, İstanbul.
- Eratay, E. (2011). Okul öncesi çocuklarında davranış problemleri. *Educ Sci.*, 6(3), 2347-62. 11 Mart 2022 tarihinde <https://dergipark.org.tr/tr/pub/nwsaedu/issue/19819/212066> adresinden erişildi.
- Ersanlı Kaya, C. (2013). *Gebelerde ebeveyn uyum desteği programının ebeveyn öz yeterlik algıları üzerine etkileri* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Ertuğrul, K (2014). *Ruhsal bozuklukların tanısıl ve sayımsal el kitabı DSM- 5* (5. bs.). Ankara: HYB.
- Fein, E. (2014). *Individual and systemic factors that contribute to job satisfaction and intention to turnover in residential youth-care workers* (PhD Thesis). Massachusetts School of Professional Psychology, Boston, MA.
- Fosco, G.M., Sloan, C.J., Fang, S. & Feinberg, M. E. (2022). Family vulnerability and disruption during the COVID-19 pandemic: prospective pathways to child maladjustment. *J Child Psychol Psychiatr.*, 63(1), 47-57. doi: 10.1111/jcpp.13458
- Groeneveld, R.A. & Meeden, G. (1984). Measuring skewness and kurtosis. *J R Stat Soc Ser D Stat.*, 33(4), 391-9. doi: 10.2307/2987742
- Güneş, A. (2015). *0-6 yaş dönemi çocuk eğitiminde 100 temel kural*. İstanbul: Timaş.
- Güven, E. (2013). *Çocuğun davranış sorunları ile algıladığı anne baba çatışması arasındaki ilişkiler: duygu sosyalleştirmenin aracı rolü* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Hopkins, K.D. & Weeks, D.L. (1990). Tests for normality and measures of skewness and kurtosis: their place in research reporting. *Educ psychol meas.*, 50(4), 717-29. doi:10.1177/0013164490504001
- Israel, G.D. (1992). *Determining sample size*. Florida: University of Florida Cooperative Extension Service Institute of Food and Agriculture Sciences, EDIS.
- İnan, H.Z. (2010). Anaokulu çağı çocukları olan anne-babaların karşılaştıkları problemler. *Milli Eğitim Dergisi*, 40(188), 218-29. 10 Ocak 2022 tarihinde <https://dergipark.org.tr/tr/pub/milliegitim/issue/36196/407012> adresinden erişildi.
- İnce, E. (2013). *Kayseri İli'nde kurum bakımında olan 6-14 yaş grubu korunmaya muhtaç çocukların ruhsal uyum durumları* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Erciyes Üniversitesi, Kayseri.

- Jones, T.L. & Prinz, R.J. (2005). Potential roles of parental self-efficacy in parent and child adjustment: A review. *Clin Psychol Rev.*, 25(3), 341-63. doi: 10.1016/j.cpr.2004.12.004.
- Jung, S., Hong, Y. & Sok, S. (2021). Factors influencing quality of care service of caregivers for preschoolers. *Int J Environ Res Public Health*, 18(8), 4291. <https://doi.org/10.3390/ijerph18084291>
- Jusiene, R., Breidokiene, R. & Pakalniskiene, V. (2015). Developmental trajectories of mother reported regulatory problems from toddlerhood to preschool age. *Infant Behav Dev.*, 40, 84-94. doi: 10.1016/j.infbeh.2015.04.003
- Kaplan, H. (2016). *Çocuk evlerinde uygulanan dini rehberlik hizmetlerinin din görevlileri ve ev sorumluları açısından değerlendirilmesi: Çanakkale örneği* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Çanakkale Üniversitesi, Çanakkale.
- Keten, D. (2017). *Korunmaya muhtaç çocuklar: ankara çocuk evleri üzerine niteliksel bir araştırma* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Ankara.
- Kılıç, F. (2019). *Çocuk evlerinde çalışan bakım elemanlarında psikolojik sermaye algısı, iş doyumunu ve maneviyat arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, İstanbul.
- Kıvrak Kunt, P. (2019). *5-6 yaş çocukların annelerinin ebeveyn öz yeterlik algılarının incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Kızılelmas, F. (2021). Spor yapan kadınların bireysel ve toplumsal yaşam biçimlerinde meydana gelen değişimler: Düzce örneği. *Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(1), 152-70. 3 Kasım 2021 tarihinde <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1704594> adresinden erişildi.
- Kulaksızoğlu, A. (1998). *Ergenlik psikolojisi*. İstanbul: Remzi.
- Kurt, F.K. (2015). *Anasınıfına devam eden 60-72 aylık çocukların duygusal beceri düzeylerinin ve problem davranışlarının incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Maniadaki, K., Sonuga-Barke, E., Kakouros, E. & Karaba, R. (2005). Maternal emotions and self-efficacy beliefs in relation to boys and girls with AD/HD. *Child Psychiatry Hum Dev.*, 35(3), 245-63. doi: 10.1007/s10578-004-6460-3
- Meunier, J.C., Roskam, I. & Browne, D.T. (2011). Relations between parenting and child behavior: Exploring the child's personality and parental self-efficacy as third variables. *Int J Behav Dev.*, 35(3), 246-59. doi:10.1177/0165025410382950

- Moors, J.J.A. (1986). The meaning of kurtosis: Darlington reexamined. *Am Stat.*, 40(4), 283-4. <https://doi.org/10.1080/00031305.1986.10475415>
- Morawska, A., Sanders, M.R., Haslam, D., Filus, A. & Fletcher, R. (2014). Child Adjustment and Parent Efficacy Scale: Development and initial validation of a parent report measure. *Aust Psychol.*, 49(4), 241-52. <https://doi.org/10.1111/Ap.12057>
- Nunes, C., Martins, C., Ayala-Nunes, L., Matos, F., Costa, E. & Gonçalves, A. (2021). Parents' perceived social support and children's psychological adjustment. *J Soc Work*, 21(3), 497-512. <https://doi.org/10.1177/1468017320911>
- Ogelman, H.G. & Topaloğlu, Z.. (2014). 4-5 yaş çocuklarının sosyal yetkinlik, saldırganlık, kaygı düzeyleri ile anne-babalarının ebeveyn özyeterliği algısı arasındaki ilişkilerin incelenmesi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14(1), 241-71. <https://doi.org/10.17240/aibuefd.2014.14.1-5000091511>
- nal, B. (2021). *Vardiyalı alışan ebeveynler ile gündüz çalışan ebeveynlerin ebeveyn öz yeterlik algıları ile ebeveynlik rollerine ilişkin kendilik algıları arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). skdar Üniversitesi, İstanbul.
- Öngider, N. (2013). Anne-baba ile okul öncesi ocuk arasındaki ilişki. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 5(4), 420-40. <https://doi.org/10.5455/cap.20130527>
- zbey, S. (2009). *Anaokulu ve Anasınıfı Davranış leği'nin (PKBS-2) geçerlik güvenirlik çalışması ve destekleyici eğitim programının etkisinin incelenmesi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
- zbey, S. (2010). Okul ncesi çocuklarda uyum ve davranış problemleriyle başa çıkmada ailenin rolü. *Sosyal Politika alışmaları Dergisi*, 21(21), 9-18. 3 Kasım 2021 tarihinde <https://dergipark.org.tr/tr/pub/spcd/issue/21100/227232> adresinden erişildi.
- zdemir, G. (2019). *Annelerin 3-6 yaş çocuklarına sağladıkları ev ortamının uyarıcılığı ile ebeveyn öz yeterlik düzeyi arasındaki ilişki* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Öztürk, E. (2018). *ocuk Evleri Sitesinde alışan Bakım Elemanlarının Problem özme Becerileri, ğrenilmiş Güçlülük ve ocuk Sevme Düzeyleri Arasındaki İlişki: Ankara İli rneği* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Perlmutter, M. & Hall, E. (1992). *Adult development and aging* (2th ed). New York: John Wiley and Sons.

- Rescorla L, Achenbach T, Ivanova MY, Dumenci L, Almqvist F, Bilenberg N, ... & Verhulst, F. (2007). Behavioral and emotional problems reported by parents of children ages 6 to 16 in 31 societies. *J Emot Behav Disord.*, 15(3), 130-42. doi:10.1177/10634266070150030101
- Rominov, H., Giallo, R. & Whelan, T.A. (2016). Fathers' postnatal distress, parenting self-efficacy, later parenting behavior, and children's emotional-behavioral functioning: a longitudinal study. *J Fam Psychol.*, 30(8), 907-17. doi: 10.1037/fam0000216
- Roza, S.J., Hofstra, M.B., Van Der Ende, J. & Verhulst, F.C. (2003). Stable prediction of mood and anxiety disorders based on behavioral and emotional problems in childhood: A 14-year follow-up during childhood, adolescence, and young adulthood. *Am J Psychiat.*, 160(12), 2116-21. doi: 10.1176/appi.ajp.160.12.2116
- Sanders, M.R. (2012). Development, evaluation, and multinational dissemination of the Triple P-Positive Parenting Program. *Annu Rev Clin Psychol.*, 8, 345-79. doi: 10.1146/annurev-clinpsy-032511-143104
- Sanders, M.R. & Woolley, M. (2005). The relationship between maternal self-efficacy and parenting practices: Implications for parent training. *Child Care Health Dev.*, 31(1), 65-73. doi: 10.1111/j.1365-2214.2005.00487.x
- Sayal, B. (2017). *Anne babaların erken dönem uyumsuz şemalarının çocuk davranış sorunları ile ilişkisinin incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Gelişim Üniversitesi, İstanbul.
- Seçer, Z., Gulay Ogelman, H., Onder, A. & Berengi, S. (2012). Analysing mothers' self-efficacy perception towards parenting in relation to peer relationships of 5-6 year old preschool children. *Educational Sciences: Theory and Practice*, 12(3), 2001-8. 15 Aralık 2021 tarihinde <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1000906.pdf> adresinden erişildi.
- Seçer, Z., Gülay Ogelman, H. & Önder, A. (2013). The analysis of the relationship between fathers' parenting self-efficacy and the peer relations of preschool children. *Early Child Dev Care*, 183(1), 63-74. doi:10.1080/03004430.2011.653809
- Studts, C.R., Pilar, M.R., Jacobs, J.A. & Fitzgerald, B.K. (2019). Fatigue and physical activity: Potential modifiable contributors to parenting sense of competence. *J Child Fam Stud.*, 28(10), 2901-9. doi: 10.1007/s10826-019-01470-0
- Şahin, F. (1994). *Yetiştirme yurtlarında kalan gençlerin benlik saygıları üzerine bir inceleme* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

- Şahin, G. (2020). *Okul öncesi dönemde ebeveyn stresi ve algılanan sosyal destek arasındaki ilişkinin değerlendirilmesi: KKTC’de Bir Araştırma* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Lefke Avrupa Üniversitesi, Lefke.
- Taner Derman, M. & Başal, H.A. (2013). Okulöncesi çocuklarında gözlenen davranış problemleri ile ailelerinin anne-baba tutumları arasındaki ilişki. *Amasya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2(1), 115-44. 5 Ocak 2022 tarihinde <https://dergipark.org.tr/tr/pub/amauefd/issue/1728/21177> adresinden erişildi.
- T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (2021). *2020 yılı faaliyet raporu*. 15 Mayıs 2021 tarihinde <https://www.aile.gov.tr/media/73627/2020-faaliyet-raporu.pdf> adresinden erişildi.
- Taş B. (2006). AB uyum sürecinde Türkiye için yeni bir bölge kavramı: İstatistikî bölge birimleri sınıflandırması (İBBS). *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(2), 185-97. 15 Nisan 2021 tarihinde <https://acikerisim.aku.edu.tr/xmlui/handle/11630/3611> adresinden erişildi.
- Telef, B.B. (2013). Psikolojik iyi oluş ölçeği: Türkçeye uyarlama, geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 28(3), 374-84. 15 Şubat 2021 tarihinde <https://toad.halileksi.net/wp-content/uploads/2022/07/psikolojik-iyi-olus-olcegi-toad.pdf> adresinden erişildi.
- Uzun, B. (2019). *Engelli çocukların annelerinde fiziksel aktivite düzeyi, bakım veren yükü, ebeveyn öz yeterliliği ve depresyon arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Vimpani, G., Patton, G. & Hayes, A. (2002). The relevance of child and adolescent development for outcomes in education, health and life success. A. Sanson (Der.), *Children’s health and development: new research directions for Australia*. Melbourne: Australian Institute of Family Studies.
- Weaver, C.M., Shaw, D.S., Dishion, T.J. & Wilson, M.N. (2008). Parenting self-efficacy and problem behavior in children at high risk for early conduct problems: The mediating role of maternal depression. *Infant Behavior and Development*, 31(4), 594-605. doi: 10.1016/j.infbeh.2008.07.006
- Yalçın, A. (2011). *Çocuk koruma kanunu kapsamında korunmaya muhtaç çocukların gelecek kaygılarının incelenmesi: Afyonkarahisar Örneği* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Afyonkocatepe Üniversitesi, Afyonkarahisar.
- Yavuzer, H. (1997). *Çocuk psikolojisi* (14. bs.). İstanbul: Remzi.

Yavuzer, H. (2007). *Çocuk psikolojisi* (30. bs.). İstanbul: Remzi.

Yoldaş, C. (2020). *Okul öncesi dönem çocuklarının davranış problemleri ve ebeveynlerinin yaşam pozisyonları arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Yörükoğlu, A. (1998). *Çocuk ruh sağlığı*. İstanbul: Özgür.

Yörükoğlu, A. (2007). *Değişen toplumda aile ve çocuk*. İstanbul: Özgür.

Öztürkçe Meselesi ve Nesiller Arası İletişim ("Öztürkçe" and Intergenerational Communication)

Ömer Akdağ¹

Makale Geçmişi

ÖZ

Article History

Alındı/Received:

29/01/2024

Kabul edildi/Accepted:

05/06/2024

Article Type:

Derleme Makalesi

Review Article

DOI:

10.48174/buaad.1427542

Bu çalışmada 1930'lu yıllarda uygulanan arı dil veya Öztürkçe tatbikatının nesiller arası iletişim yönü ve kültürel müktesebatımızın muhafazası üzerinde yaptığı etki değerlendirilmiştir. Hatırlanacağı üzere 1932 yılında başlayıp 1936 ve 1937 yılına kadar uzanan "Öztürkçe" uygulaması yapıldı. Bu uygulamada takip edilen maksat, "Türkçe kökenli kelimelerle iktifa edilmesi" olarak ifade edilmiş ise de uygulamadan anlaşıldığı kadarıyla hedef Arapça ve Farsça menşeli kelimelerin atılmasıydı. Nitekim öyle oldu ve Arapça menşeli kelimelerin yerine arkaik metinlerden, sokakta kullanılan kelimelerden karşılıklar bulundu veya uyduruldu. Öztürkçe uygulamasının önde gelen isimlerinden Falih Rıfkı Atay'ın ifadesiyle Arapça menşeli olduğundan "şey" kelimesinin bile kullanılmasına müsaade edilmedi. Dört-beş senelik tecrübe neticesinde işin içinden çıkılmaz hale gelmesi üzerine Güneş Dil Nazarisiyle bu denemeden vazgeçildi. Vazgeçildi ama Türkçemiz yara aldı ve 1970'li yıllarda Öztürkçe uygulaması daha şiddetli şekilde sürdürüldü. Dilimizde tatbik edilen bu talihsiz tecrübe nesiller arası kopukluk ve kültürel kırılmalara sebebiyet verdi.

Anahtar Kelimeler: Öztürkçe, nesiller arası iletişim, Türkçe meselesi

© 2024 BUAAD-BIJAR. Tüm hakları saklıdır.

Kaynak gösterme / To cite this article:

Akdağ, Ö. (2024). Öztürkçe meselesi ve nesiller arası iletişim. *Bayterek Uluslararası Akademik Araştırmalar Dergisi*, 7(1), 59-68. doi: 10.48174/buaad.1427542

Abstract

In this article, the pure language or Turkish language practice that was in place in the 1930s will be evaluated in terms of the direction of intergenerational communication and the damage it did to the preservation of our cultural heritage. Starting in 1932 and continuing until 1936 and 1937, the practice of the Turkish language application was put into practice. Although the purpose of this application was expressed in terms of "being satisfied with words of Turkish origin", the main aim was to get rid of words of Arabic and Persian origin. In fact, equivalents were found or invented to replace these words. In the words of Falih Rıfkı Atay, one of the leading figures of Turkish language practice, even the use of the word "şey" was not allowed because it is of Arabic origin. The level reached in the end was chaos and this attempt was abandoned with the Sun Language Theory. It was abandoned, but our Turkish language was injured and in the 1970s the practice of Turkish language was continued more vigorously. This unfortunate experience, applied to our language, has led to generational divisions and cultural ruptures.

Keywords: Öztürkçe, Intergenerational Communication, Turkish language issue

¹KTO Karatay Üniversitesi, İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, omer.akdag@karatay.edu.tr, Orcid: 0000-0002-3528-840

Giriş

Milli şuuru/bilinci oluşturan temel unsurdan biri dildir. Bir toplumun millet olmak şuurunun en büyük besleyici unsurlarının başında dil ve kültür gelir². Yakın tarihte lisan münakaşaları sadece dil ile münhasır kalmamıştır. “Modernleşme” söylemlerinin gündeme gelmesiyle başlamış olan dil tartışmaları Cumhuriyet’in ilk yıllarında “uluslaşma”³ inşasında temel unsur olarak önemli saiklerden birinin lisan olduğu kabul edilmiştir. Bu tespitin doğru fakat uygulamada bazı problemler olduğunu belirtmek gerekir.

Dil, canlıdır ve mütemadiyen/her an inkişaf eder/gelişir. Medenî toplumlar temasa geçtiği kültürlerle kelime alışverişinde bulunur. Cemil Meriç (ö. 1987) şunları söyler: “*Dil; medeniyetin, hafızanın, millet olabilmenin ana vasfıdır. Bir toplumdaki dilini alırsanız, o toplumun milliyetini, medeniyeti, hafızasını da almış olursunuz. Bir toplumun diline kastederseniz, o toplumun dinine, kültürüne, sanatına da edebiyatına da kastetmiş olursunuz*”⁴. Meriç’in isabetle ifade ettiği gibi dile yapılan müdahale aynı zamanda kültürümüze yapılan müdahaleyle eşdeğerdir. “Arı dili” veya “öztürkçeyi” müdafaa edenlerin Türk-İslam kültürüne karşı takındıkları olumsuz tavır bu hususu teyit etmektedir. Nitekim yakın tarihimizde “arı dil” müdafilerinden/savunucularından Nurullah Ataç (ö. 1957) Kur’ân-ı Kerîm’e olan “mesafesinin”⁵ bir nişanesi/göstergesi olarak yazı ve şiirlerinde, Arapça ve Farsça kökenli kelime kullanmadığı gibi “ve”⁶ edatını özellikle kullanmamayı tercih etmiştir. Ataç şunları söylemektedir: “*Yazı devrimi yaptık. Okullarımızda artık Arapça, Farsça okutulmuyor. Bunun için dilimize girmiş Arapça, Farsça kelimelerin yapılarını gençler bilmiyorlar. Kelimelerin yapıları bilinmeyince de anlamları açık ve kesin olarak öğrenilemez. Çocuklarımıza Latince Yunanca öğretmediğimize göre Avrupa dillerinden kelime almamız da doğru değildir. O halde dilimize yerleşmiş bütün yabancı kelimeleri kovmalı, onların yerine, varsa Türkçelerini koymalı, yoksa Türkçe kök ve eklerden yeni karşılıklar bulmalıyız*”⁷. Görüldüğü gibi Ataç, Arapça ve Farsça kökenli

² Mehmet Mustafa Örcü-Samet Çakmak, “İki Uluslaşma Örneği: Yunanlıların Arı Dil Projesi ‘Katharevusa’ ve Türklerin ‘Öztürkçe’ Girişimi”, *Türk Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, Yıl: 8, Sayı: 20, (2020), s. 335.

³ Biz, “uluslaşma” ile milliyetçilik veya milli olmayı kişinin ait olduğu milleti, mazisi ve mevcut sosyo-kültürel müktesebatıyla sevmek ve tebcil etmek olarak değerlendirmekteyiz.

⁴ Cemil Meriç, *Jurnal*, Çağaloğlu, İletişim Yayınları, İstanbul 1992, s.70-71.

⁵ Nurullah Ataç’ın İslam’a mesafeli olduğuna dair şu anekdot fikir verebilir: “Müslüman değilim, ama Müslüman Düşmanıyım” diyebilecek kadar cüretkâr olan Nurullah Ataç ile ilgili bir anısını, ‘Yaşasın Edebiyat’ dergisinde yazan, ancak benim de Ahmet Kekeç’in ‘Gazeteciyim Ama Tedavi Görüyorum’ adlı kitabında okuduğum, Fazıl Hüsnü Dağlarca olayı şöyle anlatır: Ataç’ın karısının öldüğü yıldır. Bir gün Ankara’daki ‘Kitap’ betikevime Nurullah Ataç soluk soluğa geldi. ‘Neredesin Dağlarca. On kezdir geliyorum, seni bulamıyorum’ dedi. Neden aradınız ki? Sizin için ne yapabilirim ki?’ dedi. ‘Karım bir süredir hasta, doktorlardan yardım göremiyorum. Sen Allah’ın anan birisin, karıma dua eder misin?’ dedi. Yanıtladım: ‘On kez bu duyguyu taşıdıysanız, benim dua etmemi düşündünüzse, istediğiniz olmuştur. Tanrıya içinizdeki dua ulaşmıştır. Tanrıya inanmak budur’ dedim. Kahvesini içerken Ataç, yarı duyulur bir sesle: Allah Allah, ben de Müslüman oldum ha’ diyordu”. Rasih Reşat, “Ataç, Dağlarca, Ezan ve din”, Kıbrıs Postası, 11 Kasım 2015.

⁶ “Ve” bağlacı Arapçadan ve dilimize intikal etmiştir. İslam öncesi Türkçe metinlerde “ve” bağlacı yoktu.

⁷ T. Tekin, “Ataç’ın Dilciliği ve Tilcikleri”, *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, VII (80), 1958, s. 408’den naklen Elif Arı, “Ataç’ın Sözcükleri ve Dile Müdahale Konusu”, *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, Prof. Dr. Etin Akar’a Armağan, C. 5, Sayı: 4, Aralık 2021, s. 2308.

kelimelerin dilimizden “kovulmasını” istemektedir. Ataç, milletimizin yüzlerce yıl kullandığı kelimelerin nesiller boyu devamına razı değildir. Nitekim şu sözler bu hususu teyit etmektedir: “*Her işte olduğu gibi dil işinde de başlıca yağımız (düşmanımız) bu Doğulu düşünüşü, Doğulu görüşüdür. Ondan silkinmedikçe ne dilimizi düzeltebiliriz ne de gerçekten uygarlık yolunda girebiliriz*”⁸. Ataç’ın bu ifadesinde kullandığı “Doğulu” ifadesiyle Müslümanlığı kastettiği açıktır.

Anlaşıldığı kadarıyla Ataç milletimizin sadece Müslüman olmasından şikâyetçi değil O aynı zamanda mutlaka Batılı olmamız gerektiğini düşünmekteydi. Ataç dil ve medeniyet münasebeti hususunda şunları söylüyor: “Dil, bir medeniyet olayıdır. Bir medeniyetin kurduğu dil, başka bir medeniyetin düşündüklerini söyleyemez. Yetmez onu söylemeğe. Bir ulus, medeniyetini değiştirdi mi, dilini de değiştirmek zorundadır”⁹. Ataç’ın buradaki tespitlerinden bir kısmına katılmamak mümkün değil. Mesela “bir medeniyetin kurduğu dilin başka bir medeniyetin düşündüklerini söyleyemez” tespiti yerinde bir tespittir. Ataç’ın “bir ulus medeniyet değiştirdi mi dilini de değiştirmek zorundadır” teşhisi de isabetlidir. Ancak burada iştirak edemediğimiz hususlar vardır. Bunlardan biri “ulus” kavramıyla ilgilidir. Ataç’ın kullandığı “ulus” kavramıyla bizim bu kelimedenden (ulus) murat ettiğimiz anlam arasında farklılık vardır. Ataç’ın “medeniyet değiştirmek” ifadesiyle işaret ettiği varlığın millet olduğu anlaşılmaktadır. Biz, medeniyet değiştiren/değiştirebilir ve değiştirme iradesi gösteren topluluklara “millet” kavramını kullanırken Ataç “ulus” kavramını tercih etmektedir¹⁰. Ataç’tan iktibas ettiğimiz yukarıdaki ifadeler çerçevesinde farklı düşündüğümüz bir diğer husus Batı medeniyetine girmek “mecburiyetinde” olduğumuza dair fikridir. Ona göre bin yıldır mensubu olduğumuz medeniyetten çıkmamız “gerekiyordu”. Cumhuriyet’in ilk yıllarında gündeme getirilen “öztürkçe” uygulaması bu anlayışın bir yansıması ve “Türkçe ibadet” meselesi de bu anlayışın tamamlayıcısıydı.

1930’lu yıllarda tecrübe edilen “Arı dil” uygulaması 4-5 sene uygulandıktan sonra Güneş Dil Teorisi ile vazgeçilmiştir¹¹. Bu teoriye göre Türkçe insanlık tarihinin ilk dilidir. İlmî ve akademik temeli olmayan bu nazariye 1930’lu yıllarda Mustafa Kemal Paşa tarafından desteklendi ve bizzat geliştirildiyse de lisaniyatçılar/dilbilimciler tarafından kabul görmedi ve 1938’den sonra tedavülenden kaldırıldı.

⁸ Arı, agm, s. 2311.

⁹ Ömer Asım Aksoy vd., *Ölümünün 10. Yıldönümünde Ataç’ı Anış* (Ankara: Türk Dil Kurumu, 1968), 217.

¹⁰ “Ulus” kavramı ile “millet” kavramı bizce çok farklıdır. Özetle belirtmek gerekirse; “ulus” kavramı “millet” kavramına kıyasla daha dar ve yakın zamana ait bir kavramdır. “Ulus” kavramıyla “millet” kavramı bazı yönleriyle çakışan/mutabık olan kısımları olsa da “ulus” kavramı “millet” kavramı kadar ihata edici/kuşatıcı değildir. Bkz. Gökçe Zabunoğlu, “Günümüzde Ulus-Devlet”, *Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Year:2018, Volume:13, s. 539 vd.

¹¹ Güneş Dil Teorisi hakkında bkz. :Bülent Baykuş, “Cumhuriyet Döneminde Dil Tartışmalarında Güneş Dil Teorisi”, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Muğla 2020; Ömer Demircan, “Güneş Dil Teorisi”, *İletişim Fakültesi Dergisi*, Yıl: 2012, s.119 vd.

Sadeleştirmeden Öz Türkçeye

Türkiye’de lisan münakaşaları Osmanlı’nın son dönemlerinde modernleşme “sürecinde” gündeme gelmiş ve Cumhuriyet ile birlikte “uluslaşma” ile atbaşı gitmiştir¹². Dilde sadeleştirme ile 19. asrın ikinci yarısında başlayan bu “süreç” 20. asrın ilk çeyreğinde dilde tasfiye müncer olmuştur. 1930’lu yıllardaki bu tasfiye hareketi (Öztürkçe) dilimizde anlama ve anlatma kabiliyetini körleştirmekle kalmamış aynı zamanda nesiller arasındaki irtibatı da zayıflatmıştır. Benzeri bir uygulama Yunanlılar tarafından 1800’lü yılların başlarında denenmiş fakat bütünleştirici ve müşterek bir payda kültürü inşa edememiştir¹³. Komşumuz Yunanlıların tecrübe ettiği ve başarıya ulaşamadığı bu denemeyi ülkemizde tekrar etmek büyük bir talihsizlik olarak tarihe geçmiştir.

Cumhuriyet’in ilk yıllarında hayata geçirilmeye teşebbüs edilen ve “öz Türkçe” olarak ifade edilen bu uygulama Geoffrey Lewis tarafından akıcı bir üslupla anlatılmaktadır¹⁴. Bahse konu bu talihsiz “deneme” 1935’te Viyana’da yaşayan Dr. Hermann F. Kvergiç tarafından kaleme alınan “Güneş Dil Nazariyesi” olarak şöhret bulan “La Psychologie de Quelques Elements des Langues Turgues” (Türk Dillerinin Bazı Unsurlarının Psikolojisi) başlıklı bir tebliğden¹⁵ ilham alınarak vazgeçilmiştir. Ne var ki, daha sonraki yıllarda aynı anlayışın takipçileri “öztürkçe” etiketi altında dilimizde tasfiye uygulamasını devam ettirerek Türkçemizin tahrip edilmesine sebebiyet vermişlerdir.

“Tahrip” kelimesini özellikle kullandık. Zira bu kelimenin ihtiva ettiği mana bizim izah etmek istediğimiz hususu izah etmekte yardımcı olmaktadır. “Tahrip” kelimesinin karşılığı lügatte şöyledir: Harap etmek, viran etmek. Yıkıp bozmak. Mamuriyeti imha etmek¹⁶. Tespit edebildiğimiz kadarıyla 1930’lu yıllarda tatbik edilen “Arı dil” uygulaması, aşağıda örnekler vererek izah edileceği üzere Türkçemizi harap etmiş, viraneye çevirmiş ve asırlardır mamur hale gelmiş olan dilimizin mamuriyetini imha etmiştir.

Osmanlı’nın son çeyreğinde başlayan, Cumhuriyet’in ilk yıllarında en yüksek seviyesine ulaşan ve günümüzde bazı çevrelerin ısrarla devam ettirmek istediği “öz Türkçe” taraftarlığı, Türkçeyi bütün yabancı dillerden “arındırma” değil milletimizin asırlarca iktisap ettiği/biriktirdiği kelimeleri dilimizden attırmaktı. İnsanlık tarihi boyunca bütün toplumlar temasta buldukları kültürlerden kelime teatisinde bulunmuşlardır. Denilebilir ki, hiçbir toplum kendi dışındaki kültürlerden kelime almadığına dair tek bir örnek yoktur. Milletimiz bu gerçekten hareketle tarihi akışı içinde temasta bulunduğu kültürlerden kelime ve kavram alış-verişinde bulunmuştur. Nitekim

¹² Örucü-Çakmak, agm, s. 340.

¹³ Örucü-Çakmak, agm, s. 340.

¹⁴ Geoffrey Lewis, *Trajik Başarı Türk Dil Reformu*, Gelenek Yayınları (Çev. Mehmet Fatih Uslu), İstanbul 2004.

¹⁵ Lewis, age, s. 79.

¹⁶ Şemseddin Sami, *Kâmus-ı Türkî*, Fazilet Neşriyat, İstanbul 2016, s. 388.

başta Arapça ve Farsça olmak üzere Çince, Soğdca, Toharca, Moğolca, Slavca ve Rumcadan birçok kelime dilimize kazandırılmış ve bunlar bugün menşelerini hissettirmez hâle gelmişlerdir. “Başta Arapça” ifadesini özellikle kullandık. Zira milletimiz İslamiyet ile buluştuktan sonra tepeden tırnağa kendini güncellemiştir. Ait olduğu Türk kimliğini kaybetmeden bu güncelleme gerçekleşmiştir. Milletimizin Türkçemize kazandırmış olduğu bu kelimelere “fethedilmiş kelimeler” denilmektedir. “Kaldırım” kelimesi Rumcadır, Rumcadan dilimize gelmiştir. “Kiler”, bayrağın “gönder”i hattâ “ninni” Rumcadan geçmiştir. Bu kelimelerin lisanımızdan “atılması” 20. asra kadar hiç düşünülmedi. Fakat nedense Arapça kökenli kelimeler “yabancı” olarak görüldü ve atılmaya teşebbüs edildi.

Hatırlamak gerekir ki, yabancı menşeli mülahazasıyla dilimizde asırlardır kullanmakta olduğumuz kelimelerin atılması sadece Türkçemizdeki kelimelerin kaybıyla kalmaz/kalmamış aynı zamanda “atılan” kelime ve kavramlarla birlikte kültürel müktesebatımız da zarar görür/görmüştür. Kaybedilen kelimeler hafızamızın nisyana terk edilmesi/unutturulması ve nesiller arasındaki iletişimin zayıflatılması olarak da kendini gösterir/gösterdi/gösterecektir. Asırlar boyunca Türkçemizde kullanmakta olduğumuz ve nesilden nesile intikal etmiş kelime ve kavramlarımız milli emanetlerimiz ve asil hislerimizin taşıyıcısıdır. “Öztürkçe” adı altında yapılan/yapılmaya devam edilmek istenen bu uygulama ile kök değerlerimizden uzaklaşmaktadır. “Kök değerlerimiz” ile ifade edilmek istenen husus, milletimizin asırlardır meydana getirdiği müşterek kıymetlerdir.

Türkçe ibadet teşebbüsünün ayrılmaz parçası olan “öztürkçe” uygulamasının lisanımıza neye mal olduğunu birkaç örnekle izah etmeye çalışalım: Mesela “*rahmetli*” veya “*merhum*” kelimesini ele alalım. Rahmet mefhumu /kavramı, İslâm öncesinde yoktu. O çağın telâkkileri içinde “*rahmet*” diye bir mefhum düşünülemezdi. Bu “rahmetli” kelimesini bilmeyen yoktur. Şimdi “öztürkçe/arıtürkçe” akımına “kapılarak” “merhum” kelimesini, “yabancı menşeli” mülahazasıyla lisanımızdan “atmış” olsak, “merhum” kelimesinin yerine “*ölü*” kelimesini ikame etmek mecburiyetinde kalacağız. Bu durumda vefat etmiş birinden bahsederken “ölü falanca” şeklinde ifade etmemiz gerekmez mi? “Ölü falanca” ifadesiyle “Rahmetli” veya “merhum” kelimesi aynı mıdır? “Rahmetli” kelimesinin yerine “ölü” ifadesini kullanmakla vefat etmiş olan kişiye olan incelik ve hürmeti yok etmiş olmaz mıyız? Başka bir örnek verelim: Mesela İslamiyet’te “*şehit*” kavramı çok önemlidir. Peygamberlik makamından hemen sonra gelir. Bir dinî ve mânevî payeyi ifade eder. Bu kavram da Kur’an menşelidir ve “arı dilcilere” göre bu kelime de “atılmalıdır”. Buna göre “şehit” ifadesi yerine “ölü” kelimesini koyarsak, kelime zenginliği kaybolduğu gibi muhteva ve hürmet derinliği yok olmaz mı? Düşünün; “*şehit asker*” yerine “ölü asker”, “*şehit Mehmed*” yerine “ölü Mehmed”, “şehitlik” yerine “ölülük” ifadesi kullanılmış olacak ki, bu durumda kavramlarımızın yok edilmesi bir yana, şehitlik gibi ulvî payenin kadavra mevkiine düşürülmesi gibi bir durum ortaya

çıkarmaz mı?¹⁷. Banarlı (ö.1974), “Bizim dilimiz, bir imparatorluk dilidir. Her dil imparatorluk dili olamaz. Çünkü her millet imparatorluk kuramaz. Atalarımızın bize miras bıraktığı en güzel iki şeyden biri vatanımız ise diğeri lisanımız” demektedir¹⁸. Milletimizin İslamiyet ile buluşmasından sonra atalarımızın bu mümtaz mirasını ihtimamla muhafaza etmek hepimizin vazifesidir/görevidir.

İslam Dini Kültürümüzü Kristalize Etmiştir

11. asırda milletimizin hemen hemen tamamının Müslüman olmasıyla İslam camiasına dâhil olması, kültürel bir asimilasyona sebebiyet vermemiş kültürel müktesebatımızı kristalize etmiştir. İslam’dan önce milletimizde kısmen ihtirası ihtiva eden bir cihangirlik anlayışı vardı¹⁹. İslam öncesi itibariyle bunu yadırgamamak lazımdır. Milletimizdeki bu cihangirlik anlayışı İslam’dan sonra da “i'lây-ı kelimetullah” şeklinde İslamî bir kıvam kazanmıştır²⁰. Bilindiği gibi İslam’da ırk gerçeği var fakat ırkçılık yoktur²¹. Bu hususu Osmanlı Devleti en iyi şekilde formüle etmiş ve tatbik etmişti. Osmanlı Devleti’nin kurucu unsurunun Kayı boyu olması, Osmanlı hanedan mensuplarının soy olarak Oğuz neslinden geldiklerinin şuurunda olmaları²² ve bu hususu öne çıkarıp tahakküm vasıtası yapmadan muhtelif milletleri ahenk içinde idare etmeleri, Osmanlı yönetiminin beslendiği Ehl-i sünnet İslam anlayışının güzel bir örneğini teşkil eder kanaatindeyiz. Bu anlayışın bir gereği/vecibesi olarak Osmanlı devleti ırkçılık siyaseti takip etmemiştir. Kurulduğu tarihten siyaset sahnesinden çekilmesine kadar Osmanlı’da devlet dilinin Türkçe olması, medreselerde Türkçe tedris/eğitim yapılması bu tespitimizi teyit etmektedir.

Demek ki İslamiyet, Osmanlı tecrübesinde görüldüğü gibi ırkçılık yapmadan milletimize mensubiyet şuru kazandırmıştır. Ancak 19. asrın son çeyreği ve bunun devamı olarak Cumhuriyet’in ilk yıllarında Türkçe ibadet projesi ve bunun tamamlayıcısı olan “Arı dil” uygulamasıyla Türkçemizin içi boşaltılmak suretiyle İslamiyet pasifize edilmek istenmiştir. Türkçenin içinin boşaltılmasıyla oluşan “arı dil” ile nesiller arası iletişim zayıflatılmıştır. Türkiye’de 1930’lu yıllarda benimsenmiş olan “arı Türkçe” toplumun “ne olduğu” değil “ne olması gerektiği” üzerinde durulmuş ve toplumun “ne olması” gerektiği üzerinde durulurken onun “ne olduğu” unutturulmak istenmiştir²³. “Ne olduğunu bilmeyen” bir topluluk “ne olacağını” bilebilir mi?

¹⁷ “Türk Dili”, <https://www.turkalemimiz.com> › Home › Getturkdili, ts. (Erişim 04 Haziran 2021).

¹⁸ Nihad Sâmî Banarlı, *Türkçenin Sırları* (Bâyezid/İstanbul: Kubbealtı neşriyatı, 2000), s. 16.

¹⁹ Osman Turan, *Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi*, C.1, Boğaziçi Yayınları, İstanbul-1998, s. 83-87.

²⁰ Turan, age, s. 99.

²¹ “Ey insanlar! Biz sizi bir erkekle bir dişiden yarattık. Ve birbirinizle tanışmanız için sizi milletlere ve kabilelere ayırdık. Muhakkak ki Allah yanında en değerli ve en üstünüz O’ndan en çok korkanınızdır. Şüphesiz Allah bilendir, her şeyden haberdar olandır. Hucurat 13.

²² Turan, age, s. 75.

²³ Mahmut H. Akın, “Yabancıda Aranılan Yerlilik”, *Sosyoloji Divanı 1 - Taşra Fragmanları 1* (2013), 47.

Cumhuriyetin ilk yıllarında yapılan radikal düzenlemelerle “*milletini arayan devlet*” anlayışıyla hareket edildiği belirtilse de²⁴ bizce “*milletini, millete rağmen oluşturan devlet*” düşüncesiyle hareket edilmiştir. Bu anlayış milletimizin maşeri vicdanında asırlardan beri mevcut olan lisan müktesebatını yok sayarak toplumu adeta Alzheimer hastası yapmıştır. Hâlbuki millet, devleti oluşturan temel unsurdur. Devlet, milletin tüzel/hükmî kişiliğini temsil etmesi gerekirken öyle olmamış yeni bir toplum oluşturulmak istenmiş ve eski ile yeni arasında oldukça keskin bir ayırım yapılmıştır²⁵. Cumhuriyet öncesi devre, “eski”, “metruk”, “bağnaz”, “mürteci” gibi gösterilmek istenmiş, Cumhuriyet dönemi de “yeni”, “çağdaş”, “ileri”, “modern” ve benzeri medhiyelerle/güzellemelerle değerlendirilmiştir. Türk milletinin bin yıllık sosyo-kültürel müktesebatı/kazanımı berhava edilmek istenmiştir. Hâlbuki tarihimiz bir bütündür. Dün olmasaydı bugün olabilir miydi?

Milletimizin müktesebatıyla temasının kesilmek istenmesi hususunda tarih ve dile dair gündeme getirilen tezler dikkat çekicidir. Birinci Dünya Harbinden sonra vatanımızın bir kısmının maruz kaldığı işgallere karşı verilen Millî Mücadele sonunda Misak-ı Milli hudutlarıyla vatanımızın küçülmesi yetmiyormuş gibi ufkumuzu ve gönül dünyamızı da dar bir sahaya hapsedmeye müncer olacak bir tez ile de karşı karşıya kaldık. Bu tez milletimizin köklerini Anadolu’da aramak şeklindeydi. Böylece asırlarca cihan devleti kurmuş mübarek ecdadımızın i’lay-ı kelimetullah ruhu söndürülmek istenmiştir. Milletimizin Türkistan’dan (Orta Asya) geldiği tezi yerine Anadolu coğrafyasının “*ezeli ve ebedi*” vatan olarak benimsenmesi yönünde temayüller ortaya çıkmıştır. Böylece kimlik ve kültür bakımından Osmanlı’dan kopuşun zemini hazırlanmak istenmiştir. Türklerin kökeninin Hitit ve Sümerler gibi kavimlere dayandığı tezi işlenmiştir. O tarihlerde bazı kuruluşlara, Eti, Sümer, Esenboğa, Kamutay, Sayıştay ve Daniştay gibi isimlerin verilmesi bu anlayışın mahsulüydü. Bu tez ve benzeri anlayışlar sadece milletimizin gönlünde asırlarca yeşerttiği i’lay-ı kelimetullah anlayışını örselemekle kalmamış aynı zamanda nesiller arası iletişimin zayıflamasına ve daha vahimi mevcudiyetimizin devamını tehdit eder seviyeye gelmiştir.

Dünyanın bütün milletleri birbirilerinden kelime teatisinde bulunmuştur/bulunmaktadır/bulunacaktır. Hayat şartları bunu gerektirmektedir. Dilimizde bir kelimenin karşılığı varken ve o kelime yüzlerce yıl kullanılmışken, bahse konu kelimenin yasaklanıp yerine yabancı bir kelimeyi veya uydurulmuş bir kelimeyi ikame etmek, Peyami Safa’nın (ö. 1961) ifadesiyle lisanımızı bıçaklamaktır²⁶.

Lisanımızda meydana getirilen tahribat yukarıda da ifade edildiği gibi Güneş Dil Nazariyesi ile “*durdurulmak*” istense de durmamış ve devam etmiştir. Nitekim 1980’li yıllarda üniversitede

²⁴ Akın, “Yabancıda Aranan Yerlilik”, 49.

²⁵ Akın, “Yabancıda Aranan Yerlilik”, 49-51.

²⁶ Peyami Safa, *Osmanlıca Türkçe Uydurma*, Ötüken Yayınları, İstanbul 1970, s. 154.

okutulan bazı ders kitaplarında dildeki bu tahribatın halen devam ettiği görülmüştür. Mesela 1980’de bir üniversitemizde okutulmakta olan bir kitapta aynen şu ifadeler vardır: “İçeriğinde, insan-özdevingeç bilgi ortamlarında etkin ve tutumlu bildirişimin gerçekleştirilmesi amaç olarak seçildiğinde, belli işlevlerin yaptığı işi yürütebilen kıvıl devrelerinin tasarımlarına denk olan us öbeklerini tutumlu biçimde erginleştirilerek, yüksek aşamalı dizgesel tasarımların elde edilmesi işlenir”²⁷. Bu ifadeler bir ders kitabının ilk cümleleridir. Bu durum yeni bir lisan icat edilmesi gibi bir şey değil midir? Millete rağmen dil “uydurmak” milletin varlık sebebi olan lisanın bozulması değil midir? Zorlaya zorlaya “içerik” kelimesi lisanımıza “sokuldu”. “Özdevingeç” kelimesi ise henüz Türkçemizi bozmak için faal hale getirilemedi. Keza “bildirişim”, “kıvıl”, “erginleştirmek” ve “dizgesel” gibi sakil kelimeler henüz lisanımızı mefluç hale getiremedi. Fakat bu gidişle dilimizin “felçli” hale gelmesi ihtimal dışı gibi görünmüyor. Üniversiteler lisanımızın bozulması için özel olarak inşa edilmiş müesseseler midir? Bütün üniversitelerimiz için yukarıda verilen örnekler söz konusu değildir ama lisanımızda meydana gelen bozukluklara “dur” demesi gereken müesseselerimizde bu kadar dil tahribatı olunca insanda ümit kırıklığı meydana gelebiliyor.

Lisanımızda son yüz yıl içinde meydana gelen tahribat bizi istikbal açısından endişelendirmekle beraber son yıllarda müşahede ettiğimiz bazı müspet gelişmeler ümidimizi artırmaktadır. Mesela 2013’de ülkemizde bir firmanın başlatmış olduğu “uydurukça kelime lere” karşı mücadele takdire değer bir uygulamadır. Türkçe mukabili/karşılığı varken İngilizce kelimelerin kullanılması hem dilimizin bozulmasına hem de sosyal yapıyı teşkil eden fertler arasında anlaşılmağı husule getirmektedir. “Plaza dili” olarak ifade edilen ve sadece plazalarda konuşulan bu dil ile ilgili olarak birkaç örnek verelim: “Corfirm etmek” (teyit etmek), “deadline” (bitiş tarihi), “assing etmek” (görevlendirmek)²⁸. Bu ve benzeri kelimelerin meslekî bir mecburiyetle alakalı olduğu görülebilirse de dil hassasiyetimizi kaybetmemek gerekir.

Günümüzde şiddetini kısmen kaybetmiş gibi görünse de “öztürkçe” uygulamasının lisanımızda meydana getirdiği tahribatının mahsulleri görülebilmektedir. Nitekim hiç beklemediğimiz çevrelerden²⁹ “koşul”, “olanak”, “yanıt”, “dürtü” vs gibi kelimelerin kullanıldığına esefle şahit olmaktadır.

²⁷ B. Cahit Özdemir, “Dil ile Barışık Olmak”, *Yüzakı Dergisi, Yüzakı Yayıncılık, İstanbul*, Sayı: 65 (09 Temmuz 2010), 62.

²⁸ *Milliyet*, 20.05.2013; Ülkemizin belli başlı firmalarından olan Eczacıbaşı tarafından gündeme getirilen ve tatbik edilen “uydurukcaya karşı” bu mücadele memnuniyet verici ancak kafi değildir.

²⁹ Beklemediğimiz çevre ifadesiyle kast ettiğimiz muhafazakâr olarak isimlendirilen kitlenin desteğiyle oluşturulan ve yayınına devam eden bir kısım yazılı ve görüntülü medyayı kast etmekteyiz.

Sonuç ve Teklifler

Yüzlerce yıldan beri oluşturulmuş olan kelime ve kavramlarımızın hor ve hakir görülmesi, siyasi mülahazalar ve ideolojik sebeplerle bu kelimelerin dilden atılmak istenmesi asla kabul edilemez. Kullanmakta olduğumuz her kelime yüzlerce yıl konuşulmuş, duyulmuş, benimsenmiş, tefekkür edilmiş ve kendinde acı-tatlı hatıralarımızın olduğu kıymetli varlıklarımızdır. Bu varlıklarımızın “atılması” vatan kaybıyla eşdeğer olarak görülmelidir.

Nesiller arası iletişimin zayıflamasını önlemek maksadına matuf olmak üzere tekliflerimiz maddeler halinde şöyle sıralanabilir:

Okul öncesinden üniversiteye kadar bütün eğitim/tedris müesseselerinde okutulan ders kitabı, akademisyenlerin kullandıkları kelimeler Türkçe olmalıdır. Buradaki “Türkçeden” kastımıza “fethedilmiş kelimeler” dâhildir.

Yabancı dille tedris/eğitim yapan okullarımızda (orta ve yüksek tahsil) öncelikle Türkçenin ihtimamla verilmesi, benimsenmesi, daha sonra yabancı dilin öğretilmesi gerekir. Zira kendi lisanını tam hâkim olmayanın yabancı dil bilmesi beklenen faydayı asla temin etmez.

Nesiller arası en iyi ve en mükemmel iletişim vasıtasının dil olduğu ve dilin kelimelerden mürekkep olduğu dikkate alınarak; kazanılmış ve milletimiz tarafından benimsenmiş kelimelerin muhafaza edilmesi şarttır.

Günümüzde kitle iletişim vasıtası olarak başta sosyal medya, tv, radyo, gazeteler ve dergilerde kullanılan kelimeler yaşayan, kucaklayıcı ve ecdadımızla köprü kuracak kelimeler olmalıdır. Yani asırlardır kullanmakta olduğumuz kelimeler muhafaza edilmelidir.

Psiko-linguistik nazariyeler bütün insanların genetik olarak lisan öğrenmeye programlanmış bir şekilde doğduklarını ifade etmektedir. Noam Chomsky bu nazariyenin belli başlı temsilcilerindendir. Bu nazariyeye göre, her çocuk bulunduğu çevredeki sosyal yapıyı dille birlikte alır ve özümser. Bu gerçekten hareketle aile yuvasında ebeveynin sahip olduğu kelime zenginliği çocuğa intikal edeceğinden ailede temiz Türkçe ile yazılmış kitapların olması bir mecburiyettir.

Kaynakça

- AKIN, Mahmut H. “Yabancıda Aranılan Yerlilik”, *Sosyoloji Divanı 1 - Taşra Fragmanları 1* (2013).
- ARI, Elif “Ataç’ın Sözcükleri ve Dile Müdahale Konusu”, *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi, Prof. Dr. Etin Akar’a Armağan*, C. 5, Sayı: 4, Aralık 2021.
- BANARLI, Nihad Sâmi. *Türkçenin Sırları* (Bâyezid/İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı, 2000).
- LEWIS, Geoffrey. *Trajik Başarı Türk Dil Reformu*, Gelenek Yayınları (Çev. Mehmet Fatih Uslu), İstanbul 2004.

MERİÇ, Cemil. *Jurnal*, İstanbul: İletişim Yayınları, İstanbul 1992

ÖRÜCÜ, Mehmet Mustafa – Çakmak, Samet. “İki Uluslaşma Örneği: Yunanlıların Arı Dil Projesi ‘Katharevusa’ ve Türklerin ‘Öztürkçe’ Girişimi”, *Türk Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, Yıl: 8, Sayı: 20, (2020)

ÖZDEMİR, B. Cahit. “Dil ile Barışık Olmak”, *Yüzakı Dergisi*, *Yüzakı Yayıncılık, İstanbul*, Sayı: 65 (09 Temmuz 2010).

SAFA, Peyami. *Osmanlıca Türkçe Uydurmaca*, Ötüken Yayınları, İstanbul 1970.

TEKİN. T. “Ataç’ın Dilciliği ve Tilcikleri”, *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, VII (80)

TURAN, Osman. *Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi*, C.1, Boğaziçi Yayınları, İstanbul-1998.

Zabunoğlu, Gökçe. “Günümüzde Ulus-Devlet”, *Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Year:2018, Volume:13.

Yusuf Has Hâcib'in "Kutadgu Bilig" Adlı Eserinin Değerler Açısından İncelenmesi

(Research of Yusuf Has Hâcib's Work "Kutadgu Bilig" in Terms of Values)

Murat ŞAHİN¹, Ekrem GÖZOĞLU²

Makale Geçmişi

ÖZ

Article History

Alındı/Received:

27/02/2024

Kabul edildi/Accepted:

10/06/2024

Article Type:

Derleme Makalesi

Review Article

DOI:

10.48174/buaad.1443383

Kutadgu Bilig konusu, genel olarak mutluluğun elde edilme yollarıdır. Eserde mutluluk adına, sadece bedeni hazlar değil, aynı zamanda maddi ve manevi, dünyevi ve uhrevi mutluluğu yakalayabilmenin yolları gösterilmektedir. Buna göre kitapta Yusuf Has Hâcib tarafından Gündoğdu, Aydıldu, Ögdülmüş ve Odgurmuş karakterleri üzerinden mutluluk veren bilgileri anlatılmaktadır. Eserde diyaloglar yoluyla, tüm insanlığa öğütler verilmektedir. Bu makalenin amacı Yusuf Has Hâcib'in Kutadgu Bilig (Mutluluk Veren Bilgi) adlı eserini değerler açısından incelemektir. Bu amaç doğrultusunda eserde vurgulanan değerler ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Nitel araştırmalardan doküman incelemesi yönteminin kullanıldığı bu çalışma Yaşar Çağbayır tarafından günümüz Türkçesine aktarılan ve Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları tarafından çıkarılan eser ve bu eserde vurgulanan değerler ile sınırlandırılmıştır. Dolayısıyla çalışmanın veri setinin tamamı Kutadgu Bilig adlı eserde geçen değerler oluşturmaktadır. Eserden elde edilen verilere betimsel ve içerik analizi uygulanmıştır. Kutadgu Bilig'de Tanrı, Peygamber, dört büyük sahabe, insan, hükümdar, yöneticiler, devlet görevlileri ve bilge kişiler üzerinden mutluluk getiren değerler üzerinde durulmuştur. Devlet içerisinde 5 farklı insan grubu bulunmaktadır. Bu grupların tamamında toplam 519 değer tespit edilmiştir. Mutluluk veren bilgilerden 36'sı Tanrı'ya; 16'sı Peygambere; 16'sı dört sahabeyle atfedilen değerlerdir. Mutluluk veren bilgilerin 40'ı her insanda; 19'u devlet içerisinde görevi bulunan herkeste; 72'si devletin başında bulunan kişilerde; 139'u devlet içerisindeki üst düzey yöneticilerde; 56'sı bilgelere; geri kalanı da devlet içerisinde görevli meslek sahibi veya düz memurlara ilişkin değerlerdir. Bu değerler içerisinde genel olarak "Bilgi/li", "İyi/lik", "Doğru/luk", "Akıl/lı", "Anlayış" ve "Erdemli" değerleri öne çıkmaktadır. Ancak eserde her varlık ve her değer birbiri ile ilişkili olarak ele alınmıştır. Sonuç olarak insanlarda mutluluk veren bilgiler bilgi, akıl ve anlayış üzerine inşa edilmiştir. İnsandan beklenen ise erdemli, iyi ve doğru insan olmalarıdır. Yusuf Has Hâcib'e göre ideal insan, duygu, düşünce ve davranışlarında Kutadgu Bilig'de geçen değerleri kendisine ölçü alan kişidir. Sonuç olarak insanın mutluluk veren bilgiler, Kutadgu Bilig'de geçen değerlerin yaşanmasına ve yaşatılmasına bağlıdır.

Anahtar Kelimeler: Kutadgu Bilig; Değerler; Doküman İncelemesi

© 2024 BUAAD-BIJAR. Tüm hakları saklıdır.

Kaynak gösterme / To cite this article:

Şahin, M., & Gözoğlu, E. (2024). Yusuf Has Hâcib'in "Kutadgu Bilig" adlı eserinin değerler açısından incelenmesi *Bayterek Uluslararası Akademik Araştırmalar Dergisi*, 7(1), 69-82. doi:10.48174/buaad.1443383

Summary

The subject of Kutadgu Bilig is generally the ways of achieving happiness. In the name of happiness, the work shows not only physical pleasures, but also ways to achieve material and spiritual, earthly and otherworldly happiness. Accordingly, in the book, happy information is explained by Yusuf Has Hâcib through the characters Gündoğdu, Aydıldu, Ögdülmüş and Odgurmuş. In the work, advice is given to all humanity through dialogues. The purpose of

¹Ondokuz Mayıs Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Doç. Dr., murat.sahin@omu.edu.tr, Orcid: 0000-0002-9025-1860.

²Gülsüm Sami Kefeli Ortaokulu, Uzman Türkçe Öğretmeni, Yüksek Lisans Mezunu, ekremgozoglu@gmail.com, Orcid: 0009-0002-9575-2469.

this article is to examine Yusuf Has Hâcib's work called Kutadgu Bilig (Knowledge That Brings Happiness) in terms of values. For this purpose, the values emphasized in the work have been tried to be revealed. This study, in which the document analysis method from qualitative research was used, was limited to the work translated into modern Turkish by Yaşar Çağbayır and published by Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları and the values emphasized in this work. Therefore, the entire data set of the study consists of the values mentioned in the work called Kutadgu Bilig. Descriptive and content analysis was applied to the data obtained from the work. In Kutadgu Bilig, values that bring happiness are emphasized through God, the Prophet, the four great companions, people, rulers, administrators, state officials and wise people. There are 5 different groups of people within the state. A total of 519 values were detected in all of these groups. 36 of the happy information belongs to God; 16 to the Prophet; 16 of them are values attributed to four companions. 40 of the information that gives happiness is in every person; 19 of them belong to everyone who holds a position in the state; 72 of them are among the heads of state; 139 of them are among senior managers within the state; 56 of them are in the wise; The rest are values related to professional or ordinary civil servants working in the state. Among these values, the values of "Knowledge", "Goodness", "Truth", "Intelligence", "Understanding" and "Virtuous" come to the fore. However, in the work, every entity and every value is discussed in relation to each other. As a result, the information that makes people happy is built on knowledge, reason and understanding. What is expected from people is that they be virtuous, good and righteous people. According to Yusuf Has Hâcib, the ideal person is the one who takes the values in Kutadgu Bilig as a criterion in his feelings, thoughts and behaviors. As a result, the information that makes people happy depends on living and keeping alive the values in Kutadgu Bilig.

Keywords: Kutadgu Bilig; Values; Document Review

Giriş

Kutadgu Bilig, Yusuf Has Hâcib'in tüm deneyimlerini içeren ve 1069-1070 yılları arasında yaklaşık 50-55 yaşları arasında iken iki cihanda da mutlu olmanın yollarını göstermek amacıyla kaleme aldığı siyasetname türünde bir eserdir. Eser, dönemin Karahanlı hükümdarı Tavgaç Uluğ Buğra Han'a takdim edilmiş ve hükümdarın eseri çok beğenmesinden dolayı Yusuf'a, "Has Hâciblik" unvanı verilmiştir (Kalaycı, 2020: 2). Sözlükte "Araya girmek, mani olmak, birinin bir yere girmesini engellemek; örtmek, gizlemek" manalarında gelen hâciblik, "hacb" mastarından türetilmiş ism-i fâil olup "bir kişinin bir yere girmesine engel olan kimse, kapıcı" demektir (TDV, 2023). Hâciblik, günümüzde genel olarak özel kalem müdürlüğü gibi sıfatlara denk gelmektedir. Has Hâcib ise, bir nevi devletin protokol işlerini yürütmekten sorumlu kişi konumundadır.

Mesnevi tarzında beyitlerle yazılmış olan Kutadgu Bilig, manzum bir eserdir. Esere sonradan ilave edildiği düşünülen 77 beyitlik manzum mukaddime kısmı hariç, 6645 beyitten oluşmaktadır. Ancak eser, beyitlerle yazılmasının yanı sıra içinde 173 tane de dörtlük bulundurmaktadır (Kabakçı, 2023: 12). Kutadgu Bilig'in dili Türkçedir. Kutadgu Bilig'in orijinali bugün mevcut değildir (Hâcib, 2018: 13-14). Ancak eserin günümüzde Fergana, Viyana ve Kahire nüshaları mevcuttur (Ercilasun, 2007: 295).

Kutadgu Bilig'in konusu, mutluluğun elde edilmesi yollarıdır. Eserde mutluluk adına, sadece bedenî hazlar değil, aynı zamanda maddî ve manevî, dünyevî ve uhrevî mutluluğu yakalayabilmenin yolları gösterilmektedir. Buna göre Yusuf Has Hâcib, kitabı Gündoğdu, Aydıldu, Ögdülmüş ve Oğurmuş karakterleri üzerinden şöyle takdim etmektedir (Hâcib, 2018: 18-20):

"Önce Gündoğdu'yu tanıyayım. O hükümdardır, doğru yasayı temsil eder. Aydıldu ile mutluluk güneşi doğar, o da mutluluğun temsilcisidir. Ögdülmüş akıllı, Oğurmuş akıbeti temsil eder. Ben sözlerimi bu dört değer (doğru yasa, mutluluk, akıl, akıbet) üzerine kurdum."

Yusuf Has Hâcib bu eserinde, toplumu oluşturan çeşitli sınıf ve zümrelerin yapısını ve değerini, onlara karşı hükümdarın nasıl bir tutum ve davranış geliştirmesi gerektiğine yönelik görüş ve düşüncelerini öne sürmektedir (Adalıoğlu, 2013: 239). Çalışmanın odağını Kutadgu Bilig'de ele alınan değerler oluşturmaktadır.

Toplumların kültür hayatının bir parçası olarak görülen değerler, kolektif yaşantı içerisinde kazanılmaktadır. Değerler, toplumun bireyden beklediği eylemlerdir. Diğer bir ifadeyle değerler, toplumun benimsediği, kabul ettiği, üzerinde uzlaştığı ve bireyden yerine getirmesini beklediği duygu,

düşünce ve davranışlardır (Şahin, 2022b). Her birey, doğduğu andan itibaren hazır olarak bulduğu değerleri, sosyalleşme süreci içerisinde adım adım kazanmaktadır. Bir toplumda değerlerin en temel işlevi, bireyler arasındaki uyumu sağlaması ve toplumu bütünleştirmesidir. Buna göre toplumların üzerinde uzlaştığı değerler bulunmaktadır ve bireyden de bu değerlere uygun eylemler gerçekleştirilmesi beklenmektedir.

Birey ve toplumlar, kültür ve değerleriyle varlığını sürdürmektedir (Şahin, 2022a: 126). İnsan eylemlerine odaklanan eserin değerler bağlamında incelenmesindeki amaç, toplumsal uyumu sağlayan ve bireyin mutluluğunu getiren hususların neler olduğu ve bunların toplumdaki hiyerarşik görünümlerinin nasıl olduğunu sosyolojik olarak ortaya koymaktır. Bu durum birçok farklı eylemlerde bulunan insanın toplum tarafından kabullenme derecesini göstermektedir.

Yöntem

Araştırmanın amacı Yusuf Has Hâcib'in "Kutadgu Bilig" (Mutluluk Bilgisi) adlı eserini değerler açısından incelemektir. Nitel araştırmalardan doküman incelemesi yönteminin kullanıldığı bu araştırma Yaşar Çağbayır tarafından günümüz Türkçesi'ne aktarılan ve 2018 yılında Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları 3. Baskısı çıkarılan eser ve bu eserde vurgulanan değerler ile sınırlandırılmıştır. Dolayısıyla araştırmanın veri setini "Kutadgu Bilig" adlı eser oluşturmaktadır.

Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu veya olaylar hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsamaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2006: 187). Doküman incelemesine konu olan Kutadgu Bilig adlı eserde Yusuf Has Hâcib'in görüş ve düşüncelerinde değer olgusunu yansıtan kelime, cümle, paragraflar teker teker ayıklanmış, sonrasında aynı değeri karşılayan düşüncelere ilişkin tekrarlarını gösteren frekanslar oluşturulmuştur. Çalışma kapsamında belli değerleri ortaya çıkarmaya değil, eserde vurgulanan değerlere odaklanılmıştır. Doküman incelemesi yönteminin kullanıldığı araştırmalarda inandırıcılığını artırmak için dokümanların çarpıtılmamış ve katışıksız, hata ve manipülasyondan arınmış olması gerekmektedir (Özkan, 2023: 832). Buna göre araştırma kapsamında elde edilen veriler, Yusuf Has Hâcib'in toplum içerisindeki deneyimlerini ve toplumdaki belirli kişilerin duygu, düşünce ve davranışlarına ilişkin olumlu beklentilerini içermektedir. Bu beklentiler, literatürdeki değer kavramını karşılamaktadır. Bu araştırma kapsamında elde edilen veriler, hem betimsel (Yıldırım ve Şimşek, 2006: 224) hem de içerik analizi (Bilgin, 2014) yöntemiyle analiz edilmiştir. İçerik analizi yöntemiyle, eserdeki değere ilişkin frekans tabloları oluşturulmuş ve betimlenmiştir. Ayrıca betimsel analiz yöntemi kapsamında da eser içerisinde frekans olarak gösterilemeyen görüş ve düşünceler doğrudan alıntılama yöntemi kullanılarak, verilerin betimlenmesi yoluna gidilmiştir. Değerler ve değerler arası ilişkiler çözüldükten sonra, değerlendirme, çıkarsama ve yorumlamalar yapılmıştır.

Bulgular

Kutadgu Bilig'de veriler analiz edildiğinde ortaya çıkan değerlerin birbirlerini destekleyici, tamamlayıcı özellikleri dikkate alınarak bütüncül olarak bulgular değerlendirilmiştir.

1. Mutluluk Arayışında Olanlar İçin Kutadgu Bilig

Kutadgu Bilig adlı eseri insanın dünya ve ahiret mutluluğu için insanoğluna bir rehber kitap olarak Yusuf Has Hâcib tarafından kaleme alınmıştır. Bu durum eserde şöyle ifade edilmektedir (Hâcib, 2018: 20):

"Kitabıma, okuyana mutluluk getirsin, ona doğru yolu göstereyim diye Kutadgu Bilig adını koydum. Ben sözlerimi söyledim, düşüncelerimi yazdım. Bu kitap her iki dünya için de doğruyu gösteren bir rehberdir, yardımcı bir eldir."

Eserin tamamı okunduğunda mutluluğun kaynağının genel itibariyle dinden beslendiği görülmektedir. Türk toplumunda örf haline gelen bu dini hususlar esere yansımıştır (Hâcib, 2018: 14). Çünkü eserde insanın dünyevi ve uhrevi mutluluğunu hedeflemektedir. Çalışmanın temaları Tanrı, Peygamber ve Halifeler; insan; devlet görevlileri; bilgiler üzerinden oluşturulmuştur.

2. Mutluluk Bilgisinin Kaynağı Ve Yaşamsal Karşılığı

Kutadgu Bilig’de mutluluk bilgisinin kaynağı olarak Tanrı’nın varlığına inanılmakta ve bunun yaşamsal örneklerinin ise Peygamberi ve Halifelerde bulunmaktadır. İnsanoğlu, mutluluk bilgisine ulaşmak istiyorsa, yaratıcının varlığını bilmesi, tanınması; insan olarak peygamberin ve halifelerin öne çıkan değerlerini kendilerine örnek almaları gerektiği belirtilmektedir.

Tablo 1

Yaratıcıya Atfedilen Değerler

Değer	f	Değer	f	Değer	f	Değer	f
Yaratan	52	Varlığına inanılan	8	Her şeyi bilen	3	Gözden uzak	1
Bağışlayan	21	Muhtaç olunan	8	Yetiştiren / Eğiten	3	Gönle yakın	1
Fazlı ve kerem sahibi	19	Eşi ve benzeri olmayan	6	Uyumaz/Uyanık	3	Yürümez	1
Kadir / Kudretli / (Her şeye gücü) yeten	17	Baki olan	5	Hüküm veren	2	Mekândan münezzeh	1
Esirgeyen / Merhametli	15	Kimseye ihtiyacı yok	5	Güç veren	2	İkbal veren	1
Rızık veren	13	Akıl veren	5	Hesap soran	2	Gönül veren	1
Rahmeti (veren) bol	10	Göçüren	5	Türeten	2	Adil	1
Ulu/Büyük/Tek olan	9	Dileyen	4	Ortak olunamayan	1	İlim veren	1
Lütfeden / İyilik veren / Halim	9	Şükredilen	4	Her şeyden evvel ve ahir olan	1	Sabır veren	1

Kutadgu Bilig’de insanların mutlu olmasının ilk basamağı olarak yaratıcıya yönelik itikat öne çıkmaktadır. Tablo 1’de de görüldüğü gibi yaratıcıya atfedilen ve de insanların farkında olması gereken 36 farklı değer bulunmaktadır. İnanç boyutunda öne çıkan değerlerin başında “Yaratan” gelmektedir. Tablo 1’de öne çıkan değerler incelendiğinde, bir kısmı yaratıcıyı tanımlamak için kullanılmakta, bir kısmı da insanoğlunun duygu, düşünce ve davranışlarına yön verenin yine yaratıcı olduğu öne sürülmektedir.

İnsanı canlılar içerisinde bilgi, akıl ve anlayış veren yaratıcının sürekli övülmesi tavsiye edilmektedir. Bu durum Kutadgu Bilig’de şöyle vurgulanmaktadır:

“Ey dilim, yararsız benden uzak tutan Yaradan’ı durma öv. Çünkü, beni seçkin olarak yarattı, gönlüme aydınlık verdi, inançla gönlümü doğru yol üzerinde tuttu. Beni seçti, ayırdı, yükseltti. Şaşırılmışlar arasından çıkardı, onlardan uzaklaştırdı. Gönlü aydınlık, dilimi şahadet kelimesi ile süsledi. Bana gönül, akıl, anlayış ve bilgi verdi. Dilimi çözdü, bana anlatma gücü verdi. Bütün bunlar, benim gibi bir kula değer vermesi Rabbimin fazlıdır (Hâcib, 2018: 28).”

Allah’a iman, Kutadgu Bilig’de sıklıkla vurgulanmaktadır. Eserde, Tanrı; yaratan, yetiştiren, göçüren, ölümsüz, kadir, eşi ve benzeri olmayan, bir ve tek olarak tarif edilmiştir. Her şeyin kaynağı Tanrı olduğundan dolayı insanoğlu, her zaman O’na muhtaç bir varlıktır (Küçükler, 2019: 101-102). Bu husus Kutadgu Bilig’de açık bir şekilde şöyle ifade edilmektedir:

“Allah kime yardım ederse dünya mutluluğunu da ahret mutluluğunu da elde eder (Hâcib, 2018: 311).”

Tablo 2*Peygambere Atfedilen Değerler*

Değer	f	Değer	f	Değer	f	Değer	f
Aydınlatan	2	Tebliğci	1	Dürüst	1	Alçakgönüllü	1
Cömert	2	Ümmeti için kaygılanan	1	Emin	1	Utangaç	1
Merhametli / Şefkatli	2	Şefaata eden	1	Rahmet	1	İnsanların en iyisi	1
Güzel tavırlı	2	İnsanların en seçkini	1	Soylu	1	Doğru	1

Kutadgu Bilig’de Peygambere benzemeye çalışmak da mutluluk kaynakları arasında görülmektedir. Tablo 2 incelendiğinde insanoğlunun mutluluk bilgisine ilişkin olarak 16 farklı değerden bahsedilmektedir. Diğer bir ifadeyle bu 16 farklı değere sahip olan insan, mutluluğa ulaşabilir. Bu durum Kutadgu Bilig’de şu beyitlerle ifade edilmektedir (Hâcib, 2018: 29):

Şimdi onun yoluna gönül bağladım
 Bütün dediklerini sevip sözünü tuttum.
 İlahî, benim gönlümü gözet
 Kıyamette sevgili peygamber ile haşret.

Beyitte de ifade edildiği gibi Yusuf Has Hâcib, dünyevi ve uhrevi mutluluğun kaynağı olarak Peygambere olan bağlılık, Peygamberin yaşantısının örnek alınmasını, sevilmesini ve sözlerinin tutulmasını göstermektedir. Yusuf Has Hâcib’in peygamber(ler)i anlatmasındaki temel esas, insana mutluluk getirecek değerleri, toplum tarafından daha kolay benimsenmesini sağlamaktır. Çünkü peygamber(ler)in insan olma açısından diğer insanlardan bir farkının bulunmadığı eserde ortaya koyulmaktadır (Karagöz ve Kızı, 2022: 188).

Tablo 3*Yöneticilere Örnek Gösterilen Değerler*

Değer	f	Değer	f	Değer	f	Değer	f
Cömert	5	Takvalı	1	Hayâ sahibi	1	Danışman	1
Bilgili	2	Herkesten önce gelen	1	Nazik	1	Yüreği saf	1
Dinin temeli	2	Dürüst	1	İnsanların seçilmişşi	1	Ulu	1
Yiğit / Cesur yürekli	2	En adil	1	Şefaatchiler	1	Sahabenin en seçkinleri	1

Kutadgu Bilig’de peygamberi en iyi tanıyan, bilen ve yaşantılarında kendilerine örnek alanların halifeler (Hz. Ebubekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali) olduğundan yola çıkarak, insanoğlunun kendilerine halifeleri de örnek alabilecekleri belirtilmektedir. Ancak eserde halife kavramına doğrudan yer verilmemiştir. Hz. Peygamberden sonra Müslümanların başına geçen dört sahabeye halife unvanı verilmiştir (Konur, 2022: 476). Eserdeki veriler analiz edildiğinde belirgin olarak öne çıkan değerler Tablo 3’te gösterilmiştir. Buna göre mutluluk için örnek gösterilen halifeler ile ilgili 16 farklı değer bulunmaktadır. Halifelerin ise “Cömert” olmaları en çok vurgulanan değer olması açısından dikkati çekmektedir. Kutadgu Bilig’de halifeler şu şekilde tanıtılmaktadır (Hâcib, 2019: 30):

Feda etti, malını, canını, tenini (Hz. Ebubekir)
 Hem yardımcısı hem doğruluğun temeli (Hz. Ömer)
 İnsanların seçilmişşi, cömert ve eli açık. (Hz. Osman)
 Akıl dolu, yiğit, cesur yürekli. (Hz. Ali)
 Bu dört eş, bana dört unsur gibi gelir;
 Denk gelirse bunlar hayat bulur.

3. İnsanlara Mutluluk Getiren Değerler

Tablo 4

İnsana İlişkin Değerler

Değer	f	Değer	f	Değer	f	Değer	f
Bilgi/li	23	İnsancıl	4	İrfan ehli	2	Olgun	1
Akıl sahibi / Aklını kullanan	20	Düşünerek söylemek	4	(Allah'ın) Varlığına inan	2	Merhametli	1
Yaratılan	13	Gönül ehli	3	Kendini tut	1	Takvalı	1
Doğru/luk	9	İbadet eden	3	Dil	1	Allah'tan korkan	1
İyi/lik	7	Ölçülü	3	Güzellikler	1	Vefalı	1
Erdemli	6	Cömert	3	İtibarlı	1	Soyu temiz	1
Eğitilmiş (Öğrenen)	6	Seçkin	2	Aziz	1	Zayıf	1
(Allah'a) Kulluk eden	6	Türeyen	2	Gönlünü gözetten	1	Saygın	1
Anlayışlı	5	Haline razı	2	Dili ile (Allah'ı) öven	1	Sözü bilenden dinlemek	1
Yararlı	5	Yerinde konuşmak	2	Güzelce söylemek	1	Çok dinleyen	1

Kutadgu Bilig'de mutluluk arayan insana dair belirgin olarak öne çıkan 40 farklı değerden bahsedilmektedir. Tablo 4'te belirtilenler, insan olan herkesin (ister yönetici veya memur, ister sıradan bir kişi olsun) sahip olması gereken ortak değerlerdir. Tablo 4'e göre insanlara mutluluk getiren değerlerin başında "Bilgi/li" olması gelmektedir. İkinci olarak ise insanın "Akıl sahibi/Aklını kullanan" bir varlık olarak öne çıkarmaktadır. Üçüncü olarak ise insanoğlunun "Yaratılan" bir varlık olduğu eserde sıklıkla hatırlatılmaktadır.

"Bilgiyi büyük, anlayışı ulu say. Bu iki özellik seçkin kulları daha da seçkin ve yüksek yapar (Hâcib, 2018: 31)."

"Akıl yüceltir, bilgi büyütür. İnsan her ikisi sayesinde saygı görür (Hâcib, 2018: 40)."

"Bilgili bilgisini diliyle dışarı çıkarmazsa, meydana dökmezse, yıllarca orada yatsa da o bilgi ışık saçamaz, halkı aydınlatamaz (Hâcib, 2018: 34)."

Örneklerde görüldüğü gibi her insanı yücelten, seçkin ve saygın hale getiren "Bilgi" ve "Akıl" dır. Ancak bunlarda tek başına yeterli değildir. Bilginin akıl ile işlenmesi yani "Anlayış" da gerekli görülmektedir. Kişinin sahip olduğu bilgi, etrafındaki insanlara da faydalı olmak durumundadır. Bilgi kişide kalmamalı, akıl ve anlayış ile yoğrulduktan sonra dil ile diğer insanlara aktarılmalıdır.

4. Devlet İçerisinde Görevli Kişilere Mutluluk Getiren Değerler

Kutadgu Bilig'de devlet içerisinde görev alan herkes için gerekli olan değerler ile hükümdar (devletin başı), üst düzey yöneticilerin diğer meslek gruplarının ve memurların sahip olması gereken değerler bulunmaktadır.

Tablo 5

Devlet Görevinde Olan Herkes İçin Gerekli Değerler

Değer	f	Değer	f	Değer	f	Değer	f
Törelî / Yasalı	52	Bilgi/li	6	Helali arayan	2	Açık sözlü	1
Doğru/luk	41	Samimiyet	5	Ümitli	2	Anlayışlı	1
İyi/lik	9	İbadet eden	5	Eşit (Davranan)	1	Yoksulu gözetten	1
Tedbirli	8	Emeğe saygı	4	Güzel davranan	1	Alçakgönüllü	1
Akıl/lı	7	Adaletli	4	İyi dua eden	1		

Tablo 5 incelendiğinde devlet içerisinde görev alan herkesin mutlu olması için gerekli olan 19 farklı değer bulunmaktadır. Mutluluk bilgisine ulaşmak için gerekli olan değerlerin başında "Törelî / Yasalı" olmak gelmektedir. Devlet görevlileri, ister devletin başı, ister üst düzey yönetici veya diğer devlet görevlileri olsun her biri töreye veya yasaya uyması gerektiğini düşünmektedir. Ayrıca devlet

görevlileri bütün işlerinde “Doğru/luk” üzerine hareket etmek durumundadır. Bu durum Kutadgu Bilig’de şu şekilde ifade belirtilmektedir:

“Yöneticiler yasa ve kurallara nasıl uyarlarsa, halk da öylece onları takip ederler (Hâcib, 2018: 140).”

“Gördüğün gibi bu devlet, temelde doğruluk üzerine kurulmuştur. Beyler doğru oldukça hayat da var olur. Akıllı bir kişi buna benzer çok doğru bir söz söylemiş. Kim akıllı kişilerin sözlerini tutarsa işleri daima yolunda gider (Hâcib, 2018: 68).”

İfadelerinde belirtildiği gibi hükümdarlar doğru olurlarsa, yöneticileri de halk da doğru olacağı öne sürülmektedir.

Tablo 6

Devletin Başlı Olanlara Mutluluk Getiren Değerler

Değer	f	Değer	f	Değer	f	Değer	f
Bilgi/li	114	Kut(lu) sahibi	8	İhtiyaç gören	4	Gönlü zengin	1
İyi/lik (olmak)	78	İbadet eden (İmanlı)	8	Titiz	4	Sevecen	1
Akıl/lı	46	Cesaretli	7	Sözünde duran	4	Açık yürekli	1
Doğru/luk	32	Seçkin	7	Öğüt veren	4	Güzellik	1
Anlayışlı	26	Güvenilir	7	Hizmete layık	4	Şerefli	1
Cömert	24	Yumuşak huylu (Nazik)	7	İkbal sahibi	4	Bağışlayıcı	1
Şükreden	22	Dinleyen	6	Danışan	4	Şöhretli	1
Takdir (eden)	18	Hayâ sahibi	6	Güçlü (kuvvetli)	4	Hal hatır soran	1
Erdemli	12	Ölümlü (Fani)	6	Zeki	3	Takip eden	1
Adaletli	12	Soylu	6	Güzel (tatlı) sözlü	3	Eğitici	1
Sabırlı	11	Saygın	5	Yararlı	3	Karar veren	1
Yardımsaver (Hayırsaver)	11	Dikkatli	5	Tövbekâr	3	Eğitici (Öğreten)	1
Kanaatkâr	11	Tedbirli	5	Ulu	2	Asil yürekli	1
İnsan sevgisi (olan)	10	Ölçülü	5	Saygılı	2	İsabetli	1
Uyanık	9	Gönül ehli	5	Sezgisini güçlü	2	Açık ve anlaşılır	1
Vefalı	8	Alçakgönüllü	5	Az (öz) konuşan	2	Sözü dinlenen	1
Dürüst	8	Takvalı (İhlaslı)	5	Kalbi temiz	2	Sakin	1
Temiz	8	Merhametli	5	İtibarlı	1	Ümitli	1

Kutadgu Bilig’de hükümdarlığın kaynağı olarak Tanrı gösterilmekte ve kime kut verirse hükümdar o kabul edilmektedir. Devletin başındaki kişiler kut sahibi kişiler olarak tarif edilmektedir (Macun ve Kurtlu, 2018: 85). Kut’un devamlılığı ise Tablo 6’da belirtilen ve birbirleriyle bağlantılı değerler ile ilişkilidir. Tablo 6’ya göre Kutadgu Bilig’de devletin başında bulunan kişilere mutluluk getiren 72 farklı değer bulunmaktadır. Bu değerlerin başında ise “Bilgi/li” olmak gelmektedir. Ayrıca devletin başındaki kişiler “İyi/lik (olmak)” ve “Akıl/lı” olmak durumundadır. Bu ikisi varsa, diğerlerini elde etmek mümkün görülmektedir.

“Hangisi bilgiyi rehber edindi ise zamanın ve dünyanın egemenliğini ellerinde tutmuşlardır (Hâcib, 2018: 37).”

“Beyler bilgi ile halkın başına yönetici oldular, akıl ile ülkenin ve halkın işini gördüler (Hâcib, 2018: 124).”

“Ey hükümdar, yeryüzünde yönetici olarak kalmak istiyorsan tedbirli ol. Bu tedbiri hem dinin de emrediyor. Yönetici tedbirli olursa, ülke huzura kavuşur (Hâcib, 2018: 45).”

Kutadgu Bilig’de beylerin bilgiyi rehber edinmeleri, akıl ve tedbir ile ülkeyi mutlu ettikleri vurgulanmaktadır.

Tablo 7*Devletin Üst Düzey Yöneticilerine Mutluluk Getiren Değerler*

Değer	f	Değer	f	Değer	f	Değer	f
İyi/lik	148	Uyanık	8	Düzenli	3	Güzellik	1
Bilgi/li	134	Çalışkan	8	Babasının rızasını alan	3	Kendine dikkat eden	1
Akıl/lı	73	Ağırbaşlı	7	Temiz kalpli	3	Rahat	1
Yararlı	53	Güzel (yumuşak) sözlü	7	İbadet eden	3	El üstünde tutan	1
Doğru/luk	44	Sakin	7	Sözü yumuşak	2	Kusurlarını bilen	1
Anlayışlı	31	İkbal sahibi	7	Halka iyi davranan	2	İyi niyetli olma	1
Erdemli	28	Hünerli	7	Serinkanlı	2	Mantıklı	1
Sabırlı	26	Vefalı	7	Sözü dinlenen	2	Tahammül gösteren	1
Alçakgönüllü	25	Siyaset bilen	7	Bağışlayan	2	Memnun eden	1
Dürüst	25	İnsancıl	7	Hizmet eden	2	Karşılık beklemeyen	1
İyi (yumuşak) huylu	22	Tatlı dil	6	Gönül ehli	2	(Doğru) Yaşayan	1
Kutlu	21	İşinin ehli	6	Duru	2	Hürmetli	1
Güvenilir	21	Kanaatkâr	6	Heybetli	2	Temiz yürekli	1
Eğitilmiş (Öğrenen)	21	Kul/luk eden	5	Kültürlü (Yazı ve dil bilen)	2	Endişeli	1
Cesaretli	19	İnatçı olmayan	5	Rehber	2	Hâl hatır soran	1
Cömert	18	Eli yüzü düzgün	5	Tanımr	2	Sert	1
Merhametli	17	Nezaketsiz	5	Titiz	2	Güçlü (Kuvvetli)	1
Hayâ sahibi	17	Ahlâklı	5	Haline razı	2	Allah'a kul	1
Seçkin	14	Olgun	5	Gönlü geniş	2	Disiplinli	1
Saygı/lı	13	(Yüzü) Güzel	4	Dindar	2	Az yemek yiyen	1
Yardımsözer (Hayırsözer)	13	Dinleyen	4	Danışmak	1	Sorumluluk sahibi	1
Saygın (İtibarlı)	13	Öğüt veren	4	Ağzı sıkı (Sır saklayan)	2	Sevimli	1
Şükreden	13	(Bildiklerini) yazıya döken	4	Özü sözü bir	2	İleri görüşlü	1
Tedbirli	12	İmanlı	4	Çevik	2	Sağlamcı	1
Soylu	11	Takvalı	4	Cana yakın	1	Dayanıklı	1
Ölçülü	11	(Güzel) Giyimli	3	Halkın yükünü azaltan	1	İkbal ile gönüllü	1
Doğru sözlü	10	İhsan eden	3	Mütevazı	1	Allah'a sığınan	1
Güler yüzlü	9	Devletli	3	Gönlü hoş	1	Okuryazar	1
Öğüt alan (tutan)	9	Edepli	3	Kıt (Az bulunan)	1	İstekli	1
Temiz	9	Sözünün eri	3	Zarif	1	Kıyas eden	1
Hesap bilir (Hesaplı)	9	Terbiyeli	3	Allah'a dayanan	1	Kulağı delik	1
Adaletli	9	Tecrübeli	3	Yakınlık	1	Ölümlü	1
Zeki	8	Ümitli	3	Şevkle çalışan	1	İlahi rızayı arayan	1
Sadık	8	Samimiyet	3	Öven (Takdir etmek)	1	Yerli yerinde harcayan	1
Dikkatli	8	Emanete sahip çıkan	3	Sevgi ile bakan	1		

Tablo 7'ye göre, Kutadgu Bilig'de üst düzey yöneticilere mutluluk getiren 139 farklı değer tanımlanması bulunmaktadır. Üst düzey yöneticilerde ilk olarak "İyi/lik", ikinci olarak da "Bilgi/li" değerleri belirgin bir şekilde öne çıkmaktadır. Daha sonra da sırasıyla "Akıl/lı", "Yararlı" ve "Doğru/luk" değerlerine önem verilmektedir. Beyler, devlete yönetici seçecekleri kişilerde araması gereken hususlara ilişkin olarak şöyle ifade edilmektedir:

"Bey için işte böyle bilgi ve erdemler gereklidir. Hangi insanda bu erdem, bilgi ve töre bulunursa onu hemen yönetici seçmelidir (Hâcib, 2018: 145)."

Ancak yöneticiler de tıpkı Beylerin sahip olduğu kut gibi geçici bir durum olabileceğini akıllarından çıkarmamalıdır. Zira "İyi/lik" in önemi ile ilgili Kutadgu Bilig'de Yusuf Has Hâcib yöneticilere tavsiyede bulunmaktadır:

“Bu meşki ve makamların verdiği ikbal ve itibar, nasıl başka birini bırakıp da geldiysen, daha başka birine de kaçıp gidebilir. Sen bu ikbale pek güvenme. Daima iyilik et (Hâcib, 2018: 49).”

Makamlar bir gün elden kaçsa bile, iyiliğin getirdiği mutluluk kalıcı olarak görülmektedir.

“İyinin özelliği, yararlı olmaktır. Onun halka çok yararı dokunur. Bütün halka iyilik eder, fakat onu başa kakmaz. Kendi çıkarını düşünmez, başkasına yarar sağlar, fakat karşılık beklemez (Hâcib, 2018: 70).”

Yöneticinin temel vasfı halka yararlı olmaktır. Bunun içinde gerekli olan husus “İyi/lik” davranmaktır/etmektir. Bu hususta Kutadgu Bilig’de şu beyite yer verilmektedir (Hâcib, 2018: 37):

Eğer iki dünya diler isen
İlacı iyiliktir, yapar isen.

Beyler ve yöneticiler, halk olmadan var olamazlar. Halka birlikte iş görecektir ve halkın ihtiyaçlarını görecektir olan yöneticilerin yaklaşımlarında iyi olan “Yumuşak dil” ve “Yumuşak huy” kullanılmaktadır. Bu husus Kutadgu Bilig’de şöyle belirtilmektedir:

“Halkın huyu ve davranışı beylerden farklıdır. Onların bilgileri, görgüleri ve tavırları tabiatlarına uygundur. Çoğunlukla aralarında töre ve usul yoktur. Böyle olmakla beraber halksız devlet ve yönetici olmaz. Bütün iş onlarla döner... Onlarla iyi ilişkiler içinde bulun... Onlara karşı yumuşak dil kullan (Hâcib, 2018: 240).”

“Mutluluğa, alçak gönüllülük ne kadar güzel uyar. Yumuşak huyluluk ve şefkat bilgine ne kadar güzel yakışır (Hâcib, 2018: 108).”

“Güler yüz ve tatlı dil, bir de yumuşak huy halk tarafından sevilmenin ve itibar görmeyenin anahtarıdır. Yöneticinin gönlü alçak, eli açık olmalı. Buna bir de merhamet eklenirse gerekli olan erdemleri kazanmış demektir (Hâcib, 2018: 138).”

Kutadgu Bilig’de bey ve yöneticilerin “Eli açık” veya “Cömert” olmaları tavsiye edilmektedir. Bu değerler “Merhamet” ile desteklenirse kişi “Erdemli” hale gelir. Ancak yöneticinin “Cömert” olma durumuna ilişkin olarak Yusuf Has Hâcib eserinde şöyle bir ölçü ortaya koymaktadır:

“Cömertlik iyi şeydir, her zaman cömert olmalı, ancak bu cömertlik el kesesinden olmalıdır (Hâcib, 2018: 168).”

Ancak cömertliğin devletin hazinesinden değil, yöneticinin kesesinden olması gerektiği vurgulanmaktadır. İnsanı mutluluk anlamında zenginliğe ulaştıracak olan ise “Doğru/luk” tur. Bu duruma ilişkin eserde vurgulanan ifadelerden birisi şu şekildedir:

“Dünyadaki en büyük zenginlik, özüyle sözüyle doğru olmaktadır (Hâcib, 2018: 109).”

Tablo 8*Meslek Erbabına Mutluluk Getiren Değerler - 1*

Başkomutan		Kapıcıbaşı		Elçiler		Yazıcılar	
Değer	f	Değer	f	Değer	f	Değer	f
Haysiyetli	5	Sadık	1	İyi/lik	3	Gözü tok	5
Takdir eden	3	Çalışkan	1	Bilgi/li	3	Sırdaş	4
İhmalkâr olmayan	2	Usul ve erkân bilen	1	Yazılı ve sözlü anlatımı bilmeli	3	Bilgi/li	4
Yiğit	2	Mülayim	1	Gözü tok	2	Akıcı bir üslubu olmalı	2
Seçici	2	Uyumlu	1	Hayâ sahibi	2	Güzel yazı yazan	1
Sebatkâr	1	Ölçülü	1	Seçkin	1	Güvenilir	1
Kararlı	1	Dikkatli	1	Akıl/lı	1	Zeki	1
Dayanıklı	1	Yardımcı	1	Temkinli	1	Usta	1
Cesaret veren	1	Aracı (Diğer çalışanlar ile)	1	Erdemli	1	Toplam	19
Yerinde duran (Karargâh)	1	Çalışanları tanıyan	1	Sakin	1		
Güzel konuşan	1	İşinin ehli	1	Nazik	1		
Cömert	1	Hâl hatır soran	1	Güvenilir	1		
Uyanık	1	Beyinin çıkarını düşünen	1	Söz sanatlarını bilmesi	1		
Toplam	22	Seçkin	1	Akıcı bir üslubu olmalı	1		
		Bilgi/li	1	Çok okumalı	1		
		Toplam	15	Şiir yazabilmeli	1		
		Toplam		Toplam	24		

Tablo 8’de devlet içerisinde görev yapan önemli ve belli meslek gruplarına mensup kişilere mutluluk getirecek değerler gösterilmektedir. Buna göre Kutadgu Bilig’de Başkomutanların 13; Kapıcıbaşılardan 15; Elçilerin 16; Yazıcıların ise 8 farklı değere sahip olması beklenmektedir. Değerlerin önem dereceleri incelendiğinde ise Başkomutanların “Haysiyetli”, Kapıcıbaşılardan “Sadık”, Elçilerin “İyi/lik”, Yazıcıların ise “Gözü tok” olmalıydılar. Kapıcıbaşılardan da her bir değer birer defa ele alınmaktadır, ancak “Sadık” olma durumu ilk vurgulanan olması açısından önemli görülmektedir.

Kutadgu Bilig’de Başkomutanlık görevi, vezirlik makamı kadar önemli görülmektedir. Bu husus şöyle ifade edilmektedir:

“Ey devletli hükümdar, vezirlik ve başkomutanlık iki önemli görevdir. Bunlardan biri kılıç, diğeri de kalem tutar (Hâcib, 2018: 153).”

Yusuf Has Hâcib, Kapıcıbaşı, Elçi ve Yazıcılar ile ilgili olarak da şunları belirtmektedir:

“Kapıcıbaşı, beye çok sadık ve çalışkan olmalıdır. Sarayın usul ve erkânını bilmeli, hareketleri uyumlu ve mülayim olmalıdır (Hâcib, 2018: 157).”

“Ülkeler arasındaki pek çok işler elçilerle görülür. İyi sonuçlara da elçiler aracılığıyla ulaşılır. Beylerin yüzünün kara çıkmaması, itibarının düşmemesi için iyi bir elçi seçmesi gerekir... (Hâcib, 2018: 160).”

“Beyler ne kadar çok bilgili olurlarsa olsunlar emirlerini yazmak için yazıcılara gerek duyarlar. Yazıcılar kendilerine söylenenleri tutarken aynı zamanda gizli bilgileri de öğrenmiş olurlar. Zaten beyler ne kadar gizli de olsa sözlerini iki kişiye açmak zorundadırlar. Bunlardan birisi vezir, diğeri de yazıcıdır... Beylerin güvenini kazanan kişi sır saklamasını bilmeli... (Hâcib, 2018: 163).”

Tablo 9

Meslek Erbabına Mutluluk Getiren Değerler - 2

Hazinedar	Saray Aşçıları	Şerbetçiler	Düz Memurlar
Değer	f	Değer	f
Doğru/luk	9	Temiz	10
Bilgi/li	7	Doğru/luk	9
Akıl/lı	6	Dürüst	5
Hesaplı	5	Güvenilir	4
Güvenilir	4	Kendini korumalı (Gözetmeli)	3
Gözü tok	3	Olgun	2
Dürüst	3	Gözü tok	2
Kayıtları sağlam olmalı	3	İyi/lik	2
Dikkatli	3	Seçkin	1
Allah korkusu olan	2	İşine bağlı	1
Kutlu	2	Hayâ sahibi	1
Uyanık	2	Emek veren	1
Tedbirli	2	Gönlü zengin	1
Zeki	2	Güzel giyimli	1
Helal ve haramı bilen	1	Saçı sakalı düzgün	1
Sadık	1	Yakışıklı	1
Hayâ sahibi	1	Özü sözü bir	1
Yazı ustası olmalı	1	Takvalı	1
Parmak hesabını iyi bilmeli	1	Sadık	1
Eli sıkı olmalı	1	Kurallara uymalı	1
Tüccar huylu	1	Akıllı	1
İtibarlı	1	Vefalı	1
Toplam	62	Toplam	52

Tablo 9’a göre devlet görevlisi diğer önemli ve belli meslek gruplarına mensup kişilere mutluluk getirecek değerler gösterilmektedir. Buna göre Kutadgu Bilig’de Hazinedarların 23; Saray Aşçılarının 23; Şerbetçilerin 11; Düz Memurların ise 16 farklı değere sahip olması beklenmektedir. Değerlerin önem dereceleri incelendiğinde ise Hazinedarların “Doğru/luk”, Saray Aşçılarının “Temiz”, Şerbetçilerin “Doğru/luk”, Düz Memurların da “Doğru/luk” değerlerine sahip olması gerekmektedir. Devlet içerisinde önemli görevleri bulunan bu kişilere ilişkin Kutadgu Bilig’de şunlar öne sürülmektedir:

“Güvenilir birisi hazinedar olursa devletin geliri günden güne artar. Bu iş için gözü tok, gençliğinde zenginlik içinde yaşamış, mal hırsı taşımayan, kalbinde Allah korkusu olan, helal ve haramı ayırt eden biri en uygundur (Hâcib, 2018: 166-167).”

“Devletli hükümdarım, şimdiye kadar açıkladıklarımızdan elçi, kâtip, aşçı, şerbetçi gibi görevlileri seçerken gözü tok, sadık, hayâ sahibi ve seçkin olanlarının seçilmesi gerektiğini bir daha belirtmek istiyorum. Bunların her birini çok iyi seç. Yoksa pişmanlık duyarsınız (Hâcib, 2018: 174).”

Devlet içerisinde görev alanların dünyalıklarının verilmesinin önemi de vurgulanmaktadır. Bu hususta şöyle ifade edilmektedir:

“Memurlar, devlete ve beye ancak dünyalık için hizmet ederler. Dünyalıklarını alamazlarsa gadre uğramış olurlar (Hâcib, 2018: 176).”

Beyler, hizmeti altında bulunanlara haklarını vermek durumundadır. Hizmeti altında bulunanlar ise dünyalıklarına karşılık, Tablo 8 ve 9’da belirtilen değerlere sahip olmaları istenmektedir.

5. Mutluluk Bilgisine Ulaşan Bilgelerin Sahip Olduğu Değerler

Tablo 10

Bilge Kişilere Mutluluk Getiren Değerler

Değer	f	Değer	f	Değer	f	Değer	f
İbadet eden	46	Temiz kalpli	6	Güvenilir	3	Saygın	2
Yararlı	26	Kısa ve öz konuşan	6	Tatlı dilli	3	Rehber	1
Bilgi/li	20	Merhametli	5	Ölçülü	3	Tanınan	1
Doğru/luk	18	İlahi rızayı arayan	5	Ölümü düşünen	3	Sakin	1
Yardımsaver (Hayırsever)	17	Olgun	5	Tedbirli	3	Helal kazanan	1
Akıl/lı	14	Nefsine hâkim	5	Vefalı	2	İnsancıl	1
Haline razı	12	İtibarlı	5	Zeki	2	Etkili	1
Öğüt veren	11	Seçkin	4	Allah dostu	2	Lütüfkâr	1
Erdemli	8	Gönül ehli	4	Nazik	2	Alçakgönüllü	1
Anlayış	7	Temiz	4	Özü, sözü bir	2	Düzenli	1
Dikkatli	7	Saygılı	4	Hazırlıklı	2	Edepli	1
Takvâh	7	Güler yüzlü	3	Sözünün eri	2	Kutlu	1
Dürüst	6	Cesaretli	3	Haset etmeyen	2	Şükreden	1
Zahit	6	Samimi	3	Hürmetli	2	Allah’a sadık	1

Tablo 10’a göre Bilge kişilere mutluluk bilgisi veren 56 farklı değer bulunmaktadır. Bilgelerin sahip oldukları değerler genel itibarıyla dinden beslendiği görülmektedir. Bilgeler “İbadet eden” kişilerdir. Bu durum Kutadgu Bilig’e şöyle yansımaktadır:

“İbadetten hiçbir zaman geri durma, hep ibadet et (Hâcib, 2018: 25).”

Ancak kişinin sadece ibadet etmesi, insanlardan ve toplumdan uzak durması ve kendini tamamen kenara çekmesi uygun görülmemektedir. Çünkü insanoğlu için ideal olan toplumun içerisinde olmasıdır.

“İbadet ettim diye, sadece ibadetlerine güvenen kimse, batmıştır (Hâcib, 2018: 224).”

“Eğer sen şimdi bunları bırakıp Allah’a ibadet edeceğim diye kenara çekilersen bütün bu işler ve iyi yasalar bozulur... Allah da bunun hesabını senden soracaktır (Hâcib, 2018: 299).”

Bilgeleri aramak, bulmak, tanımak, sevmek, bilgilerinden yararlanmak, halleriyle de hâllenmeye çalışmak gerektiği vurgulanmaktadır. İki cihanda da mutluluğa kavuşmak isteyenlere yönelik hususlar şunlardır:

“Bilginler, yararlı ve zararlı şeyleri birbirlerinden ayırarak doğru ve temiz yolu gösterirler. Elinden gelirse bilgilerini öğren, onlara iyilik yap ve yardımda bulun. Sakın onlara dil uzatma... Din yolunun gerçek temeli onların bilgileridir. Onların bilgisi halk için bir meşale oldu... Onlar için malından bir pay ayır. Yedir içir. Güler yüzle ve tatlı sözle hizmetlerinde bulun. Sert ve kaba söz söyleme. Saygılı ol. Onları dinle, bilgilerine göre hareket et. Haklarında arkalarından dedikodu yapma. Senin için gerekli olan onların bilgisidir. Onlar insanlara doğru yolu göstererek hizmette bulunurlar. Bunlara iyi davranır ve onlarla iyi geçinirsen mutluluğa kavuşursun. Her iki dünyada da kurtuluşa erersin (Hâcib, 2018: 242).”

Tartışma ve Sonuç

Yusuf Has Hâcib tarafından kaleme alınan Kutadgu Bilig adlı eser, adaleti temsil eden Gündoğdu (Hükümdar), mutluluğu temsil eden Aydoldu (Vezir), akıl ve anlayışı temsil eden Ögdülmüş (Vezirin yetim kalmış oğlu) ve akıbeti temsil eden Odgurmuş (Zahit, Derviş) arasında geçen diyaloglara dayanmaktadır. Eserin kapak başlığı ve içindekiler bütün olarak incelendiğinde değerlerin oluşumu ve kaynağı genel olarak “Bilmek, Bilgi, Bilgili, Bilgelik” üzerine inşa edildiği görülmektedir.

Eserde “Bilgi/li” nin kendisi dâhil bir değer olmak üzere toplam 519 değer tespit edilmiştir. Mutluluk veren bilgilerden 36’sı Tanrı’ya; 16’sı Peygambere; 16’sı dört sahabeye (Halifelere) atfedilen değerlerdir. Geri kalan de 451 mutluluk veren bilgilerin 40’ı her insanda (devlet içerisinde görevi olsun veya olmasın); 19’u devlet içerisinde görevi bulunan herkeste; 72’si devletin başı olan kişilere; 139’u devlet içerisinde üst düzey yöneticilere; 56’sı bilgelere; geri kalanı da devlet içerisinde görevi bulunan meslek sahibi veya düz memurlara ilişkin değerlerdir. Türk Devleti içerisinde görevi olsun veya olmasın herkesin belli bir sorumluluğu bulunmaktadır. Buna göre Kutadgu Bilig’de değer olarak “Bilgi/li” 316; “İyi/lik” 247; “Doğru/luk” 178; “Akıl/lı” 173; “Anlayış” 70; “Erdemli” 54 defa tekrar edildiği görülmektedir. Akıl, insanın doğuştan getirdiği bir özelliktir. Ancak aklın kullanılabilmesi için kut sahibi olmaya bağlıdır. Kut sahibi olmak ise Tanrı’nın insana verdiği bir hediye olarak görülmektedir. Kut verilmiş ise akıl vardır; akıl var ise diğer mutluluk veren bilgi ve değerlere ulaşmak mümkündür. Aklın kullanılması ise “Anlayışlı” olmaya bağlıdır. Akıl, bilgi ve anlayışın bileşkesi ise “Erdemli” insanı meydana getirmektedir. Ancak eserde üzerinde durulan insana mutluluk veren iki temel bilgi bulunmaktadır. Bunlar “İyi/lik” ve “Doğru/luk” tur. Diğer bütün değerler bu temel iki mutluluk bilgisi ile ilişkilendirilmektedir.

Kutadgu Bilig’deki değerler üzerine yapılan birçok makale ve tez çalışması bulunmaktadır. Bu çalışmalar, eseri felsefi, edebi, pedagojik, dini, siyasi ve tarih alanlarında üretilmiştir. Özellikle Türkiye’de değer bağlamında yapılan çalışmalar genel itibariyle eğitim süreçleri ile ilişkilendirilmiştir. Bu bağlamda Kutadgu Bilig adlı eseri, değerler bağlamında hem sosyolojik açıdan hem de değer olgularını içerik analizi yöntemiyle inceleyen çalışmalar yok denecek kadar azdır. Yusuf Has Hâcib’in Kutadgu Bilig adlı eserde öne sürdüğü değerler ile paralellik gösteren farklı eserler de bulunmaktadır. Şahin (2022a)’nin “Ali Şir Nevâyî’nin Mahbûbu’l Kulûb Adlı Eserinin Değerler Açısından İncelenmesi” başlıklı çalışmada insanların duygu, düşünce ve davranışlarının ölçüsü, eylemlerinin ilahi rızaya uygun ve ahlâkî olup olmadığıdır. Bu ölçü aynı zamanda sosyal ilişkilerdeki huzur ve mutluluğun da kaynağı olarak görülmektedir. Buna göre bu çalışmada öne çıkan değerler ile mutluluk veren bilgiler bağlamında ele alınan Kutadgu Bilig adlı eser de vurgulanan değerler arasında benzerlikler bulunmaktadır. Sürücü (2021)’in “Kutadgu Bilig’deki Çocuk Eğitimi Düşüncesinin Günümüz Toplumunda Uygulanabilirliği Sorunu” başlıklı yüksek lisans tez çalışmasının ulaştığı sonuçlara göre Kutadgu Bilig’de insan unsuru ön planda tutulmaktadır. Kutadgu Bilig’de; dinî, siyasî, ahlâkî, tasavvufî, dünyevî ve uhrevî hayat için iyi ve uygun olan yollar, toplumsal davranış kuralları, görgü kaideleri; eğitime, yönetime ve halkla ilişkilere dair bilgiler vermektedir.

Kolektif yaşantı içerisinde kazanılan değerler, toplumların inançlarından beslenmektedir. Kutadgu Bilig’de değerler, İslâm inançları çerçevesinde şekillenmektedir. İslâm inancı, Kutadgu Bilig’de örf sayılabilen hususlar içerisinde görülmüştür (Hâcib, 2018: 14). Örf bağlamında mutluluk veren bilgilerin aktarımında öğütler önemli bir yer tutmaktadır. Bu anlamda Kutadgu Bilig, baştan sona öğüt veren bir kitap olarak tasarlanmıştır.

Kutadgu Bilig’de genel olarak ideal insan, ideal toplum ve ideal devlet anlayışı üzerinde durmaktadır. Yusuf Has Hâcib’e göre ideal insanın ölçüsü, iyilik peşinde koşmasına, kötülüklerden uzak durmaya çalışmasına, Tanrı’nın emir ve yasaklarına uymasına, toplum içerisinde yaşamasına ve diğer insanlara yararlı olmasına bağlıdır. İnsanın erdemli bir hayat sürebilmesi için bilgi bir araçtır. Bunun için de insan aklını kullanabilmeli ve kendisine zarar verebilecek durumlardan uzak durmalıdır

(Doğan, 2022: 76). İnsanın mutluluğu, Kutadgu Bilig'de geçen değerlerin yaşanmasına ve de yaşatılmasına bağlıdır.

Çalışma Kutadgu Bilig'de mutluluk veren bilgiler bağlamında değerler konusu ile sınırlı tutulmuştur. Yusuf Has Hâcib'in yaşadığı döneme ilişkin olarak Kutadgu Bilig'de öne sürdüğü değerler ile günümüz koşullarının mutluluk getiren değerlerine yönelik karşılaştırmalar yapılarak incelenebilir. Bu yolla günümüz değerleri ile kültürel mirasımız aramızdaki mesafenin kapatılması yapılacak diğer çalışmaların ortaya çıkması ile mümkün olabilir.

Kaynakça

- Adalıoğlu, H. H. (2013). Bir Siyasetâme Olarak “Kutadgu Bilig”. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 34, 237-253.
- Bilgin, N. (2014). *Sosyal Bilimlerde İçerik Analizi*, (Genişletilmiş 3. Baskı). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Doğan, Ş. (2022). Kutadgu Bilig'in Türk Tefekkür Tarihi Açısından Önemi. *Çankırı Karatekin Üniversitesi, Felsefe Bölümü, I. Lisansüstü Felsefe Kongresi Tam Metin Kitabı*.
- Ercilasun, A. B. (2007). Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi. Ankara: Akçağ Yayıncılık.
- Kabakcı, T. (2023). *Kutadgu Bilig'de Dil ve Düşünce İlişkisi*. İstanbul: Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Karagöz, N. ve Kızı, Ayturgan Avazbek. (2022). Kutadgu Bilig'de Peygamberlik. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 22(2), 174-190.
- Konur, H. (2022). Kutadgu Bilig'teki Kün-Togdı ve Odgurmış Tipleri Bağlamında Din-Siyaset İlişkisi. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 22(2), 467-486.
- Küçükler, E. (2019). *Kutadgu Bilig'de Kültür Unsurları*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi.
- Özkan, U. B. (2023). Doküman İnceleme Yönteminde Geçerlik ve Güvenirlik: Eğitim Bilimleri Araştırmaları Bağlamında Kuramsal Bir İnceleme. *Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, 56, 823-848.
- Macun, B. K. ve Kurtlu, Y. (2018). Kutadgu Bilig'e Göre Yönetici ve Nitelikleri. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(28), 60-96.
- Sürücü, M. V. (2021). *Kutadgu Bilig'deki Çocuk Eğitimi Düşüncesinin Günümüz Toplumunda Uygulanabilirliği Sorunu*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitimin Kültürel Temelleri Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Şahin, M. (2022a). Ali Şir Nevâyî'nin “Mahbûbu'l Kulûb” Adlı Eserinin Değerler Açısından İncelenmesi. *Alisher Navoi*, 1(3), 124-133.
- Şahin, M. (2022b). *Değerler Sosyolojisi*. Ankara: Net Kitaplık Yayıncılık.
- TDV. (2024). Hâcib. 16.01.2024 tarihinde <https://islamansiklopedisi.org.tr/hacib> adresinden alınmıştır.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2006). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, (5. Baskı). Ankara: Seçkin Kitabevi.

Paternal Acceptance as a Mediator of the Association Between Maternal Acceptance and Youth's Personality Disposition¹

(Anne Kabulü ile Gencin Kişilik Eğilimleri Arasında Baba Kabulünün Aracılığı)

Duygu Olgaç², Dilek Şirvanlı Özen^{3*}

Article History

ABSTRACT

Article History

Alındı/Received:

03/04/2024

Kabul edildi/Accepted:

13/06/2024

Article Type:

Araştırma Makalesi
Research Article

DOI:

10.48174/buaad.1463775

Drawing upon interpersonal acceptance-rejection theory (IPARTheory), the present study aims to explore the associations between perceived maternal acceptance and the seven personality dispositions most central to the theory (hostility, dependence, self-esteem, self-adequacy, emotional responsiveness, emotional stability, worldview), as well as the possible mediating role of paternal acceptance. Data were collected from 551 Turkish children (50.6% boys) aged 11 through 15 (M=12.78 years) using a random sampling method. Results showed that both maternal and paternal acceptance were significant predictors of six of the seven personality dispositions most central in IPARTheory (low hostility, positive self-esteem, positive self-adequacy, emotional responsiveness, emotional stability, and positive worldview). Additionally, results showed that paternal acceptance partially mediated the association between maternal acceptance and low hostility, positive self-adequacy, emotional responsiveness, emotional stability, and positive worldview.

Key Words: Interpersonal Acceptance and Rejection Theory, maternal acceptance, paternal acceptance, personality dispositions.

© 2024 BUAAD-BIJAR. Tüm hakları saklıdır.

Kaynak gösterme / To cite this article:

Olgaç, D., & Şirvanlı Özen, D. (2024). Paternal Acceptance as a Mediator of the Association Between Maternal Acceptance and Youth's Personality Disposition. *Bayterek Uluslararası Akademik Araştırmalar Dergisi*, 7(1), 83-103. doi: 10.48174/buaad.1463775

Özet

Bu çalışma, Kişilerarası Kabul-Ret Kuramını temel alarak, algılanan anne kabulü ile kuramın merkezi yedi kişilik eğilimi (düşmanlık, bağımlılık, özsaygı, öz-yeterlilik, duygusal duyarlılık, duygusal istikrar, dünya görüşü) arasındaki ilişkileri araştırmayı amaçlamaktadır. Ayrıca, araştırmada babanın kabulünün olası aracı rolü de incelenmektedir. Veriler, rastgele örnekleme yöntemi kullanılarak 11 ile 15 yaşları arasındaki 551 Türk çocuğundan (%50.6 erkek) toplandı (Ort. =12.78 yaş). Sonuçlar hem anne hem de baba kabulünün, Kişilerarası Kabul Ret Kuramında merkezi olan yedi kişilik eğiliminden altısının (düşük düşmanlık, pozitif özsaygı, pozitif öz-yeterlilik, duygusal duyarlılık, duygusal istikrar ve pozitif dünya görüşü) önemli yordayıcılar olduğun görülmüştür. Ayrıca, sonuçlar, baba kabulünün, anne kabulü ile düşük düşmanlık, pozitif öz-yeterlilik, duygusal duyarlılık, duygusal istikrar ve pozitif dünya görüşü arasındaki ilişkide kısmi aracı rol gördüğü bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kişilerarası Kabul Ret Kuramı, anne kabul, baba kabul, kişilik eğilimleri

¹ Bu çalışma, birinci yazarın yüksek lisans tez kapsamındadır.

² Uzm. Psikolog (Doktor Adayı), Işık Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü, 21PSKO9002@isik.edu.tr, https://orcid.org/0000-0002-5690-1735

³ Prof.Dr., Altınbaş Üniversitesi, İİSBF Psikoloji Bölümü, dilek.sirvanliozen@altinbas.edu.tr, https://orcid.org/0000-0002-1032-7029

* Sorumlu Yazar

Introduction

The importance of mother-father-child relationships and their effects on children's psychological and social development are well established. Numerous theories of psychology have been focused on the interactions between mother-father-child and asserted that childhood has a special place in the human life course (Freud, 1949; Bowlby, 1951; Erikson, 1961). One such theory is Parental Acceptance and Rejection Theory, recently renamed Interpersonal Acceptance and Rejection Theory (IPARTheory) developed by Ronald P. Rohner (1975). IPARTheory is "an evidence-based theory of socialization and lifespan development that attempts to predict and explain major causes, consequences, and other correlates of parental acceptance and rejection within the United States and worldwide" (Rohner, 1986). Perceived parental acceptance and rejection are the key concepts of the theory and consist of individuals' interpretation of parental behaviors. Earlier research has shown that perceived acceptance and rejection from parents have strong and independent effects on children (Rohner et al., 2005).

The theory emphasizes the warmth dimension of parenting and postulates that individuals need acceptance from people who are important to them. It has also been asserted that all humans need acceptance, regardless of culture, ethnicity, social class, language, or geographic location (Rohner, 1986). The warmth dimension is explained as the emotional bond between children and parents, and includes the parents' physical, verbal, and symbolic behaviors used to express their feelings toward their children. Importantly, warmth is a continuum with acceptance on one end and rejection on the other end. When children experience warmth, affection, comfort, nurturance, support, and love from their caregivers, they perceive acceptance. However, children perceive rejection when there are psychologically and physically hurtful behaviors, rather than positive experiences (Rohner et al., 2012).

Rejection includes four categories of parental behaviors: (1) Cold/unaffectionate, (2) hostile and aggressive, (3) indifferent and neglecting, and (4) undifferentiated rejection. Extensive research using IPARTheory has shown that rejection typically occurs as a combination of those four categories. Cold/unaffectionate parents stint their love and compassion and behave coldly towards their children. Hostility and aggression represent parents' resentful and angry feelings toward their children. Indifferent and neglecting parents behaviorally ignore the child's needs. In undifferentiated rejection, even though there is no clear coldness, hostility, or indifference, children believe that their parents do not love or care for them (Rohner, 1986; Rohner et al., 2012).

IPARTheory also has three sub-theories: personality, coping, and sociocultural. *Personality sub-theory* proposes that individuals everywhere react to their perceptions of acceptance or rejection from their attachment figures in the same way, regardless of their sociocultural system, race, or gender. Research about this sub-theory primarily asks two questions. The first question is about the truth of

this assertion, and the second question is about to what degree the effects of rejection in childhood continue in adulthood and old age. *Coping sub-theory* has only one question: Why do some people cope with rejection better than others? *Sociocultural sub-theory* asks why parental behaviors towards children differ, whether there are any psychological, family, or society related factors that are correlated with those parental behaviors; and whether societal factors and beliefs are correlated with acceptance and rejection in childhood (Rohner, 1986; Rohner et al., 2012). In the following paragraphs, only personality sub-theory is explored in depth, as this is the focus of the current study.

Personality Sub-theory

Personality is defined in IPARTheory as individuals' predispositions to respond in life situations and based on the questions mentioned above, personality sub-theory has four assumptions. First, it asserts that when children perceive rejection from significant others they are predisposed to respond emotionally and behaviorally in specific ways. The second assumption is that adults' remembrances of rejection in childhood affects their psychological adjustment. Third, in adulthood, perceived acceptance and rejection from intimate partners functions in the same way as childhood acceptance and rejection from parents. Fourth, psychological adjustment and personality dispositions correlated with acceptance and rejection do not vary based on culture, language, nationality, gender, or other factors (Khaleque et al., 2012).

Psychological adjustment that is correlated with acceptance and rejection is known as Acceptance Rejection Syndrome (ARS). According to ARS, individuals who perceived acceptance from their caregivers develop (a) low hostility/aggression, (b) independence, (c) positive self-esteem, (d) positive self-adequacy, (e) emotional stability, (f) emotional responsiveness and (g) a positive worldview. However, individuals who perceived rejection from their caregivers tend to develop (a) hostility/aggression, (b) dependence or defensive independence, (c) negative self-esteem, (d) negative self-adequacy, (e) emotional instability, (f) emotional unresponsiveness and (g) a negative worldview (Khaleque et al., 2012).

Hostility/aggression consists of all behaviors aimed to harm others on purpose and internal emotions of hate and aggression (Rohner, 2005). *Dependence/defensive independence* reflects an internal desire for getting emotional support, nurturing, and attention from attachment figures. Dependence has nonlinear relationships with maternal and paternal acceptance because when rejection increases, the dependency level typically increases, but at some point, it then turns into defensive independence. For children who perceive serious rejection, expecting love and care from their hostile and/or indifferent parents becomes hurtful; as a defense, these children withdrawn themselves to become more emotionally self-protective and demand less positive response or deny the need for a positive response (Rohner, 1986, 2005; Rohner et al., 2012). The third personality disposition, *self-esteem*,

corresponds to individuals' emotional judgment make about themselves. Rejected people perceive that their parents do not love them, so they think that they are not loveable and develop negative self-esteem. Also, because rejected individuals have a basic need unmet (the need to be loved and accepted), they generalize this feeling further and develop negative *self-adequacy*, believing that they are not good at meeting their own needs (Khaleque et al., 2012). *Emotional responsiveness* is defined as an ability to express their emotions freely and clearly. According to Rohner (1986), children who are rejected by their parents close themselves off emotionally to escape from the pain of being rejected. Also, because they do not learn to love and be loved in their family environment, they have difficulty loving and being loved, even though they want it (Rohner, 1986). *Emotional stability* is a person's ability to emotionally resist minor problems, mistakes, challenges, and stressful situations and to stay emotionally balanced. Rejected individuals tend to show more extreme emotions and behave inconsistently (Rohner, 1986), perceive their lives and relationships as unreliable, hostile, threatening, and dangerous, and therefore they form a *negative worldview* (Khaleque et al., 2012). As mentioned before, IPARTheory focuses on the perceived acceptance rejection from significant others and the possible effects of the perceived acceptance/rejection on individuals. Significant others are ones with whom a child or an adult has a long-term emotional bond and who are not changeable (parents and intimate partners in childhood and adulthood, respectively). However, according to a meta-analytic review, 84% of the research includes only mothers; only in 16% of studies using IPARTheory are fathers included (Rohner et al., 2001).

In many psychological theories, mothers are considered the primary caregivers, which has resulted in mothers being the focus of most parenting research (Lamb, 1975; Li et al., 2017; Lynn, 1974; Palm, 2014). In most of the research, the term "parents" in reality only includes mothers, highlighting the need for research on the possible influence of fathers on children (Coltrane, 1988; Cookston et al., 2006; Daniel et al., 2016; Miranda et al. 2016; Li et al., 2017; Lynn, 1974; Rohner et al., 2001). The behaviors and influence of mothers and fathers are sometimes distinct, but often overlap, so it is equally problematic either to see mothers and fathers as equivalent or to investigate only mothers or only fathers (Amato, 1994; Eggebeen, 2013; Forehand et al., 1993; Jeynes, 2016; Schwartz et al., 2009). In IPARTheory, too, as noted above, most research has focused on mothers, although it has been suggested that both parents should be included in studies (Pleck et al., 2004; Rohner et al., 2001; Sultana et al., 2016; Veneziano, 2003). Consequently, examining not only mothers' but also fathers' possible effects on children would be advantageous.

Research including both mothers and fathers has been inconsistent. In some studies, acceptance from only one parent was a significant predictor of children's outcomes (Schwartz et al., 2009; Sultana et al., 2016; Veneziano, 2000); in some, acceptance from both parents were significant predictors (Finley et al., 2008; Glavak-Tkalić et al., 2014; Sultana et al., 2016; Uddin et al., 2014; Veneziano,

2000); and in some, one parents' influence is greater than the other (Rohner, 2014; Rohner et al., 2001). Many existing studies have examined both fathers' and mothers' influence on children, but few have compared those influences (Li et al., 2017). Thus, more research would be helpful to find both mothers' and fathers' effects on children at the same time.

Another focus in IPARTheory is on psychological adjustment, which typically is measured as an overall score by the Personality Assessment Questionnaire (PAQ) (Khaleque et al., 2005). As a dependent variable, researchers mostly focus on psychological adjustment rather than the subcategories of PAQ. There are lots of correlational research about PAQ's subscales but there is not much research about the predictor role of parental acceptance on PAQ's subscales. In a meta-analytic review conducted by Khaleque and Rohner (2012), the correlational relationships between perceived maternal and paternal acceptance/rejection and the subcategories of psychological adjustment were investigated, and it was found that there are significant correlations between them (as cited in Rohner et al., 2012).

Based on the foregoing discussion, the aim of this study is to specify the associations between perceived paternal and maternal acceptance and children's personality dispositions, and to find whether paternal acceptance mediates the association between maternal acceptance and children's personality dispositions.

Method

Sample

The present study collected data from 592 secondary school students in Istanbul, Turkey using a random sampling method. The participants that had missing data over one item on any scale and more than two items on the entire questionnaire (Rohner et al., 2005) were excluded from the data set via listwise deletion technique. The sample included 272 girls ($\mu = 15.69$; $SD = 1.35$) and 279 boys ($\mu = 15.84$; $SD = 1.25$) with the total of 551 participants. The respondents ranged in age from 11 through 15 years with the mean age of 12.78 ($\mu = 12.78$; $SD = 1.28$).

Measures

Personal Information Form

A personal information form gathered data about participants' age and gender.

Parental Acceptance and Rejection Questionnaire – Mother and Father (Child Short Form)

The Parental Acceptance and Rejection Questionnaire short versions (Rohner et al., 2005) were used to measure the participants' level of perceived maternal and paternal rejection. The PARQ is a self-report instrument designed to measure individuals' perceptions of parental acceptance and rejection.

There are three versions (adult retrospective, parent, and child) of this questionnaire. The Child PARQ used in this study assesses children's, aged between 9 and 17 years, perceptions of their parents' acceptance and rejection behaviors. Data are collected separately about mothers (PARQ-Mothers) and fathers (PARQ-Fathers); items in the two scales are parallel, with only the subjects of the items changing between "my mother" and "my father" (Rohner et al., 2005). The original form consists of 60 items, but the short form has 8 items for warmth/affection ("My mother/father lets me know s/he loves me"), 6 items for hostility/aggression ("My mother/father yells at me when s/he is angry"), 6 items for indifference/neglect ("My mother/father pays no attention to me"), and 4 items for undifferentiated rejection ("My mother/father does not really love me"), for a total of 24 items. Responses range from 1 (*almost never true at all*) to 4 (*almost always true*). Scores of all subscales are summed after reverse scoring the entire warmth/affection subscale, to create an overall measure of perceived coldness/lack of affection (rejection). The higher the score, the more rejection children tend to experience. A score of 60 or higher reveals the child's perception of qualitatively more rejection than acceptance and in this study scores from the PARQ were evaluated as continuous scores.

In the reliability study of the Child PARQ-Short Turkish form (Yılmaz et al., 2008), Cronbach's alpha was found of .89 for mothers and .90 for fathers. Hence, Turkish PARQ-Child short forms (mothers and fathers) consist of homogenous items with a good internal consistency. In this study, the Cronbach's alpha was .82 for reports about both mothers and fathers.

Personality Assessment Questionnaire (Child PAQ).

To assess the children's psychological adjustment in the study, the Personality Assessment Questionnaire (Rohner et al., 2005) was used. The seven personality dispositions which define psychological adjustment was the subscales of the PAQ: hostility/aggression, dependence, self-esteem, self-adequacy, emotional responsiveness, emotional stability, and worldview.

The PAQ has two versions, for adults and children. The Child PAQ was used in this study to assess children's personality dispositions and psychological adjustment. Each subscale has 6 items, for a total of 42 items. Responses range from 1 (*almost never true at all*) to 4 (*almost always true*). Scores are summed across subscales with higher scores representing poorer psychological adjustment. In this study, subscales of PAQ were used and all the scores from PAQ were used as continuous scores, meaning that higher scores on a subscale refers to qualitatively more problems with that personality disposition.

The original PAQ's Cronbach's alpha value is .88 and the subscales' Cronbach's alpha values were between .50 and .74 (Rohner et al., 2005). In this study, the Cronbach's alpha values were .76 for hostility/aggression, .73 for dependence, .68 for negative self-esteem, .75 for negative self-adequacy,

.74 for emotional unresponsiveness, .75 for emotional instability, .65 for negative worldview, and .86 for the total scale.

The reliability-validity study for Turkish PAQ was conducted with 1821 children aged between 10 and 14, Cronbach's alpha values for the subscales ranged between .51 and .78, and for the overall scale the alpha was .81 Erkman (2003).

Procedure

For data collection ethical consent is taken from the university. The research was conducted in classes with voluntary participants during school hours. After a researcher read the questionnaire's instructions, students responded the items independently. The students were told not to write their names on the questionnaire booklet and that their responses would be kept confidential. To cut possible sequence effects, the sequence of the questionnaire items in the booklet was changed. Data collection typically lasted 30-35 minutes in each class.

Results

Before the analyses, the data was screened for outliers and missing data. Participants with missing data on more than one item on any scale and more than two items on the entire questionnaire (Rohner et al., 2005) were excluded from the dataset using listwise deletion. For the other missing data mean substitution method was used. The data was also controlled for non-normality, linearity, and restriction of range. The normality tests showed that normality assumption was violated for the data from Parental Acceptance and Rejection Questionnaire mother and father forms, so inverse transformation method was used to normalize these data. After the data proved adequate characteristics for parametric tests and SEM, other statistical analyses were conducted.

Firstly, Pearson's r Correlation coefficients were calculated to understand the relationships among the variables. As expected, hostility, indifference and undifferentiated dimensions of maternal and paternal acceptance were found to be negatively related with warmth dimensions of both maternal and paternal acceptance scales. A significant and salient correlation was found between maternal acceptance and paternal acceptance ($r = .65, p < .01$), and both maternal acceptance ($r = .57, p < .01$) and paternal acceptance ($r = .52, p < .01$) were correlated with psychological adjustment. These correlation coefficients and others are presented in Table 1 below.

Table 1

Correlations Between Variables

Variables	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Maternal Acceptance	1									
Paternal Acceptance	.659**	1								
Psychological Adjustment	.584**	.526**	1							
Low Hostility/Agression	.422**	.412**	.777**	1						
Dependence	-.014	-.012	.180**	.116**	1					
Positive Self-Esteem	.395**	.310**	.618**	.336**	-.148**	1				
Positive Self-Adequacy	.482**	.448**	.688**	.390**	-.105*	.554**	1			
Emotional Responsiveness	.483**	.402**	.664**	.348**	-.151**	.453**	.530**	1		
Emotional Stability	.358**	.338**	.745**	.649**	.106*	.291**	.347**	.328**	1	
Positive Worldview	.497**	.449**	.799**	.566**	-.010	.439**	.457**	.504**	.530**	1

*p<.05, **p<.001

To see the associations among maternal acceptance, paternal acceptance and personality dispositions Structural Equation Modelling was conducted by using IBM SPSS AMOS 18.0 software package (Arbuckle, 2009). The subdimensions for both maternal and paternal acceptance and rejection scales which were also taken as latent variables in the analysis: warmth/affection, hostility/aggression, indifference/neglect, and undifferentiated rejection scores were taken into consideration as seen variables. For the endogenous latent variable personality dispositions/psychological adjustment; the scores for hostility/aggression, dependence, self-esteem, self-adequacy, emotional instability, emotional unresponsiveness, and worldview were used as saw variables. Structural Equation Modeling was preferred to Multiple Regression Analysis and Path Analysis as it simultaneously shows the relations among observed variables and latent variables and also considers the suppression effects and gives the correct size for estimates by controlling the part and partial correlations (Kline, 2011; Schumacker et al., 2010). As our aim was to see the mediating role of paternal acceptance and rejection between maternal acceptance and youths' personality dispositions our exogenous variable was maternal acceptance and rejection; paternal acceptance and rejection was analyzed as an endogenous variable between maternal acceptance and rejection and personality dispositions/psychological adjustment variables as a mediating variable; and personality dispositions/psychological adjustment was placed in the model as the endogenous dependent variable. The theorized model of the research is presented in the figure 1 below. In the analysis, the covariance matrix was analyzed by using maximum likelihood method of estimation and we firstly evaluated the model fit by using Chi-Square and the ratio of Chi-Square to Degrees of Freedom (X^2/df). As the Chi-Square value is sensitive to the sample size for the larger sample sizes, Kline (2016) advice to

consider the ratio between Chi-Square and Degrees of Freedom (X^2/df) for the model fit. Moreover, for the other fit indexes, The Root Mean Square Error of Approximation (RMSEA), The Standard Root Mean Square Residual (SRMR), the Comparative Fit Index (CFI), the Goodness of Fit Index (GFI), the Normed Fit Index (NFI) and Tucker Lewis Index (TLI) were also evaluated. In SEM literature it is usually accepted that CMIN/DF less than 3 shows a good fit between the model and the observed data. CFI, GFI, NFI and TLI values larger than .95, and RMSEA and SRMR values less than .05 show good fit with the model and the observed data (Kline, 2011; Schumacker et al., 2010).

Figure 1

Theoretical model

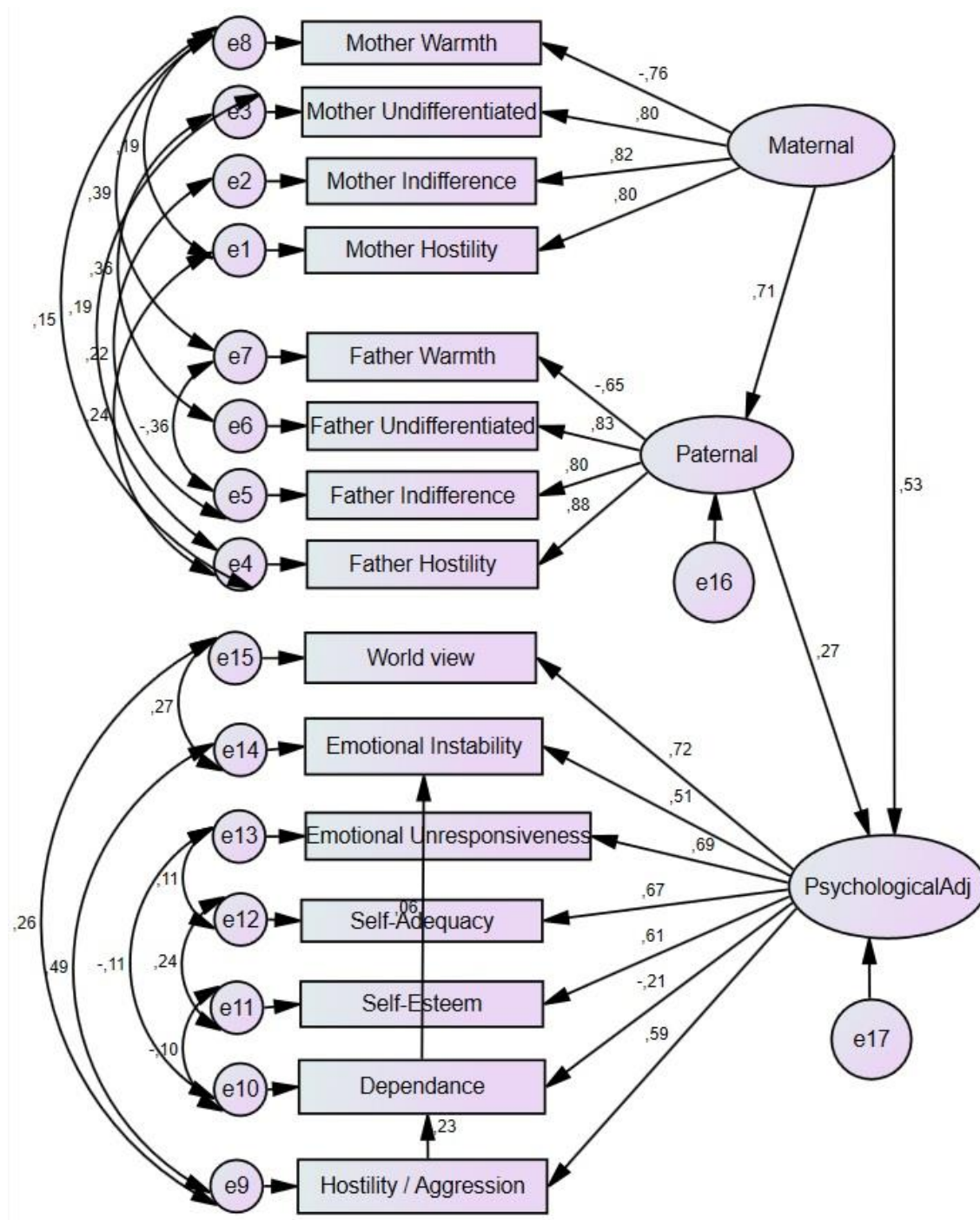

Theoretical Model:

The theoretical model above (Figure 1) was evaluated with the observed variables and their error terms, and our preliminary model did not show a good fit with the data, so considering the suggestions of the modification indexes the model was improved. The suggestions of the modification indexes that were in congruence with the theory were taken into consideration and mainly these changes were related with the covariances between the error terms of the observed variables that are mainly measured under the same latent variables. Although the significance of X^2 value, the estimates of the finalized model showed a good fit with our data as can be seen in the main fit indexes presented in Table 2 below and the ratio of chi-square value to degrees of freedom was less than 3 showing that the finalized model acceptably fit the data. ($X^2 = 144.168$, $df = 70$, $p < .05$ and $CMIN / DF = 2.060$).

Figure 2

Modified Model that Fits the Data

Model fit indexes show how the sample variance–covariance data fit the structural equation model that we generated. Besides X^2 and X^2 / Df values Goodness of Fit Index (GFI), Standard Mean Square Residual Index (SRMR) are widely preferred by researchers. Tucker-Lewis Index (TLI) and Normed Fit Index (NFI) and Comparative Fit Index (CFI) are used for comparing alternative models and are generally given in SEM results. (Schumacker et al., 2010). In the Table 2 below the fit index's values derived from our final model are presented with the fit criteria mentioned in SEM literature. As can

be seen in the Table 2, the fit indexes values are as follows: GFI = 0.966, CFI = 0.983, RMSA = 0.044, SRMR = 0.031, NFI = 0.967, TLI = 0.974; and these values are in congruence with the values of good fit criteria.

Table 2

The Fit Indexes of the Finalized Model of the SEM results for all participants:

Fit Indexes	Good Fit	Acceptable Fit	Value	Interpretation
X ²			144,168	
df			70	
X ² /df	<2	<3	2.060	Good Fit
GFI	>0.95	0,90< GFI<0,95	0.966	Good Fit
CFI	>0.95	0,90< CFI<0,95	0.983	Good Fit
RMSA	<0.05	0,05<RMSA<0,10	0.044	Good Fit
SRMR	<0.05	0,05<RMSA<0,08	0.031	Good Fit
NFI	>0.95	0,90<NFI<0,95	0.967	Good Fit
TLI	>0.95	0,90< TLI<0,95	0.974	Good Fit

The Standardized and Unstandardized Estimates for our finalized model are given in Table 3 below. As can be seen in the table the associations between Maternal Acceptance and Paternal Acceptance ($\beta = .715, p < .001$), Maternal Acceptance and Psychological Adjustment ($\beta = .531, p < .001$), and Paternal Acceptance and Psychological Adjustment ($\beta = .268, p < .001$) are highly significant. These beta values are also the standardized direct effects for the paths mentioned between the variables in Table 3. Moreover, Hostility dimension of Personality Dispositions/Psychological Adjustment could significantly predict Dependence dimension of Personality Dispositions/Psychological Adjustment ($\beta = .227, p < .001$). The other estimates about the associations among other observed and latent variables are presented in the Table 3.

Table 3

Maximum Likelihood Estimates for SEM analysis showing the Relationship between Maternal Acceptance, Paternal Acceptance and Youths' Personality Dispositions

	Paths	Unstandardized	SE	Standardized
Maternal →	Paternal	,916***	,057	,715***
Maternal →	Psychological Adj	,556***	,077	,531***
Paternal →	Psychological Adj	,219***	,053	,268***
Psychological Adj →	Hostility	1,000		,588
Psychological Adj →	Dependence	-,314**	,100	-,208**
Hostility →	Dependence	,201***	,050	,227***
Maternal →	Maternal hostility	1,000		,804
Maternal →	Maternal indifference	1,025***	,051	,819***
Maternal →	Maternal undifferentiated	,726***	,037	,795***
Paternal →	Paternal hostility	1,000		,882
Paternal →	Paternal indifference	,940***	,042	,796***
Paternal →	Paternal undifferentiated	,609***	,026	,827***
Paternal →	Paternal warmth	-1,083***	,065	-,648***
Maternal →	Maternal warmth	-1,364***	,078	-,757***
Psychological Adj →	Self esteem	,766***	,074	,609***
Psychological Adj →	Self-adequacy	,976***	,091	,667***
Psychological Adj →	Em. unresponsiveness	1,075***	,097	,689***
Psychological Adj →	Em. instability	,879***	,068	,513***
Psychological Adj →	Worldview	1,349***	,098	,717***
Dependence →	Em. instability	,067	,037	,059

*p<.05, **p<.01, ***p<.001

Indirect effects were evaluated according to AMOS output and SOBEL tests. As it can be seen in both Figure and Table, both Maternal Acceptance and Paternal acceptance affected personality dispositions/psychological adjustment. This shows that maternal acceptance had both direct and indirect effects on psychological adjustment. A Sobel test was also conducted to inspect whether paternal acceptance significantly puts across the indirect effect of maternal acceptance to psychological adjustment and SOBEL test approved that paternal acceptance functioned as a partial mediator between maternal acceptance and personality dispositions/psychological adjustment (Sobel

= 5.442, SE = 0.053 $p < .001$). For the indirect effects of maternal acceptance via paternal acceptance on hostility (Sobel = 4.852, SE = 0.013, $p < .001$), self-adequacy (Sobel = 4.422, SE = 0.011, $p < .05$), emotional unresponsiveness (Sobel = 2.902, SE = 0.011, $p < .001$), emotional instability (Sobel = 3.448, SE = 0.013, $p < .001$) and worldview (Sobel = 4.340, SE = 0.014, $p < .001$), the Sobel tests results were statistically significant confirming that paternal acceptance acted as a partial mediator between maternal acceptance and these variables. For dependence and self-esteem dimensions of personality dispositions the Sobel results were insignificant. As it can be seen in the model that fit the data paternal acceptance is indirectly related with dependence via hostility and this was also approved by the Sobel test (Sobel = 2.935, SE = 0.006, $p < .01$). However, the Sobel test for the mediating effect of dependence between hostility/aggression and emotional instability was statistically insignificant and this result is incongruence with the maximum likelihood estimates for the relationship between dependence and emotional stability in Table 4.

Table 4

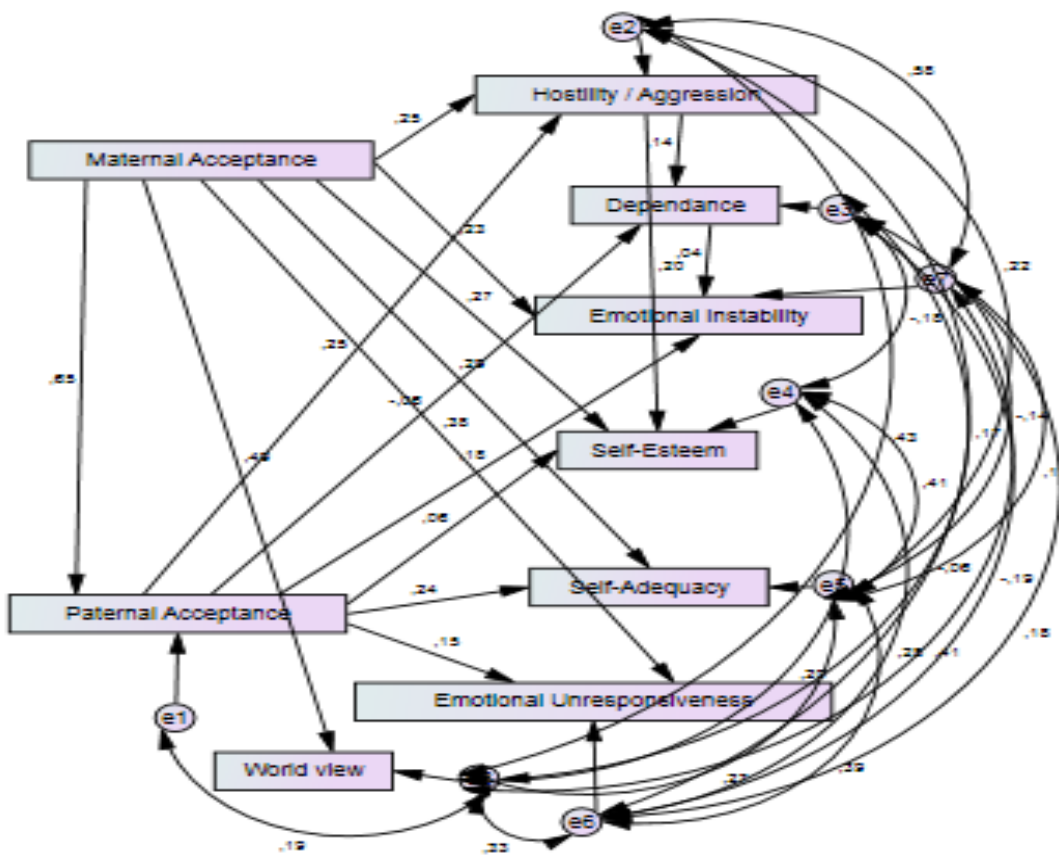
Standardized Indirect Effects in the Model

	Maternal Acceptance	Paternal Acceptance	Pers. Disp/Psychological Adj.	Hostility
Pers. Disp/Psychological Adj.	.192			
Hostility	.425	.158		
Dependence	-.054	-.020	.133	
Worldview	.518	.192		
Emotional Instability	.367	.136	-.004	.013
Emotional Unresponsiveness	.498	.185		
Self-Adequacy	.482	.179		
Self-Esteem	.440	.163		
Paternal Warmth	-.463			
Paternal Undifferentiated	.591			
Paternal Indifference	.569			
Paternal Hostility	.630			

To understand the associations among maternal acceptance, paternal acceptance and the subdimensions of the personality dispositions/psychological adjustment and to see the maximum likelihood estimates from maternal and paternal acceptance to those subdimensions we also conducted a path analysis. The finalized path analysis that fit our data was shown in Figure 1.

Figure 3

Path Analysis among Maternal Acceptance, Paternal Acceptance, and Sub-dimensions of Personality Dispositions / Psychological Adjustment

As it can be seen in the Table below the path model in the figure above has yielded good and acceptable fit indexes. The chi-square result for the model fit was insignificant ($X^2 = 5,730, p = 0.057$), and the ratio of chi-square to degrees of freedom was less than 3 ($X^2/df = 2$) showing that the path model in the above figure and the data was well-matched. Also, other fit indexes such as GFI = .998, CFI = .998, SRMR = .012, NFI = .997 and TLI = .963 were showing that the data and the finalized path model had good fit. Only RMSA = .058 was a little bit higher, however according to the SEM literature the RMSA result we derived was in the acceptable range, showing that the path model can be accepted to fit our data.

Table 5

The Fit Indexes of the Finalized Model of the Path Analysis results for all participants.

Fit Indexes	Good Fit	Acceptable Fit	Value	Interpretation
X ²			5,730	
Df			2	
X ² /df	<2	<3	2,865	Good Fit
GFI	>0,95	0,90< GFI<0,95	0,998	Good Fit
CFI	>0,95	0,90< CFI<0,95	0,998	Good Fit
RMSA	<0,05	0,05<RMSA<0,10	0,058	Acceptable Fit
SRMR	<0,05	0,05<SRMR<0,08	0,012	Good Fit
NFI	>0,95	0,90<NFI<0,95	0,997	Good Fit
TLI	>0,95	0,90< TLI<0,95	0,963	Good Fit

The Standardized and Unstandardized Estimates for our finalized model path model are given in Table 6 below. As it is shown on the Table both maternal and paternal acceptance were found to be significantly related with hostility, self-adequacy, emotional instability, and emotional unresponsiveness dimensions of personality dispositions/psychological adjustment. Both maternal and paternal acceptance did not show direct associations with dependence dimension of personality dispositions/psychological adjustment; and hostility was found to be related with dependence ($\beta = .141, p < .01$) and self-esteem ($\beta = .201, p < .001$). The estimates for the paths from maternal acceptance to self-esteem ($\beta = .272, p < .001$) and world view ($\beta = .486, p < .01$) dimensions of personality dispositions/psychological adjustment were statistically significant however, this was not the case for paternal acceptance. The other maximum likelihood estimates for the path analysis are presented in the table 6 below.

Table 6

Maximum Likelihood Estimates for Path analysis showing the Relationship between Maternal Acceptance, Paternal Acceptance and Youths' Personality Dispositions

Paths		Unstandardized	SE	Standardized
Maternal Acceptance→	Paternal Acceptance	,766***	,038	,651***
Maternal Acceptance→	Hostility	,100***	,020	,248***
Paternal Acceptance→	Hostility	,085***	,017	,249***
Paternal Acceptance→	Dependence	-,019	,014	-,061
Hostility →	Dependence	,125**	,041	,141**
Maternal Acceptance→	Self-esteem	,081***	,015	,272***
Maternal Acceptance→	Self-adequacy	,101***	,017	,291***
Maternal Acceptance→	Em. unresponsiveness	,139***	,018	,376***
Maternal Acceptance→	Worldview	,217***	,017	,486***
Paternal Acceptance→	Em. instability	,062***	,018	,180***
Paternal Acceptance→	Self-esteem	,015	,013	,058
Paternal Acceptance→	Self-adequacy	,070***	,014	,237***
Paternal Acceptance→	Em. unresponsiveness	,047**	,015	,149**
Maternal Acceptance→	Em. instability	,092***	,021	,226***
Hostility →	Self esteem	,149***	,032	,201***
Dependence →	Em. instability	,044	,037	,039

*p<.05, **p<.01, ***p<.001

Discussion

This study examines the associations between parental acceptance and rejection and children's personality dispositions (subcategories of psychological adjustment) because as mentioned in literature review it was seen that there is limited information about this issue.

The findings of the present study mostly support the premises of Interpersonal Acceptance Rejection Theory that there is an association between perceived maternal and paternal acceptance and children's adjustment. In this study, this claim is supported with the finding that there is a significant relationship between perceived maternal and paternal acceptance and children's personality dispositions, except for dependence. This result supports the related literature. In a meta-analysis, thirty-six studies conducted from 1975 to 2010 with children were reviewed and results showed that both maternal and paternal acceptance have significant correlation with children's personality dispositions, except for

dependence, in all cultures (Khaleque et al., 2012). The probable reason for dependence being non significantly correlated with acceptance and rejection may be the non-linear relationship between those variables as mentioned in literature review.

In this study, paternal acceptance was found to be a partial mediator of the association between maternal acceptance and the five of children's personality dispositions: low hostility/aggression, positive self-adequacy, emotional responsiveness, emotional stability, and positive worldview. This finding shows that for those dispositions, paternal acceptance partially explains the association between maternal acceptance and these outcomes, but for the other disposition (positive self-esteem) maternal acceptance is the only predictor. There has been not previous research that investigated this mediating role; however, this result supports research that had found mothers sometimes have a greater impact on children than fathers and also supports research that emphasizes the importance of fathers' impact on children (Amato, 1994; Eggebeen, 2013; Forehand, 1993; Jeynes, 2016).

As mentioned in literature review, research that had investigated the subdimensions of psychological adjustment are rare. In that rare research the researchers had focused on the relationship between personality dispositions and acceptance rejection rather than investigating the predictor role of acceptance rejection on those personality dispositions (Berenson et al., 2005). For example, in research with a sample of young adults' positive self-esteem had been found correlated with paternal acceptance more than maternal acceptance while in other research self-esteem had been found more correlated with maternal behaviors as parallel with this research (Kuterovac-Jagodić et al., 1997). The finding that fathers had no effect on children's self-esteem can be explained by the fact that toward adolescence the relationship between children and fathers starts to be based on authority and respect and so interactions between them decrease, therefore fathers cannot give feedback enough to the children (Sunar, 2002).

Results of this study contribute to the issue of the relative importance of fathers versus mothers for child development because this is still under debate (Li et al., 2017). Fathers and mothers were often found to both predict child adjustment significantly to varying degrees and paternal and maternal acceptance often found to be jointly contribute through interaction with each other (Li et al., 2017) and this is supported by paternal acceptance being a partial mediator on the relationship between maternal acceptance and child outcomes in this study.

Paternal acceptance being a partial mediator on the relationship between maternal acceptance and most of the child outcomes in this study also supports the fact that fathers are important contributors for children development. Mothers have been the default persons to be included in child development research for a long time and over the past few decades both mothers and fathers are included in research (Li et al., 2017; Rohner et al., 2001).

Additionally, the meta-analytic review by Rohner and Khaleque (2012) provided robust evidence supporting the association between perceived parental acceptance and psychological adjustment of children and adults across cultures. Their findings further validate the results of this study, reinforcing the notion that parental acceptance plays a crucial role in shaping children's psychological well-being. Furthermore, the work of Rohner and Britner (2002) sheds light on the global mental health correlates of parental acceptance-rejection, underscoring the importance of parental attitudes in influencing children's mental health outcomes. This broader perspective highlights the significance of parental acceptance-rejection in a cross-cultural context, echoing the findings of this study.

Lastly, the introduction to parental acceptance-rejection theory by Khaleque et al., (2012) provides a comprehensive overview of the theoretical framework, research methods, empirical evidence, and implications of parental acceptance-rejection theory. This foundational work enriches the understanding of the mechanisms underlying the association between parental acceptance-rejection and children's psychological adjustment, offering valuable insights for future research and intervention efforts.

Limitations and Suggestions

This study has two strengths that should be noted. First, this study aimed to contribute to the literature by showing the differences between mothers and fathers' impact on children. The second strength is investigating the subcategories of psychological adjustment (personality dispositions).

There also are some limitations of the study. First limitation is that all the measurements are self-report questionnaires from the children's perspective. Hence for further research it would be helpful to use distinct kinds of measurement techniques and different reporters. Using convenience sampling is also a limitation in order to representation of population and limited generalizability. In order to contribute to the subject for future research to ensure the reliability and validity alternative sampling techniques should be considered.

References

- Amato, P. R. (1994). Father-child relations, mother-child relations, and offspring psychological well-being in early adulthood. *Journal of Marriage and the Family*, *56*(4), 1031-1042. <https://doi.org/10.2307/353611>
- Berenson, K. R., Crawford, T. N., Cohen, P., & Brook, J. (2005). Implications of identification with parents and parents' acceptance for adolescent and young adult self-esteem. *Self and Identity*, *4*(3), 289-301. <https://doi.org/10.1080/13576500444000272>
- Bowlby, J. (1951). *Maternal care and mental health* (Vol. 2). Geneva: World Health Organization.

- Coltrane, S. (1988). Father-child relationships and the status of women: A cross-cultural study. *American Journal of Sociology*, *93*(5), 1060-1095. <https://doi.org/10.1086/228864>
- Cookston, J. T., & Finlay, A. K. (2006). Father involvement and adolescent adjustment: Longitudinal findings from Add Health. *Fathering*, *4*(2), 137-158. <https://doi.org/10.3149/fth.0402.137>
- Daniel, E., Madigan, S., & Jenkins, J. (2016). Paternal and maternal warmth and the development of pro-sociality among preschoolers. *Journal of Family Psychology*, *30*(1), 114-124. <https://doi.org/10.1037/fam0000120>
- Eggebeen, D. J. (2013). Do fathers uniquely matter for adolescent well-being? In W. B. Wilcox & K. K. Kline (Eds.), *Gender and parenthood* (pp. 249-270). Columbia University Press.
- Erkman, F. (2003). Turkish children's perception of parental warmth, corporal punishment, and psychological adjustment. Paper presented at the annual meeting of the Society for Cross-Cultural Research, Charleston, SC.
- Erkman, F., & Rohner, R. P. (2006). Youths' perceptions of corporal punishment, parental acceptance, and psychological adjustment in a Turkish metropolis. *Cross-Cultural Research*, *40*(3), 250-267. <https://doi.org/10.1177/1069397106287924>
- Finley, G. E., Mira, S. D., & Schwartz, S. J. (2008). Perceived paternal and maternal involvement: Factor structures, mean differences, and parental roles. *Fathering*, *6*(1), 62-82. <https://doi.org/10.3149/fth.0601.62>
- Forehand, R., & Nousiainen, S. (1993). Maternal and paternal parenting: Critical dimensions in adolescent functioning. *Journal of Family Psychology*, *7*(2), 213-221. <https://doi.org/10.1037/0893-3200.7.2.213>
- Freud, S. (1949). *An outline of psychoanalysis*. W. Norton & Co., Inc.
- Glavak-Tkalić, R., & Kukulja-Cicmanović, R. (2014). Effects of perceived parental acceptance–rejection and interpersonal power–prestige on the psychological adjustment of Croatian adolescents. *Cross-Cultural Research*, *48*(3), 231-239. <https://doi.org/10.1177/10693971145282>
- Jeynes, W. H. (2016). Meta-analysis on the roles of fathers in parenting: Are they unique? *Marriage & Family Review*, *52*(7), 665-688. <https://doi.org/10.1080/01494929.2016.1157121>
- Khaleque, A., & Rohner, R. P. (2012). Transnational relations between perceived parental acceptance and personality dispositions of children and adults: A meta-analytic review. *Personality and Social Psychology Review*, *16*(2), 103-115. <https://doi.org/10.1177/1088868311418986>
- Khaleque, A. (2012). Adult intimate relationships and psychological adjustment. *Psychological Studies*, *57*(1), 95-100. <https://doi.org/10.1007/s12646-011-0134-6>
- Lamb, M. E. (1975). Fathers: Forgotten contributors to child development. *Human Development*, *18*(4), 245-266. <https://doi.org/10.1159/000271493>
- Li, X. (2014). Parental power–prestige and the effects of paternal versus maternal acceptance on the psychological adjustment of Chinese adolescents. *Cross-Cultural Research*, *48*(3), 223-230. <https://doi.org/10.1177/1069397114528297>
- Li, X., & Meier, J. (2017). Father love and mother love: Contributions of parental acceptance to children's psychological adjustment. *Journal of Family Theory & Review*, *9*(4), 459-490. <https://doi.org/10.1111/jftr.12227>
- Lynn, D. B. (1974). *The father: His role in child development*. Monterey, CA: Brooks/Cole.
- Miranda, M. C., Affuso, G., Esposito, C., & Bacchini, D. (2016). Parental acceptance–rejection and adolescent maladjustment: Mothers' and fathers' combined roles. *Journal of Child and Family Studies*, *25*(4), 1352-1362. <https://doi.org/10.1007/s10826-015-0305-5>

- Palm, G. (2014). Attachment theory and fathers: Moving from “being there” to “being with”. *Journal of Family Theory & Review*, 6(4), 282-297. <https://doi.org/10.1111/jftr.12045>
- Pleck, J. H., & Masciadrelli, B. P. (2004). Paternal involvement by U.S. residential fathers: Levels, sources, and consequences. In M. E. Lamb (Ed.), *The role of the father in child development* (4th ed., pp. 222-271). Hoboken, NJ: Wiley.
- Rohner, R. P. (1975). *They love me, they love me not: A worldwide study of the effects of parental acceptance and rejection*. Human Relations Area Files. <https://doi.org/10.1177/0022022118815599>
- Rohner, R. P. (1986). *The warmth dimension: Foundations of parental acceptance-rejection theory*. Beverly Hills, CA: Sage.
- Rohner, R. P. (2005). Glossary of significant concepts in parental acceptance-rejection theory (PARTheory). In *Handbook for the study of parental acceptance and rejection*. Storrs, CT: Rohner Research Publications.
- Rohner, R. P. (2014). Parental power and prestige moderate the relationship between perceived parental acceptance and offspring's psychological adjustment. *Cross-Cultural Research*, 48(3), 197-213. <https://doi.org/10.1177/1069397114528295>
- Rohner, R. P., & Britner, P. A. (2002). Worldwide mental health correlates of parental acceptance-rejection: Review of cross-cultural and intracultural evidence. *Cross-Cultural Research*, 36(1), 16-47. <https://doi.org/10.1177/106939710203600102>
- Rohner, R. P., & Khaleque, A. (Eds.) (2005). *Handbook for the study of parental acceptance and rejection* (4th ed.). Storrs, CT: Rohner Research Publications.
- Rohner, R. P., & Khaleque, A. (2012). Pancultural associations between perceived parental acceptance and psychological adjustment of children and adults: A meta-analytic review of worldwide research. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 43(5), 784-800. <https://doi.org/10.1177/0022022111406120>
- Rohner, R. P., Khaleque, A., & Cournoyer, D. E. (2005). Parental acceptance rejection: Theory, methods, cross-cultural evidence, and implications. *Ethos*, 33(3), 299-334. <https://doi.org/10.1525/eth.2005.33.3.299>
- Rohner, R. P., Khaleque, A., & Cournoyer, D. E. (2012). Introduction to parental acceptance-rejection theory, methods, evidence, and implications. *Cross-Cultural Research*, 46(1), 5-12.
- Rohner, R. P., & Veneziano, R. A. (2001). The importance of father love: History and contemporary evidence. *Review of General Psychology*, 5(4), 382-405. <https://doi.org/10.1037/1089-2680.5.4.382>
- Schwartz, S. J., Zamboanga, B. L., Ravert, R. D., Kim, S. Y., Weisskirch, R. S., Williams, M. K., & Finley, G. E. (2009). Perceived parental relationships and health risk behaviors in college-attending emerging adults. *Journal of Marriage and Family*, 71(3), 727-740. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2009.00629.x>
- Sultana, S., & Khaleque, A. (2016). Differential effects of perceived maternal and paternal acceptance on male and female adult offspring's psychological adjustment. *Gender Issues*, 33(1), 42-52. <https://doi.org/10.1007/s12147-015-9147-0>
- Uddin, M. K., Khaleque, A., Aktar, R., & Hossain, K. N. (2014). Relations between perceived parental acceptance and children's psychological adjustment in the context of differential parental power and prestige in Bangladesh. *Cross-Cultural Research*, 48(3), 1-9. <https://doi.org/10.1177/1069397114528675>
- Veneziano, R. A. (2003). The importance of paternal warmth. *Cross-Cultural Research*, 37(3), 265-281. <https://doi.org/10.1177/1069397103253710>

- Veneziano, R. A. (2000). Perceived paternal and maternal acceptance and rural African American and European American youths' psychological adjustment. *Journal of Marriage and Family*, *62*(1). <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2000.00123.x>
- Yılmaz, B., & Erkman, F. (2008). Understanding social anxiety through adolescents' perceptions of interparental conflict and parental rejection. In F. Erkman (Ed.), *Acceptance: The essence of peace* (pp. 67-96). İstanbul: Turkish Psychological Association.

Erken Okuryazarlık Becerilerinin Desteklenmesinde Temel Eğitim Öğretmenlerinin Öz Yeterlik Algılarının İncelenmesi¹

(Examining the Self-Efficacy of Basic Education Teachers in Supporting Early Literacy Skills)

Osman Gedik², Burak Delican³

Makale Geçmişi

ÖZ

Article History

Alındı/Received:

30/04/2024

Kabul edildi/Accepted:

28/06/2024

Article Type:

Araştırma Makalesi

Research Article

DOI:

10.48174/buaad.1475725

Erken okuryazarlık, bireylerin formel olarak okuma yazma eğitimine başlamadan önce okuma yazmaya ilişkin kazanılması beklenen bilgi, beceri ve tutumların tamamını ifade etmektedir. Dolayısıyla öğrencilerin okul öncesi ve ilkököl çağlarında bu becerilerinin desteklenmesi görevini okul öncesi ve sınıf öğretmenleri üstlenmektedir. Bu araştırma temel eğitim öğretmenleri olan okul öncesi ve sınıf öğretmenlerinin sınıflarında bulunan öğrencilerinin erken okuryazarlık becerilerini desteklemeye yönelik öz yeterlik algılarını incelemeyi amaçlamıştır. Araştırma, nicel araştırma yöntemlerinden tarama modeli ile yürütülmüştür. Çalışmanın katılımcıları 2021-2022 yılı bahar yarıyılında görev yapan 303 temel eğitim öğretmenidir. Araştırmada veriler "Kişisel Bilgi Formu" ve "Erken Okuryazarlık Becerilerinin Desteklenmesine Yönelik Öz Yeterlik Algısı Ölçeği" veri toplama araçları ile toplanmıştır. Araştırmada veriler cinsiyet ve branş değişkenleri açısından t-Testi, görev süresi değişkeni açısından ise tek yönlü varyans analizi ile analiz edilmiştir. Bulgulara göre, okul öncesi ve sınıf öğretmenlerinin sınıflarında bulunan öğrencilerinin erken okuryazarlık becerilerinin desteklenmesine yönelik öz yeterlik algıları, branş değişkeni açısından anlamlı olarak farklılaşmamasına karşın cinsiyet değişkeni açısından kadın öğretmenlerin lehine anlamlı olarak farklılaştığı görülmüştür. Ayrıca öğretmenlerin görev yaptıkları süre değişkeni açısından öz yeterlik algıları görev süresi az olan öğretmenlerin lehine anlamlı olarak farklılaştığı bulgusuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: erken okuryazarlık; öz yeterlik; öğretmen.

© 2024 BUAAD-BIJAR. Tüm hakları saklıdır.

Kaynak gösterme / To cite this article:

Gedik, O., & Delican, B. (2024). Erken okuryazarlık becerilerinin desteklenmesinde temel eğitim öğretmenlerinin öz yeterliklerinin incelenmesi. *Bayterek Uluslararası Akademik Araştırmalar Dergisi*, 7(1), 104-118. doi: 10.48174/buaad.1475725

Summary

Reading can be defined as a skill that an individual acquires based on formally analyzing writing and symbols during the basic education process starting from the womb. Literacy is the skill that individuals utilize to make sense of the events and situations around them before they formally acquire the skill of reading until they reach basic education. While reading is the process of extracting meaning from writing and symbols based on analysis, literacy can be defined as the process of making meaning in a critical way that is shaped by social experiences, including many elements such as non-verbal language skills or listening-viewing skills.

Since the early 1900s, different theories related to the literacy development process of individuals such as Piaget's Cognitive Development Theory, Literacy Development Theory, Emergent Literacy Theory and Family Literacy Theory have tried to define and explain the literacy development process of individuals. In 1966, Clay drew the attention of many researchers with the concept of "Emergent Literacy" and this concept has been the most dominant perspective in the literacy education process in recent years. Emergent literacy refers to all of the knowledge, skills

¹ Bu çalışmanın bir kısmı 14-17 Kasım 2022 tarihinde 20. Uluslararası Sınıf Öğretmenliği Eğitimi Sempozyumunda sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

²Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Dr. Öğr. Üyesi, osmangedik0@gmail.com, Orcid: 0000-0002-6362-7607

³Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Doç. Dr., burakdelican@gmail.com, Orcid: 0000-0003-3187-0001

and attitudes that individuals are expected to acquire about reading and writing before they start formal literacy education. Although there are different classifications for early literacy skills in the literature, to draw a general framework, these skills are phonological awareness, orthographic awareness, alphabet knowledge, vocabulary knowledge, basic writing skills and listening comprehension.

When the research on early literacy and literacy learning process is examined, it is stated that individuals whose early literacy skills are supported in preschool and primary school years are among the prerequisites for being a more successful reader in the future, and that it has a great place on the quality of literacy skills and significantly predicts reading performance. On the other hand, it is seen that a significant number of children who start primary school start school without fully acquiring the early literacy skills expected of them. Therefore, a large part of the task of supporting students' early literacy skills in preschool and primary school ages is undertaken by preschool and classroom teachers. Teachers are expected to have knowledge to support children's early literacy skills through their undergraduate education, in-service training or postgraduate education, and they need self-efficacy to reflect this knowledge to the classroom environment. However, the fact that the education programs completed by teachers or the seminars given to support teachers' knowledge through in-service training are not provided at an adequate level or are not included at all has an effect on the reading process to the detriment of students who lack early literacy skills.

The study was conducted with the survey model, one of the quantitative research methods. The participants of the study consisted of 303 basic education teachers working in the spring semester of the 2021-2022 academic year. In this study, the data were obtained through the Personal Information Form and the "Self-Efficacy Scale for Supporting Early Literacy Skills" consisting of six sub-dimensions. "Personal Information Form" includes three questions about gender, branch and tenure of the teachers and covers the independent variables. The Self-Efficacy Scale for Supporting Early Literacy Skills was developed in five-point Likert type and was defined with 40 items under the dimensions of visual reading, phonological awareness, listening monitoring, print awareness, basic writing skills, and evaluation of progress.

The data obtained from the scales used in the research were analyzed through SPSS 22 analysis program. As a result of the corrections made, analyzes were made in line with the responses from a total of 303 pre-service teachers participating in the study. The data were analyzed with t-test in terms of gender and branch variables and one-way analysis of variance in terms of tenure variables. According to the findings, the self-efficacy perceptions of preschool and classroom teachers towards supporting the early literacy skills of their students in their classrooms showed a significant difference in favor of female teachers in terms of gender, but did not differ significantly in terms of branch variable. In addition, it was concluded that teachers' self-efficacy perceptions towards supporting students' early literacy skills differed significantly in favor of teachers with less tenure compared to teachers with more tenure.

Within the framework of the results of the research, pre-school and primary school teacher candidates who will serve as future teachers in faculties of education and current basic education teachers should be encouraged to include courses that will increase their knowledge about early literacy and have the chance to observe students with the knowledge they have acquired in teacher training programs, to support them with in-service training courses, and to encourage projects and studies that will provide awareness to families about early literacy. In addition, workshop courses can be given to prospective teachers to provide them with the opportunity to develop technology-supported materials and applications to be presented to early literacy students. According to the results of the research, another suggestion is to organize in-service trainings for current teachers and administrators to raise awareness and knowledge about early literacy.

Keywords: early literacy; self-efficacy; teacher.

Giriş

İnsanoğlu, varoluşundan günümüze kadar hayatının her safhasında dünyayı anlamak ve yaşamını devam ettirmek için okuma becerisine ihtiyaç duymuştur. Okuma, bireyin anne karnından başlayarak temel eğitim sürecinde formel olarak yazı ve sembolleri çözümlemeye dayalı kazandığı bir beceri olarak tanımlanabilir. Bireyler temel eğitime gelene kadar formel olarak okuma becerisini kazanmadan önce çevresindeki olayları ve durumları anlamlandırmak için ise işe koştugu beceri okuryazarlıktır. Okuma çözümlemeye dayalı yazı ve sembollerden anlam çıkarma süreci iken okuryazarlık sözel olmayan dil becerileri ya da dinleme-izleme becerileri gibi birçok unsuru da

kapsayan sosyal tecrübeler ile gelişerek şekillenen eleştirel bir şekilde anlam kurma süreci olarak tanımlanabilir (Frankel, Becker, Rowe & Pearson, 2016; Kurudayıoğlu & Tüzel, 2010). 1900'lerin başlarından itibaren bireylerin okuryazarlık gelişim süreçleriyle alakalı Piaget'in Bilişsel Gelişim Kuramı, Okuryazarlık Gelişim Kuramı, Gelişen Okuryazarlık Kuramı ve Aile Okuryazarlık Kuramı gibi farklı kuramlar ile bireyin okuryazarlık gelişim süreci tanımlanmaya ve açıklanmaya çalışılmıştır. 1966 yılında Clay tarafından "Emergent Literacy" kavramıyla pek çok araştırmacının dikkatini çeken bu kavram, son yıllarda okuma yazma eğitim sürecinde en baskın bakış açısı olarak yer almaktadır (Delican, 2018; Morrow, 2007).

Emergent literacy kavramı, alanyazında kuluçka dönemi (Çelenk, 2003), filizlenen okuryazarlık (Baydık, 2003), doğuştancı görüş (Akyol, 2015), yeşeren okuryazarlık (Ege, 2006), ön okuryazarlık (Pilten & Temur, 2009), gelişen okuryazarlık (Şimşek, 2011) son yıllarda ise early literacy kavramıyla kullanılmakta olup Türkçeye erken okuryazarlık (Ergül vd., 2014) olarak çevrilmiş, çocukların okumayı bebeklik döneminden de önce yani doğumdan itibaren öğrenmeye başladığını ifade etmektedir. Erken okuryazarlık, bireyin doğduğu andan itibaren başlayıp kimseye ihtiyacı olmadan okuyup yazabildiği üçüncü sınıfa da kapsayan bir süreci ifade etmektedir (Tracey & Morrow, 2017). Erken okuryazarlık, bireyin kitapların, sözcüklerin, dilin dünyasına kapsamlı olarak erken dönemlerde girmesi ve yazılı materyallerin öğelerine, sözcüklerin ve içinde yaşadığı dile ait seslerin farkında olabilmesini ifade etmektedir (Sonnenschein, Thompson, Metzger & Baker, 2013; Wilson & Lonigan, 2010).

Erken okuryazarlık, bireylerin formel olarak okuma yazma eğitimine başlamadan önce okuma yazmaya ilişkin kazanılması beklenen bilgi, beceri ve tutumların tamamını ifade etmektedir (Akoğlu, 2015; Turna, 2021). Dolayısıyla erken okuryazarlık becerileri okuma yazmayı destekleyen kapsamlı bir birikimdir. Alanyazında erken okuryazarlık becerileri için farklı sınıflamalar olsa da genel bir çerçeve çizmek gerekirse bu beceriler sesbilgisel (fonolojik) farkındalık, yazı (ortografik) farkındalığı, alfabe bilgisi, kelime bilgisi, temel yazma becerisi ve dinlediğini anlama şeklindedir (Bayraktar, 2013; Çabuk, 2014; French, 2013; Pavelko, Lieberman, Schwartz & Hahs-Vaughn, 2018, Spivey, 2012; Tracey & Morrow, 2017; Wagner, Torgesen & Rashotte, 1994).

Erken okuryazarlık ve okuma yazma öğrenimi süreci için yapılan araştırmalar incelendiğinde okul öncesi ve ilkokul yıllarında erken okuryazarlık becerileri desteklenen bireylerin gelecekte daha başarılı bir okuyucu olmasının ön koşullarının arasında olduğu ve okuma yazma becerilerinin niteliği üzerinde büyük bir yer aldığını ayrıca okuma performansını anlamlı şekilde yordadığı ifade edilmektedir (Altun & Erden, 2016; Cabell, Justice, Konold & McGinty, 2011; Coyne & Harn, 2006; Oudeans, 2003). Buna karşın, ilkokula yeni başlayan çocukların önemli bir bölümü kendisinden beklenen erken okuryazarlık becerilerini tam olarak kazanmadan okula başladığı görülmektedir

(Adams, 1990; Whitehurst vd., 1994). Dolayısıyla öğrencilerin okul öncesi ve ilkököl çağlarında erken okuryazarlık becerilerinin desteklenmesi görevini okul öncesi ve sınıf öğretmenleri üstlenmektedir (Ergül vd., 2014). Öğretmenlerin lisans eğitimleri, sonrasında hizmet içi eğitim veya lisansüstü eğitimleri ile çocukların erken okuryazarlık becerilerinin desteklenmesi için bir bilgi birikimine sahip olmaları beklenmekte ve bu bilgileri sınıf ortamına yansıtabilecek öz yeterliklerine ihtiyaç duyulmaktadır. Ancak öğretmenlerin tamamladıkları öğrenim programlarının veya hizmet içi eğitimle öğretmenlerin bilgilerini destekleme amaçlı verilen seminerlerin yeterli düzeyde verilmemesi veya hiç yer verilmemesi erken okuryazarlık becerileri eksik olan öğrencilerin aleyhine bir okuma süreci yaşamalarına etki etmektedir (Dickinson & Caswell, 2007; Hsieh, Hemmeter, McCollum & Ostrosky, 2009). Ülkemizde temel eğitim öğretmenlerinin erken okuryazarlık konusundaki bilgi düzeylerini ve öz yeterliklerini inceleyen çalışmaların sınırlı olduğu görülmektedir (Bay, 2008; Çabuk, 2014; Denli, 2022; Ergül vd., 2014; Öğretir-Özçelik, 2018; Türköz, 2022).

Bu bağlamda çalışmada okul öncesi ve sınıf öğretmenlerinin sınıflarında bulunan öğrencilerinin erken okuryazarlık becerilerini desteklemeye yönelik öz yeterliklerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Bu kapsamda aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır.

1. Öğretmenlerin erken okuryazarlık gelişimini destekleme öz yeterlik algıları cinsiyet değişkenine göre anlamlı olarak farklılaşmakta mıdır?
2. Öğretmenlerin erken okuryazarlık gelişimini destekleme öz yeterlik algıları branş değişkenine göre anlamlı olarak farklılaşmakta mıdır?
3. Öğretmenlerin erken okuryazarlık gelişimini destekleme öz yeterlik algıları görev süresi değişkenine göre anlamlı olarak farklılaşmakta mıdır?
4. Öğretmenlerin erken okuryazarlık gelişimini destekleme öz yeterlik algıları genel olarak nasıldır?

Yöntem

Bu bölümde araştırmanın modeli, örnekleme, veri toplama araçları, veri toplama süreci, toplanan verilerin analizi ve çalışmanın geçerlik ve güvenilirlik boyutları başlıklar halinde sunulmuştur.

Araştırmanın Modeli

Bu çalışma nicel araştırma yöntemlerinden tarama modeli ile yürütülmüştür. Tarama modeli, örneklem üzerinde herhangi bir değişiklik yapılmadan toplanan veriler doğrultusunda evrendeki genel tutumları betimlenmeye çalışmaktadır (Creswell, 2013). Bu doğrultuda temel eğitim öğretmenlerinin erken okuryazarlık becerilerinin desteklenmesinde cinsiyet, branş ve görev süresi değişkenleri kapsamında incelenerek sunulmuştur.

Örneklem

Araştırmanın örneklemini, 2021-2022 yılı bahar yarıyılında İç Anadolu Bölgesinde görev yapan 303 temel eğitim öğretmeni oluşturmaktadır. Araştırmada evreni temsil edebilmek için uygun örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Uygun örnekleme, ihtiyaç duyulan büyüklüğe, özelliklere ulaşmada ve en yüksek tasarrufu sağlamada sıklıkla kullanılan örnekleme yöntemlerinden biridir (Büyüköztürk vd., 2018, s. 95). Öğretmenlerin demografik özelliklerine yönelik bilgiler aşağıda sunulmuştur.

Tablo 1

Temel eğitim öğretmenlerinin cinsiyet, branş ve görev süresi değişkenleri açısından dağılımı

Cinsiyet		Branş			Görev Süresi		
Kadın	Erkek	Okul Öncesi	Sınıf	1-3 Yıl	4-6 Yıl	7-9 Yıl	10 ve üzeri
161	142	76	227	36	77	69	121
303		303			303		

Tablo 1'e göre araştırmanın örnekleminde yer alan temel eğitim öğretmenlerin 161'i kadın, 142'si erkektir. Branş açısından öğretmenlerin 227'si sınıf öğretmeni ve 76'sı okul öncesi öğretmenidir. Görev süresi açısından 1-3 yıl 36, 4-6 yıl 77, 7-9 yıl 69, 10 ve üzeri yıl görev yapan 121 öğretmen örnekleme oluşturmaktadır.

Veri Toplama Araçları

Bu araştırmada veriler, "Kişisel Bilgi Formu" ve Delican ve Ateş (2022) tarafından geliştirilen ve altı alt boyuttan oluşan "Erken Okuryazarlık Becerilerini Desteklemeye Yönelik Öz Yeterlik Ölçeği" ile elde edilmiştir. "Kişisel Bilgi Formu" öğretmenlerin cinsiyet, branş ve görev süreleri ile ilgili 3 soru içermektedir. Aynı zamanda bu sorular bağımsız değişkenleri oluşturmaktadır. Erken Okuryazarlık Becerilerini Desteklemeye Yönelik Öz Yeterlik Ölçeği beşli likert tipte geliştirilmiş olup görsel okuma, sesbilgisel farkındalık, dinleme-izleme, yazı farkındalığı, temel yazma becerileri, ilerlemenin değerlendirilmesi boyutları altında 40 madde ile tanımlanmıştır. Ölçeğin tamamında C_{α} güvenilirliği için 0.95, görsel okuma için C_{α} 0.84, dinleme-izleme için C_{α} 0.89, sesbilgisel farkındalık için C_{α} 0.89, yazı farkındalığı için C_{α} 0.89, temel yazma becerileri için C_{α} 0.82 ve ilerlemenin değerlendirilmesi için C_{α} 0.91 bulunmuştur. Tüm bu bulgular ölçeğin tatmin edici düzeyde güvenilirliğe sahip olduğunu göstermektedir.

Verilerin Toplanması

Çalışmada veriler 2021-2022 yılı bahar yarıyılında İç Anadolu Bölgesinde çalışan sınıf ve okul öncesi öğretmenlerinden elde edilmiştir. Veri toplama sürecinde ölçek formları öğretmenlere

Google form üzerinden oluşturulan form ile uygulanmıştır. Veri toplama öncesinde öğretmenler ile araştırmanın amacı, önemi ve kapsamı paylaşılmıştır. Gönüllü olmayan ve veri toplama araçlarını eksik ve hatalı cevaplayan öğretmenlerin verileri çalışmaya dâhil edilmemiştir. Veri toplama süreci sonunda 303 temel eğitim öğretmeninden elde edilen verilerin değerlendirilebilir olduğu görülmüş ve analiz edilmiştir.

Verilerin Analizi

Araştırmada kullanılan ölçeklerden elde edilen veriler SPSS 22 analiz programı aracılığıyla analiz edilmiştir. Yapılan düzeltmeler sonucunda araştırmaya katılan toplam 303 öğretmenden gelen yanıtlar doğrultusunda analizler yapılmıştır. Kişisel bilgi formunda bulunan cinsiyet ve branş değişkenlerinin analizinde t-Testi analizi, görev süresi değişkeninin analizinde ise ANOVA gerçekleştirilmiştir.

Geçerlik ve Güvenirlik

Veri toplama sürecinde geçerlik ve güvenilirliği artırmak için önce temel eğitim öğretmenleri konu hakkında bilgilendirilmiş varsa soruları yanıtlanmıştır. Öğretmenlere ölçekler hakkında gerekli bilgilendirme yapılmıştır. Ayrıca toplanan verilerin güvenilirliği için ölçeğin tamamında C_{α} güvenilirliği 0.96, görsel okuma için C_{α} 0.88, dinleme-izleme için C_{α} 0.84, sesbilgisel farkındalık için C_{α} 0.88, yazı farkındalığı için C_{α} 0.89, temel yazma becerileri için C_{α} 0.81 ve ilerlemenin değerlendirilmesi için C_{α} 0.87 bulunmuştur. Tüm bu bulgular toplanan verilerin tatmin edici düzeyde güvenilirliğe sahip olduğunu göstermektedir.

Bulgular

Bu bölümde veri analizi sürecinde elde edilen bulgular sunulmuştur. Temel eğitim öğretmenlerinin “Erken Okuryazarlık Becerilerini Desteklemeye Yönelik Öz Yeterlik Ölçeği” alt boyutlarından ve ölçeğin genelinden aldıkları puanların t-Testi ve ANOVA sonuçları aşağıda ifade edilmiştir.

Araştırmanın cinsiyet değişkenlerine göre temel eğitim öğretmenlerinin ölçeğin boyutlarından aldıkları puanların t-Testi analiz sonuçları aşağıda Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2

Öğretmenlerin öz yeterlik algılarının cinsiyet değişkeni açısından puanlarının t-Testi sonuçları

Alt Boyutlar	Cinsiyet	N	X	S.s	t	p
Görsel Okuma	Kadın	161	30.9503	3.90	2.703	.007
	Erkek	142	29.6268	4.61		

Dinleme İzleme	Kadın	161	26.8634	3.27	3.376	.001
	Erkek	142	25.5211	3.65		
Sesbilgisel Farkındalık	Kadın	161	30.4596	4.44	.542	.588
	Erkek	142	30.1831	4.41		
Yazı Farkındalığı	Kadın	161	35.4969	4.90	1.448	.149
	Erkek	142	34.6901	4.76		
Temel Yazma Becerileri	Kadın	161	27.3354	2.97	2.824	.005
	Erkek	142	26.3099	3.34		
İlerlemenin Değerlendirilmesi	Kadın	161	26.2236	3.49	3.372	.001
	Erkek	142	24.7676	4.01		
Toplam	Kadın	161	177.3292	19.31	2.686	.008
	Erkek	142	171.0986	21.04		

*p<.05

Tablo 2 incelendiğinde görsel okuma, dinleme/izleme, temel yazma becerileri ve ilerlemenin değerlendirilmesi alt boyutlarında ve ölçeğin genelinde cinsiyet değişkeni açısından kadın öğretmenlerin lehine anlamlı farklılıkların olduğu görülmektedir. Tabloya göre sesbilgisel farkındalık ve yazı farkındalığı alt boyutlarında ise cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılığın olmadığı görülmektedir.

Araştırmanın branş değişkenlerine göre temel eğitim öğretmenlerinin ölçeğin boyutlarından aldıkları puanların t-Testi sonuçları aşağıda Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3

Öğretmenlerin branş değişkeni açısından puanlarının t-Testi sonuçları

Alt Boyutlar	Branş	N	X	S.s	t	p
Görsel Okuma	Sınıf Öğret.	227	29.9251	4.63	-2.868	.004
	Okul Öncs.	76	31.5395	2.78		
Dinleme İzleme	Sınıf Öğret.	227	25.9207	3.65	-2.714	.007
	Okul Öncs.	76	27.1711	2.86		

Sesbilgisel Farkındalık	Sınıf Öğret.	227	30.5419	4.60	1.442	.150
	Okul Öncs.	76	29.6974	3.79		
Yazı Farkındalığı	Sınıf Öğret.	227	35.2511	4.94	.820	.413
	Okul Öncs.	76	34.7237	4.54		
Temel Yazma Becerileri	Sınıf Öğret.	227	26.7533	3.44	-.957	.339
	Okul Öncs.	76	27.1579	2.26		
İlerlemenin Değerlendirilmesi	Sınıf Öğret.	227	25.5595	3.96	.143	.886
	Okul Öncs.	76	25.4868	3.36		
Toplam	Sınıf Öğret.	227	173.9515	22.06	-.676	.500
	Okul Öncs.	76	175.7763	14.08		

*p<.05

Tablo 3 incelendiğinde görsel okuma ve dinleme/izleme alt boyutlarında okul öncesi öğretmenlerinin lehine anlamlı farklılıklar görülmüştür. Tabloya göre sesbilgisel (fonolojik) farkındalık, yazı (ortografik) farkındalığı, temel yazma becerileri ve ilerlemenin değerlendirilmesi alt boyutlarında ve ölçeğin genelinde ise branş değişkenine göre anlamlı bir farklılığın olmadığı görülmektedir.

Araştırmanın görev süresi değişkenlerine göre temel eğitim öğretmenlerinin ölçeğin boyutlarından aldıkları puanların ANOVA sonuçları aşağıda Tablo 4’te verilmiştir.

Tablo 4

Öğretmenlerin görev süresi kapsamında aldıkları ortalama puanların ANOVA sonuçları

Alt Boyutlar	Görev Süresi	N	X	S.s.	Sd	F	p	Anlamlı fark
Görsel Okuma	1-3 yıl	36	31.8611	2.57	3/299	5.174	.002	1-4 2-4
	4-6 yıl	77	31.3766	3.11				
	7-9 yıl	69	29.9130	3.17				
	10+ yıl	121	29.4463	5.51				
	Toplam	303	30.3300	4.29				

Dinleme İzleme	1-3 yıl	36	27.0278	2.76	3/299	2.432	.065	1-4
	4-6 yıl	77	26.8831	2.71				
	7-9 yıl	69	25.9275	2.75				
	10+ yıl	121	25.7603	4.37				
	Toplam	303	26.2343	3.51				
Sesbilgisel Farkındalık	1-3 yıl	36	30.5000	3.68	3/299	.213	.887	---
	4-6 yıl	77	30.6234	4.14				
	7-9 yıl	69	30.1014	3.38				
	10+ yıl	121	30.2231	5.28				
	Toplam	303	30.3300	4.42				
Yazı Farkındalığı	1-3 yıl	36	35.6389	4.02	3/299	2.441	.064	---
	4-6 yıl	77	36.2597	3.58				
	7-9 yıl	69	34.5797	3.94				
	10+ yıl	121	34.5455	6.00				
	Toplam	303	35.1188	4.84				
Temel Yazma Becerileri	1-3 yıl	36	28.0000	2.16	3/299	3.549	.015	1-4
	4-6 yıl	77	27.2597	2.391				
	7-9 yıl	69	26.8841	2.47				
	10+ yıl	121	26.2397	4.03				
	Toplam	303	26.8548	3.19				
İlerlemenin Değerlendirilmesi	1-3 yıl	36	26.8333	2.893	3/299	3.598	.014	1-4
	4-6 yıl	77	26.2468	3.36				
	7-9 yıl	69	25.1159	2.66				
	10+ yıl	121	24.9504	4.65				
	Toplam	303	25.5413	3.81				

	1-3 yıl	36	179.8611	13.46				
	4-6 yıl	77	178.6494	15.44				1-4
Toplam	7-9 yıl	69	172.5217	14.38	3/299	3.269	.022	1-3
	10+ yıl	121	171.1653	26.23				2-3
	Toplam	303	174.4092	20.35				2-4

*p<.05 (1= 1-3 yıl, 2= 4-6 yıl, 3= 7-9 yıl, 4=10 yıl ve üzeri)

Tablo 4 incelendiğinde öğretmenlerin erken okuryazarlık gelişimini destekleme öz yeterlik algıları görev süresi değişkeni açısından görsel okuma, dinleme/izleme, temel yazma becerileri, ilerlemenin değerlendirilmesi alt boyutlarında ve ölçeğin genelinde anlamlı farklılıklar görülmüştür. Öğretmenlerin görev süresi arttıkça erken okuryazarlık becerilerinin desteklenmesine yönelik öz yeterlik algılarının düştüğü görülmektedir.

Genel olarak temel eğitim öğretmenlerinin ölçeğin tamamından aldıkları puanların ortalaması aşağıda Tablo 5’te verilmiştir.

Tablo 5

Öğretmenlerinin öz yeterlik algılarının betimsel istatistikleri

Alt Boyutlar	N	Minimum	Maximum	Mean	S.s.	Skewness	Kurtosis
Toplam	303	111.00	200.00	174.40	20.35	-.795	.208

Tablo 5’te ölçekten alınacak en düşük puan 40 en yüksek puan 200’dir. Ölçeğin ortalaması 120’dir. Öğretmenlerin ortalaması 174,40’tır ve ortalamanın üstündedir. Ayrıca Skewness ve Kurtosis değerlerinin -1.5 ile +1.5 arasında olması, verilerin normal dağılım gösterdiği şeklinde ifade edilebilir (Tabachnick & Fidell, 2013).

Tartışma ve Sonuç

Temel eğitim öğretmenlerinin sınıflarında bulunan öğrencilerin erken okuryazarlık becerilerini desteklemeye yönelik öz yeterliklerinin incelendiği bu çalışmada bulgular, alanyazın kapsamında tartışılmış ve önerilerde bulunulmuştur.

Araştırmada elde edilen sonuçlar çerçevesinde ilk olarak öğretmenlerin erken okuryazarlık becerilerinin desteklenmesine yönelik cinsiyet değişkeni açısından kadın öğretmenlerin lehine anlamlı farklılıkların olduğu görülmektedir. Türköz (2022) tarafından gerçekleştirilen okul öncesi öğretmenlerinin erken okuryazarlık becerilerine yönelik yeterliklerini incelediği yüksek lisans tez

çalışmasında erkek öğretmenlere göre kadın öğretmenlerin daha yeterli olduğu sonucuna ulaşmıştır. Bu araştırma sonuçları bizim araştırmamızın sonuçlarıyla örtüşmektedir. Ayrıca Çabuk (2014) tarafından gerçekleştirilen sınıf ve okul öncesi öğretmenlerinin ilk okuma yazmaya hazırlık etkinlikleriyle ilgili bilgi, algı düzeyleri ve mesleki yeterliklerinin incelendiği yüksek lisans tez çalışmasında öğretmenlerin algı, bilgi ve yeterliklerinin cinsiyet değişkenine göre farklılaşmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Alanyazında cinsiyet değişkeninin göre gerçekleştirilen çalışmalar incelendiğinde örneklem farklılıklarından dolayı farklı sonuçlara ulaşıldığı ifade edilebilir.

Araştırmada elde edilen sonuçlar çerçevesinde ikinci olarak öğretmenlerin erken okuryazarlık becerilerinin desteklenmesine yönelik branş değişkeni açısından anlamlı farklılık görülmemiştir. Çabuk (2014) tarafından gerçekleştirilen sınıf ve okul öncesi öğretmenlerinin ilk okuma yazmaya hazırlık etkinlikleriyle ilgili bilgi, algı düzeyleri ve mesleki yeterliklerinin incelediği yüksek lisans tez çalışmasında öğretmenlerin algı, bilgi ve yeterliklerinin branş değişkenine göre farklılaşmadığı sonucuna ulaşmıştır. Alanyazında branş açısından erken okuryazarlık araştırmalarına rastlanmadığından bu değişkenin incelenmesi alanyazın için önem teşkil etmiştir.

Araştırmada elde edilen sonuçlar çerçevesinde üçüncü olarak öğretmenlerin erken okuryazarlık becerilerinin desteklenmesine yönelik görev süresi değişkeni açısından öğretmenlerin görev süresi arttıkça erken okuryazarlık becerilerinin desteklenmesine yönelik öz yeterlik algılarının düştüğü görülmektedir. Öğretir-Özçelik (2018) tarafından gerçekleştirilen çalışmada öğretmenlerin okuma yazmaya hazırlık çalışmalarına ilişkin görüş ve algılarının mesleki kıdem açısından farklılaştığı sonucuna ulaşılmıştır. Bay (2008) tarafından ilk okuma yazmaya hazırlık etkinliklerine ilişkin okul öncesi öğretmenlerinin öz yeterlik algılarının incelendiği yüksek lisans tez çalışmasında öğretmenlerin mesleki kıdem açısından yeterliklerinin farklılaşmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Türköz (2022) tarafından gerçekleştirilen okul öncesi öğretmenlerinin erken okuryazarlık becerilerine yönelik yeterliklerini incelediği yüksek lisans tez çalışmasında öğretmenlerin erken okuryazarlık becerilerinin desteklenmesinde mesleki kıdem arttıkça erken okuryazarlık bilgi düzeylerinde azalma olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Denli (2022) tarafından gerçekleştirilen erken okuryazarlık inançları ile ilk okuma yazmaya başlamadan önce hazırlık çalışmalarına ilişkin okul öncesi öğretmenlerinin yeterlik algılarını incelediği yüksek lisans tez çalışmasında öğretmenlerin mesleki kıdemleri azaldıkça inanç ve yeterliklerinin arttığı sonucuna ulaşılmıştır. Alanyazında görev süresi değişkene göre gerçekleştirilen çalışmalar incelendiğinde örneklem farklılıklarından dolayı farklı sonuçlara ulaşıldığı ancak genel olarak erken okuryazarlık ile ilgili derslerin son 10 yıl içerisinde öğretmen yetiştirme müfredatlarına girmesinden dolayı meslekte yeni olan öğretmenlerin bu kavrama daha fazla aşına ve yeterli olduğu ifade edilebilir.

Araştırmada elde edilen sonuçlar çerçevesinde öğretmenlerin erken okuryazarlık becerilerinin desteklenmesine yönelik genel olarak ortalamanın üstünde olduğu söylenebilir. Ergül ve arkadaşları (2014) tarafından gerçekleştirilen okul öncesi öğretmenlerinin erken okuryazarlık kavramına ilişkin sınıf içi uygulamaları ve bilgi düzeylerini inceledikleri araştırmada, öğretmenlerin büyük birçoğunun erken okuryazarlık konusunda yeterli bilgiye ve bu becerileri destekleyecek yeterliğe sahip olmadıkları sonucuna ulaşmışlardır. Bay (2008) tarafından ilk okuma yazmaya hazırlık etkinliklerine ilişkin ana sınıfı öğretmenlerinin öz yeterlik algılarının incelendiği yüksek lisans tez çalışmasında öğretmenlerin erken okuryazarlık becerilerinin desteklenmesine yönelik yeterliklerinin genel olarak yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Denli (2022) tarafından gerçekleştirilen okul öncesi öğretmenlerinin erken okuryazarlık inançları ile ilk okuma yazma hazırlık çalışmalarına ilişkin yeterlik algılarını incelediği yüksek lisans tez çalışmasında genel olarak öğretmenlerin erken okuryazarlık inançlarının ve yeterliklerinin yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Alanyazında gerçekleştirilen çalışmalar incelendiğinde örneklem farklılıklarından dolayı farklı sonuçlara ulaşılmasına rağmen genel olarak öğretmenlerin erken okuryazarlık bilgi ve öz yeterlik algılarının yüksek olduğu ifade edilebilir.

Araştırma sonuçları çerçevesinde eğitim fakültelerinde geleceğin öğretmenleri olarak görev alacak okul öncesi ve sınıf öğretmeni adaylarının ve hâlihazırda görevde olan temel eğitim öğretmenlerinin erken okuryazarlığa yönelik bilgilerini artıracak ve edindiği bilgilerle birlikte öğrencileri gözlemlene şansına sahip olacakları derslerin öğretmen yetiştirme programlarına konulması, hizmet içi eğitim kursları ile desteklenmesi ve erken okuryazarlık konusunda ailelere farkındalık sağlayacak proje ve çalışmalara teşvik edilmelidir. Ayrıca öğretmen adaylarına yönelik erken okuryazarlık konusunda öğrencilere sunulmak üzere teknoloji destekli materyal ve uygulamalar geliştirme fırsatı sağlayacak atölye dersleri verilebilir. Araştırma sonuçlarına göre diğer bir önerimiz, hâlihazırda görev yapan öğretmen ve yöneticilere erken okuryazarlık konusunda farkındalık ve bilgi kazandıracak hizmet içi eğitimler düzenlenebilir.

Kaynakça

- Adams, M. J. (1990). *Learning to read: Thinking and learning about print*. Cambridge: MIT Press.
- Akoğlu, G. (2015). Okul öncesi dönemde dil gelişimi ve erken okuryazarlık. F. Turan ve A. İ. Yükselen (Ed.), *Çocuk gelişimi 2 okulöncesi döneminde gelişim içinde* (ss. 53-72). Ankara: Hedef.
- Akyol, H. (2015). *Türkçe ilk okuma yazma öğretimi*. (15. Baskı). Ankara: Pegem.
- Altun, D., & Erden, F. (2016). Okul öncesi öğretmen adaylarının erken okuryazarlık ile ilgili görüşleri

- ve staj uygulamaları. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17(1), 241-261.
- Bay, D. (2008). *Ana sınıfı öğretmenlerinin okuma yazmaya hazırlık çalışmalarına ilişkin yeterlilik algılarının belirlenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Baydık, B. (2003). Filizlenen okuryazarlık ve desteklenmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 4(2), 77-89. https://doi.org/10.1501/Ozlegt_0000000208
- Bayraktar, V. (2013). *Okuma-yazmaya hazırlık eğitim programının anasınıfına devam eden 6 yaş grubu çocukların yazı farkındalığı becerilerine ve ilkökul birinci sınıftaki ses farkındalığı ve okuma-yazma becerilerine etkisinin incelenmesi*. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Büyüköztürk. Ş., Kılıç Çakmak. E., Akgün. Ö.E., Karadeniz. Ş. ve Demirel. F. (2018). *Bilimsel araştırma yöntemleri* (25.Baskı). Ankara: Pegem.
- Cabell, S. Q., Justice, L. M., Konold, T. R., & McGinty, A. S. (2011). Profiles of emergent literacy skills among preschool children who are at risk for academic difficulties. *Early Childhood Research Quarterly*, 26(1), 1-14. <https://doi.org/10.1016/j.ecresq.2010.05.003>
- Coyne, M. D., & Harn, B. A. (2006). Promoting beginning reading success through meaningful assessment of early literacy skills. *Psychology in the Schools*, 43(1), 33-43. <https://doi.org/10.1002/pits.20127>
- Creswell. J. W. (2013). *Educational research: Planning, conducting, and evaluating quantitative and qualitative research* (4th ed.). Boston: Pearson.
- Çabuk, B. (2014). *Anasınıfı ve sınıf öğretmenlerinin okuma yazmaya hazırlık etkinlikleriyle ilgili algı ve bilgi düzeyleriyle mesleki yeterliklerine ilişkin algı düzeylerinin karşılaştırılması*. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Çelenk, S. (2003). İlkokuma-yazma öğretiminde kuluçka dönemi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*. 36(1-2), 75-80.
- Delican, B. (2018). *Okuma yazmaya hazırbulunuşluğu belirleme aracının geliştirilmesi*. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Delican, B., & Ateş, S. (2022). Development of a self-efficacy scale for supporting early literacy skills. *International Journal of Progressive Education*, 18(2), 259-274.
- Denli, H. (2022). *Okul öncesi öğretmenlerinin erken okuma yazma inançları ile okuma yazmaya hazırlık çalışmalarına ilişkin yeterlik algıları*. Yüksek Lisans Tezi, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Bolu.

- Dickinson, D. K., & Caswell, L. (2007). Building support for language and early literacy in preschool classrooms through in-service professional development: Effects of the literacy environment enrichment program (LEEP). *Early Childhood Research Quarterly*, 22(2), 243-260. <https://doi.org/10.1016/j.ecresq.2007.03.001>
- Ege, P. (2006). Çocuklarda okuryazarlık gelişimi. *Çocuk Çocuk Dergisi*, 65, 6-10.
- Ergül, C., Karaman, G., Akoğlu, G., Tufan, M., Dolunay Sarıca, A., & Bahap-Kudret, Z. (2014). Okul öncesi öğretmenlerinin "erken okuryazarlık" kavramına ilişkin bilgi düzeyleri ve sınıf uygulamaları. *İlköğretim Online*, 13(4), 1449-1472.
- Frankel, K. K., Becker, B. L., Rowe, M. W., & Pearson, P. D. (2016). From "what is reading?" to what is literacy? *Journal of Education*, 196(3), 7-17. <https://doi.org/10.1177/002205741619600303>
- French, G. (2013). Early literacy and numeracy matters. *An Leabhbh Óg*, 7, 31-45.
- Hsieh, W. Y., Hemmeter, M. L., McCollum, J. A., & Ostrosky, M. M. (2009). Using coaching to increase preschool teachers' use of emergent literacy teaching strategies. *Early Childhood Research Quarterly*, 24(3), 229-247. <https://doi.org/10.1016/j.ecresq.2009.03.007>
- Kurudayıoğlu, M., & Tüzel, S. (2010). 21. yüzyıl okuryazarlık türleri, değişen metin algısı ve Türkçe eğitimi. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 15(28), 283-298.
- Morrow, L. M. (2007). *Developing literacy in preschool*. Guilford Press.
- Oudeans, M. K. (2003). Integration of letter-sound correspondences and phonological awareness skills of blending and segmenting: A pilot study examining the effects of instructional sequence on word reading for kindergarten children with low phonological awareness. *Learning Disability Quarterly*, 26(4), 258-280. <https://doi.org/10.2307/1593638>
- Öğretir-Özçelik, A. D. (2018). Okul öncesi eğitimi öğretmenlerinin ve öğretmen adaylarının okuma yazmaya hazırlık çalışmalarına ilişkin görüş ve algılamalarının belirlenmesi. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 38(3), 825-843. <https://doi.org/10.17152/gefad.399656>
- Pavelko, S. L., Lieberman, R. J., Schwartz, J., & Hahs-Vaughn, D. (2018). The contributions of phonological awareness, alphabet knowledge, and letter writing to name writing in children with specific language impairment and typically developing children. *American Journal of Speech-Language Pathology*, 27(1), 166-180. https://doi.org/10.1044/2017_AJSLP-17-0084
- Pilten, G., & Temur, T. (2009). Ön okur-yazarlık ve okul öncesi dönem. T. Temur (Ed.). *İlk okuma yazma öğretimi içinde* (ss.25-35). Ankara: Pegem.
- Sonnenschein, S., Thompson, J. A., Metzger, S. R., & Baker, L. (2013). Relations between preschool

teachers' language and gains in low income English language learners' and English speakers' vocabulary, early literacy and math skills. *HS Dialog: The Research to Practice Journal for the Early Childhood Field*, 16(4), 64-87. <https://doi.org/10.55370/hsdialog.v16i4.130>

Spivey, B. L. (2012). *Six early literacy skills predict reading and writing success*. Handy Handouts.

Şimşek, Ö. (2011). *60-72 aylık çocukların yazı farkındalığının ve yazmaya hazırlık becerilerinin gelişiminde okuma yazmaya hazırlık programının etkisinin incelenmesi*. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Tabachnick, B. G., & Fidell, L. S. (2013). *Using Multivariate Statistics* (6th Ed.). Pearson New International Edition.

Tracey, D. H., & Morrow, L. M. (2017). *Lenses on reading: An introduction to theories and models*. Guilford Publications.

Turna, C. (2021). Erken okuryazarlık ve özel gereksinimli çocuklar. E. Laçın (Ed.). *Özel gereksinimli öğrenciler için okuma ve okumanın gelişimi içinde* (ss. 23-51). Ankara: Nobel.

Türköz, H. K. (2022). *Okul öncesi öğretmenlerin erken okuryazarlık becerilerine yönelik yeterliklerinin belirlenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.

Wagner, R. K., Torgesen, J. K., & Rashotte, C. A. (1994). Development of reading-related phonological processing abilities: New evidence of bidirectional causality from a latent variable longitudinal study. *Developmental Psychology*, 30(1), 73-87. <https://doi.org/10.1037/0012-1649.30.1.73>

Whitehurst, G. J., Arnold, D. S., Epstein, J. N., Angell, A. L., Smith, M., & Fischel, J. E. (1994). A picture book reading intervention in day care and home for children from low-income families. *Developmental Psychology*, 30(5), 679-689. <https://doi.org/10.1037/0012-1649.30.5.679>

Wilson, S. B., & Lonigan, C. J. (2010). Identifying preschool children at risk of later reading difficulties: Evaluation of two emergent literacy screening tools. *Journal of Learning Disabilities*, 43(1), 62-76. <https://doi.org/10.1177/0022219409345007>